MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

JOANA KULINGAUSKAITĖ
CIVILINĖS JUSTICIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

ARBITRAŽINIAM SUSITARIMUI KELIAMI REIKALAVIMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
lekt. Jurgita Petkutė-Gurienė

Vilnius, 2013

Turinys

ĮVADAS 3
1. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO SAMPRATA 8
1.1. Arbitražinio susitarimo apibrėžimas 9
1.2. Arbitražinio susitarimo rūšys 12
1.2.1. Arbitražinė išlyga 13
1.2.2. Šalių sudaryta atskira sutartis 18
2. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO FORMAI KELIAMI REIKALAVIMAI 21
2.1. Rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimas LR Komercinio arbitražo įstatyme 21
2.2. Arbitražinio susitarimo formos reglamentavimas pagal kitus teisės šaltinius 26
3. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO TURINIUI KELIAMI REIKALAVIMAI 32
3.1. Privalomi arbitražinio susitarimo elementai 32
3.1.1. Susitarimas perduoti spręsti ginčą arbitražo teismui 32
3.1.2. Ginčas dėl konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių 36
3.1.3. Teisiniai santykiai, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku 38
3.1.4. Šalių veiksnumas bei kiti sandorio galiojimo pagrindai 42
3.2. Fakultatyviniai arbitražinio susitarimo elementai, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą 46
3.2.1. Arbitražo rūšies pasirinkimas 46
3.2.2. Arbitražo vieta 48
3.2.3. Arbitrų skaičius ir skyrimo tvarka 49
3.2.4. Arbitražui taikytina materialinė teisė 53
3.3. Kiti papildomi arbitražinio susitarimo elementai 55
IŠVADOS 60
LITERATŪROS SĄRAŠAS 62
SANTRAUKA 69
SUMMARY 70

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Arbitražas yra vienas iš ginčų nagrinėjimo būdų, kai šalys nesikreipia į valstybės teismus, o susitaria perduoti kilusius ginčus šalių pasirinktam privačiam trečiajam asmeniui, kad šis priimtų galutinį sprendimą dėl ginčo pagal nešališką ginčo sprendimo procedūrą[1]. Visuotinai pripažįstama efektyvi galimybė spręsti komercinius ginčus arbitraže yra būtina verslo plėtros ir pilietinės visuomenės funkcionavimo sąlyga. Arbitražas yra lygiavertė alternatyva valstybiniams teismams, sudaranti galimybę didžiąją dalį tarp šalių kylančių komercinių ginčų spręsti ne valstybės paskirtiems teisėjams, bet nepriklausomiems, ginčo šalių pasirinktiems ir autoritetingiems privatiems asmenims.

Esminė sąlyga, kad ginčas galėtų būti sprendžiamas arbitraže – tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas. Arbitražinio susitarimo tikslas yra atsisakyti bet kurios valstybės teismų jurisdikcijos ir perduoti arbitražiniam teismui spręsti visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Svarbu tai, jog norint, kad arbitražinis susitarimas būtų galiojantis, jis turi atitikti tam tikrus jo formai ir turiniui keliamus reikalavimus. Nes tokie atvejai, kuomet arbitražinis susitarimas sudarytas netinkama forma, nėra aiški ginčo šalių valia dėl ginčo sprendimo arbitraže, arbitražinis susitarimas nurodo ginčo sprendimą ir teisme ir arbitraže, arbitražinis susitarimas „neteko galios“ ar „negali būti įvykdytas“, arbitražo institucija ar jos reglamentas netiksliai įvardinti arba pagal arbitražinį susitarimą nėra įmanoma suformuoti arbitražo teismo – gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą.

Šiame darbe gilinamasi būtent į arbitražinio susitarimo sampratą, jo rūšis, šio susitarimo formai ir turiniui keliamus reikalavimus, šią sritį reguliuojančių nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų normas bei teismų praktiką.

Arbitražiniam susitarimui keliamų reikalavimų teisiniame reguliavime esminis vaidmuo tenka tarptautinio pobūdžio teisės aktams, nes jie nubrėžia pagrindines gaires, o šių teisės aktų pagrindu pagrindinės nuostatos yra perkeliamos į valstybių nacionalinius teisės aktus, tame tarpe ir Lietuvos. Tarptautinio komercinio arbitražo klausimus reglamentuoja nemažai tarptautinio pobūdžio teisės aktų, nacionalinių teisės šaltinių bei sutartinių šaltinių. Vis dėlto, šiame darbe bus koncentruojamasi ties pagrindinių tarptautinių teisės aktų – 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo[2] (toliau – 1958 m. Niujorko

[1] Poudret J. F., Basso S. Comparative Law of International Arbitration. - London: Thomson/Sweet & Maxwell, 2007. P. 3.

[2] Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I – 760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 10-208.

konvencija), UNICITRAL 1985 m. tarptautinio komercinio arbitražo pavyzdinio įstatymo[3] (toliau – UNICITRAL pavyzdinis įstatymas), 1961 m. Europos konvencijos dėl tarptautinio komercinio arbitražo[4] (toliau – 1961 m. Europos konvencija) – apžvalga, arbitražiniam susitarimui keliamų reikalavimų klausimais.

Reikšmingas postūmis arbitražinio susitarimo instituto raidai Lietuvoje buvo 1958 m. Niujorko konvencijos ratifikavimas Lietuvos Respublikos Seime 1995 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. I-760[5]. Arbitražinio susitarimo instituto plėtra tęsėsi 1996 m., kai Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymą, kuris buvo parengtas vadovaujantis visuotinai pripažintu UNICITRAL pavyzdiniu įstatymu. Priimtas įstatymas reglamentavo arbitražinio susitarimo sampratą ir nustatė tam tikrus jam keliamus reikalavimus. Tačiau bėgant laikui išryškėję teisinio reglamentavimo trūkumai lėmė būtinybę atlikti reformą komercinio arbitražo reglamentavimo srityje. Todėl siekiant skatinti ginčų sprendimą valstybės teismams alternatyvia arbitražo forma ir atsižvelgus į 2006 m. atliktus UNICITRAL pavyzdinio įstatymo pakeitimus, pažangią kitų valstybių patirtį bei komercinio arbitražo tarptautinę praktiką, buvo parengta ir 2012 m. birželio 30 d. patvirtinta nauja Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymo[6] (toliau – LR Komercinio arbitražo įstatymas) redakcija. Įsigaliojus naujai LR Komercinio arbitražo įstatymo redakcijai, buvo pakeistas ir papildytas arbitražiniam susitarimui keliamų reikalavimų teisinis reglamentavimas. Arbitražiniam susitarimui keliamus reikalavimus taip pat reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LR CK)[7], Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – LR CPK)[8] ir kiti nacionaliniai teisės aktai.

Svarbu ir tai, jog nemažai problemų, susijusių su arbitražiniam susitarimui keliamais reikalavimais, kyla dėl to, jog tarptautiniai teisės aktai ir įvairių valstybių teisės aktai nustato skirtingus reikalavimus arbitražinio susitarimo formai, privalomiems ir fakultatyviniams arbitražinio susitarimo elementams bei kitus klausimus reguliuoja skirtingai. Pavyzdžiui, arbitražinio susitarimo rašytinės formos reikalavimas sukelia nemažai diskusijų, nes iškyla rašytinio arbitražinio susitarimo sąvokos problema analizuojant skirtingus teisės šaltinius; ginčų, dėl kurių gali būti sudaromas arbitražinis susitarimas sąrašas kiekvienoje valstybėje yra skirtingas; šalių veiksnumo ir teisnumo klausimai taip pat valstybių teisės aktuose

[3] 1985 m. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-05.
[4] 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo // http://www.jus.uio.no/lm/europe.international.commercial.arbitration.convention.geneva.1961/portrait.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.
[5] Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I – 760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 10-208.
[6] Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932.
[7] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[8] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

reglamentuojami skirtingai ir kt. Šie ir kiti klausimai, susiję su arbitražiniam susitarimui keliamais reikalavimais bus analizuojami šiame darbe.

Vis dėlto, darbo siekis nėra išsamiai aptarti absoliučiai visus galimus arbitražinio susitarimo elementus, todėl daugiausia dėmesio skiriama arbitražinio susitarimo formos ir privalomiems turinio reikalavimams bei fakultatyviniams arbitražinio susitarimo elementams, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą. Darbe analizuojami svarbiausi reikalavimai arbitražiniams susitarimui, LR Komercinio arbitražo įstatymo naujovės nagrinėjama tema, aptariamos pastebėtos esminės problemos.

Temos naujumas ir ištyrimo lygis. Arbitražinio susitarimo institutas Lietuvoje iki šiol menkai nagrinėtas, yra nedaug autorių darbų šia tema. Praktiškai nėra lietuviškų mokslinių straipsnių, kuriuose būtų analizuojami arbitražiniam susitarimui keliami reikalavimai. Iš negausių lietuviškos kilmės mokslinės literatūros šaltinių, paminėtinas G. Domino ir V. Mikelėno vadovėlis „Tarptautinis komercinis arbitražas“[9], kuriame autoriai išdėsto tarptautinio komercinio arbitražo teisės pagrindus, analizuoja tarptautinį komercinį arbitražą, tame tarpe ir arbitražinį susitarimą bei jo turiniui ir formai keliamus reikalavimus. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų galimybės sudaryti arbitražinius susitarimus analizuojama E. Zemlytės straipsniuose „Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą“[10] ir „Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę“[11]. Taip pat dėmesio vertas B. Kozubovskos straipsnis „Ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, arbitruotinumo galimybės“[12], kuriame autorė, remdamasi lyginamąja Lietuvos ir kitų valstybių teisinių sistemų analize, mėgina suformuluoti mokslines rekomendacijas, susijusias su arbitražo naudojimo galimybe ginčams, kylantiems iš šeimos teisės, spręsti Lietuvoje.

Įsigaliojus naujai LR Komercinio arbitražo įstatymo redakcijai buvo išplėstas rašytinės arbitražinio susitarimo formos taikymas elektroninės komunikacijos priemonėmis arbitražinėms išlygoms, jeigu tokia informacija prieinama tolesniam naudojimui; žymiai susiaurintas nearbitruotinų ginčų sąrašas; aiškiai reglamentuota arbitražo teismo teisė pačiam nuspręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo ir kt. Vis dėlto, pasikeitus arbitražinio susitarimo instituto teisiniam reglamentavimui, ši tema kol kas nesusilaukė didesnio teisės mokslininkų dėmesio, todėl ypatingai trūksta išsamesnės analizės ir mokslinių straipsnių nagrinėjama tema.

---

[9] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995

[10] Zemlyte E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą // http://www.vu.lt/lei dyba/lt/component/jdownloads/finish/16/133; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

[11] Zemlyte. E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę // http://www.vu.lt/leidyba/lt/com ponent/jdownloads/finish/17/147; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

[12] Kozubovska B. Ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, arbitruotinumo galimybės. Teisė. // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/16/124; Prisijungimo laikas: 2013-03-05.

Užsienio mokslinėje literatūroje arbitražiniam susitarimui keliamų formos ir turinio reikalavimų tema nėra nauja tyrinėjimų sritis ir nagrinėjama plačiau. Įvairius tarptautinio komercinio arbitražo klausimus, tame tarpe ir arbitražinio susitarimo institutą bei jam keliamus formos ir turinio reikalavimus, savo moksliniuose darbuose nagrinėja tokie užsienio šalių mokslininkai kaip A. Redfern[13], M. Hunter[14], A. ir J. Tweeddale[15], J. D. M. Lew[16], L. A. Mistelis[17], S. M. Kroll[18], J. F. Poudret[19], P. Fouchard[20], M. L. Moses[21], A. M. Steingruber[22], G. Born[23], ir kt.

Tyrimo objektas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas yra arbitražinis susitarimas ir jam keliami formos ir turinio reikalavimai.

Tyrimo dalykas. Tiriama arbitražinio susitarimo samprata, apibrėžimas, arbitražinio susitarimo rūšys, šio susitarimo formos reikalavimai, privalomi ir fakultatyviniai arbitražinio susitarimo turinio elementai.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Kompleksiškai išnagrinėti ir įvertinti arbitražinį susitarimą ir jam keliamus formos ir turinio reikalavimus. Siekiant šio tikslo, vertinama aukščiau minėta literatūra ir daromos apibendrinamojo pobūdžio išvados.

Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1. atskleisti arbitražinio susitarimo sampratą ir išnagrinėti jo rūšis;
2. išanalizuoti arbitražinio susitarimo formai keliamus reikalavimus;
3. remiantis tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, doktrina, teismine praktika išanalizuoti privalomus ir fakultatyvinius arbitražinio susitarimo elementus;
4. nustatyti arbitražinio susitarimo formai ir turiniui keliamų reikalavimų nesilaikymo teisines pasekmes.

---

[13] Redfern A., Hunter M., Blackaby N. ir kt. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004.
[14] Ten pat
[15] Tweedale A., Tweedale K. Arbitration of Commercial Disputes: International and English Law and Practice.- London: Oxford University Press, 2007.
[16] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London,New York: Kluwer Law International, 2003.
[17] Mistelis L. A., Brekoulakis S. L. Arbitrability: International & Comparative Perspectives. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.
[18] Kroll S. M., Mistelis L. A., Perales V. P., Rogers V. International Arbitration and International Commercial Law: Synergy Convergence and Evolution. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.
[19] Poudret J. F., Basso S. Comparative Law of International Arbitration. - London: Thomson/Sweet & Maxwell, 2007.
[20] Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 1999.
[21] Moses M. L. The principles and Practice of International Commercial Arbitration. Second edition. – Cambridge University Press, 2008.
[22] Steingruber A. M. Consent in International Arbitration. Oxford International Arbitration Series, 2012.
[23] Born G. International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2010.; Born G. International Commercial Arbitration. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.

Magistro baigiamojo darbo hipotezė. Arbitražo teisinių santykių pobūdis lemia tai, jog arbitražinis susitarimas yra specifinis ir savo esme besiskiriantis institutas, kurio galiojimui keliami ypatingi formos ir turinio reikalavimai.

Tyrimo metodai. Siekiant pasiekti tyrimo tikslą ir įgyvendinti iškeltus uždavinius, darbe naudojami šie mokslinio tyrimo metodai:

Lyginamasis metodas – plačiausiai darbe taikomas metodas, lyginant ir vertinant skirtingas mokslines nuomones, analizuojant tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose bei teismų praktikoje įtvirtintą arbitražinio susitarimo sampratą, šio susitarimo formos ir turinio reikalavimus.

Empirinis (dokumentų) analizės – naudojamas tiriant teisinės literatūros šaltinius, tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus bei teismų praktiką.

Loginis ir lingvistinis – šie metodai padėjo išaiškinti teisės normų prasmę įstatymų tekste bei sąvokų prasmę, atsižvelgiant į jų vartojimą skirtingomis kalbomis.

Apibendrinimo metodas – šio metodo pagalba susisteminta, išanalizuota, apibendrinta medžiaga, padarytos magistro baigiamojo darbo išvados.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, suskirstytos į poskyrius ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO SAMPRATA

Arbitražinis susitarimas savo esme yra ypatinga sutartis, kadangi jis yra privaloma sąlyga arbitražo procesui pradėti. Sudarydamos arbitražinį susitarimą šalys išreiškia valią ginčo nagrinėjimą perduoti ne teismui, bet kitam jų pasirinktam ginčo sprendėjui – arbitrams. Taigi, galiojantis arbitražinis susitarimas reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teisme.

Sudarytas arbitražinis susitarimas, kaip ir kiekviena kita sutartis, šalims yra privalomas ir jo būtina laikytis (*pacta sunt servanda*)[24]. Arbitražinio susitarimo šalys negali vienašališkai šio susitarimo keisti, taip pat negali jo pažeisti, t. y. kilus ginčui, vietoje arbitražo rinktis kitą, pavyzdžiui, teisminį ginčo sprendimo būdą[25].

Viena esminių arbitražinio susitarimo savybių yra ta, jog jis yra privalomas ne tik susitarimo šalims, bet ir nacionaliniams teismams. 1958 m. Niujorko konvencija imperatyviai nustato, kad valstybės dalyvės teismas, jeigu jame pradėtas procesas dėl ginčo, kurio atžvilgiu šalys sudarė arbitražinį susitarimą, šalių reikalavimu privalo jas nusiųsti į arbitražą[26]. Vadinasi, esant bent vienos iš šalių reikalavimui, teismas privalo atsisakyti savo jurisdikcijos, nes šalys turi vykdyti šį susitarimą – kilus ginčui kreiptis į atitinkamą arbitražą.

Nagrinėjamos arbitražinio susitarimo sampratos prigimtį atskleidžia du pagrindiniai principai – šalių valios autonomijos ir sutartinės susitarimo prigimties[27]. Valios autonomijos principas reiškia, kad šalys savarankiškai, nepriklausomai nuo kitų institucijų, fizinių ar juridinių asmenų valios, gali nustatyti, kokiu būdu ir kokia tvarka bus sprendžiamas jų ginčas[28]. Tuo tarpu sutartinės susitarimo prigimties principas reiškia, jog arbitražas galimas tik esant šalių susitarimui dėl jo. Sutartinis arbitražinio susitarimo elementas išreikštas jau pačiame jo pavadinime ir rodo sutartinę jo prigimtį[29].

Apibendrindami tai, kas buvo išdėstyta anksčiau, galime išskirti keletą esminių arbitražinio susitarimo funkcijų, kurios padeda atskleisti šio susitarimo sampratą. Visų pirma, šis susitarimas įtvirtina šalių valią jų tarpusavio ginčus spręsti ne teismine, o arbitražine tvarka. Antra, šalys, pasirinkdamos arbitražinį ginčų sprendimo būdą, pripažįsta arbitražo teismo jurisdikciją ir kartu eliminuoja nacionalinio teismo kompetenciją spręsti šiuos ginčus. Trečia,

---

[24] LR CK 6.189 str. 1 d. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

[25] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London,New York: Kluwer Law International, 2003. P. 166.

[26] 1958 m. Niujorko konvencijos II str. 3 d. // Valstybės žinios. 1995, Nr. 10 – 208. Analogiška nuostata įtvirtinta LR CPK 137 str. 2 d. 6 p. kuriame nustatyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo. Taip pat pagal LR CPK 296 str. 1 d. 9 p., jeigu šalys yra tarpusavyje sudariusios sutartį perduoti tą ginčą spręsti arbitražui, teismas palieka pareiškimą nenagrinėtą. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

[27] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 102.

[28] Pavyzdžiui, šis principas yra įtvirtintas UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 19 str. 1 d., kurioje nurodyta, jog šalys yra laisvos pasirinkti kokia tvarka arbitraže bus sprendžiamas jų ginčas.

[29] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 101.

arbitražinis susitarimas įpareigoja šalis ginčus perduoti spręsti arbitražui ir šis susitarimas negali būti nutraukiamas vienos iš šalių valia be kitos susitariančios šalies pritarimo.

Siekdami nuodugniai išanalizuoti arbitražinio susitarimo sampratą, toliau šia tema gilinsimės į arbitražinio susitarimo apibrėžimą bei išsamiai aptarsime šio susitarimo rūšis.

1.1. Arbitražinio susitarimo apibrėžimas

Bendriausia prasme arbitražinį susitarimą galima apibrėžti kaip šalių susitarimą savo ginčus spręsti arbitražo tvarka[30]. Lietuvos teisės šaltinių, kuriuose būtų apibrėžta arbitražinio susitarimo samprata, yra labai mažai. Iš Lietuvos nacionalinių teisės aktų, išsamiausią arbitražinio susitarimo apibrėžimą pateikia LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 5 dalis, kuri arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip dviejų ar daugiau šalių susitarimą perduoti spręsti arbitražo teismui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. LR Komercinio arbitražo įstatymas taip pat numato, jog arbitražinis susitarimas gali būti įtrauktas į pagrindinę sutartį įforminant jį kaip arbitražinę išlygą arba gali būti sudarytas atskiro susitarimo forma. Kitas teisės šaltinis, kuriame galima aptikti arbitražinio susitarimo sampratos reglamentavimą, yra Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas[31]. Jame yra įtvirtinta, jog arbitražinis susitarimas, gali būti įrašytas komercinėje sutartyje kaip arbitražinė išlyga arba gali būti išreikštas atskirai sudarytu arbitražiniu susitarimu (kompromisu) dėl jau kilusio ginčo ar dėl galimų tam tikros kategorijos ar visų ginčų perdavimo nagrinėti ir spręsti arbitražiniam teismui[32].

Analizuojant arbitražinio susitarimo sampratą būtina apžvelgti, kaip arbitražinį susitarimą apibrėžia teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pasisakęs, jog „*arbitražinis susitarimas yra sutartis, kuria šalys susitaria spręsti ginčus ne teismine, o arbitražine tvarka. Arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teismine tvarka*“[33]. Šis susitarimas, viena vertus, panaikina teismo jurisdikciją, antra vertus, sukuria alternatyviąją jurisdikciją – arbitražo jurisdikciją[34]. Kita vertus, teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys, jog arbitražinio susitarimo sudarymas savaime nereiškia, kad šalys eliminuoja bet kokią galimybę ginčą spręsti teisme. Tačiau, kad ginčas būtų nagrinėjamas

[30] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 101.
[31] Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Lietuvos arbitražo asociacijos (LAA) Visuotinio narių susirinkimo (VNS) 2005 m. lapkričio 19 d. sprendimu Nr. 8. Pataisos ir papildymai patvirtinti LAA VNS 2007 m. birželio 9 d. sprendimu Nr. 6 // http://www.vilniausarbitrazas.lt/lt/proceduru-reglamentai/tarptautinis-reglamentas; prisijungimo laikas: 2013-01-11.
[32] Ten pat.
[33] 2002 m. kovo 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002.
[34] 2010 m. kovo 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

arbitraže, turi būti įgyvendintos dvi sąlygos: pirma, viena iš arbitražo susitarimo pusių turi prašyti perduoti ginčą arbitražui ir, antra, teismas turi nustatyti, kad arbitražinis susitarimas yra galiojantis, nėra netekęs galios ir gali būti įvykdytas[35].

Tarptautiniai teisės aktai taip pat pateikia tam tikrus arbitražinio susitarimo apibrėžimus. 1958 m. Niujorko konvencija nustato, jog arbitražinis susitarimas – tai rašytinis susitarimas, pagal kurį šalys pasižada perduoti arbitražui visus arba tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčius būti arbitražo nagrinėjimo dalyku[36].

UNCITRAL pavyzdinis įstatymas arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip šalių susitarimą perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kurie tarp jų kilo ar gali kilti dėl apibrėžtų teisinių santykių nepriklausomai nuo to, sutartiniai jie ar ne[37].

Tuo tarpu 1961 m. Europos konvencija arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip arbitražinę išlygą, esančią tarp šalių sudarytame susitarime, ar arbitražinį susitarimą, kai sutartis arba arbitražinis susitarimas yra pasirašyti šalių ar sudaryti pasikeičiant laiškais, telegramomis ar susisiekiant teletaipu, ir santykiuose tarp valstybių, kurių įstatymai nereikalauja, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas raštu, bet kokį arbitražinį susitarimą, sudarytą šių įstatymų leidžiama forma[38].

Nagrinėjant arbitražinio susitarimo sąvoką tikslinga aptarti kaip, arbitražinis susitarimas yra apibrėžiamas užsienio šalių nacionaliniuose teisės aktuose.

2004 m. Norvegijos arbitražo aktas arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip šalių susitarimą arbitraže spręsti ginčus, kurie kilo, taip pat, kaip ir tuos ginčus, kurie gali kilti ateityje[39].

1986 m. Olandijos civilinio proceso kodekso 1020 straipsnio 1 dalis arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip šalių susitarimą perduoti iš tarpusavio teisinių santykių kilusius ginčus ar ginčus, kurie gali kilti ateityje, spręsti arbitražui. 1020 straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, jog arbitražinis susitarimas apima atskirąjį susitarimą, kuriuo šalys susitaria arbitraže spręsti kilusį ginčą ir arbitražinę išlygą, kuria šalys susitaria ateityje kilsiančius ginčus spręsti arbitraže[40].

Arbitražinio susitarimo apibrėžimą taip pat pateikia ir 2009 m. Vokietijos civilinio proceso kodekso dešimtos knygos 1029 straipsnis, kurio 1 dalyje apibrėžta, jog arbitražinis

---

[35] 2011 m. gegužės 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2011.

[36] Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I – 760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 10-208.

[37] 1985 m. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas. Oficialaus UNICITRAL internetinio puslapio pateikiama informacija // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-06.

[38] 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo // http://www.jus.uio.no/lm/europe.in ternat ional.co mmercial.arbitration.convention.geneva.1961/portrait.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

[39] 2004 m. Norvegijos arbitražo aktas // http://www.chamber.no/filestore/PDF/voldgiftslovpengelsk.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-06.

[40] 1986 m. Olandijos civilinio proceso kodeksas// http://www.jus.uio.no/lm/netherlands.arbitration.act.1986/; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

susitarimas yra susitarimas, sudaromas tarp šalių, kuriuo susitariama visus arba tik tam tikrus iškilusius arba galinčius kilti ateityje ginčus perduoti spręsti arbitražui, nesvarbu, ar jie kyla iš sutartinių įsipareigojimų, ar ne. Taip pat 2 dalyje nurodoma, jog arbitražinis susitarimas gali būti sudarytas kaip atskiras susitarimas („atskirasis arbitražinis susitarimas“) ar kaip arbitražinė išlyga, įtvirtinta susitarime („arbitražinė išlyga“)[41].

Iš aukščiau pateiktų teisės aktų pavyzdžių matyti, jog nacionaliniuose teisės aktuose pateikiamos arbitražinio susitarimo sąvokos yra labai panašios į tas, kurias pateikia tarptautiniai teisės aktai, reguliuojantys tarptautinio komercinio arbitražo veiklą.

Vis dėlto, yra nemažai valstybių, kurių nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys komercinio arbitražo veiklą, nepateikia įstatyminio arbitražinio susitarimo apibrėžimo. Pavyzdžiui, Šveicarijos[42], Čekijos[43] nacionaliniai teisės aktai. Minėtų šalių teisės aktai tiesiog bendrai įvardija, kad šalys gali nuspręsti tam tikrus ginčus perduoti spręsti arbitražui.

Teisinėje doktrinoje taip pat yra suformuluota keletas arbitražinio susitarimo apibrėžimų. Autoriai A. ir K. Tweeddale nurodo, jog arbitražinis susitarimas, tai „*susitarimas tarp dviejų ar daugiau šalių, perduoti komercinius ginčus, kurie turi tarptautinį elementą, spręsti arbitražui*“[44]. Kiti autoriai – P. Fouchard, E. Gaillard, B. Goldman, J. Savage – arbitražinį susitarimą apibrėžia kaip susitarimą, „*kuriuo dvi ar daugiau šalys susitaria, jog tarp jų kilęs ar ateityje galintis kilti ginčas, turintis tarptautinį elementą, bus sprendžiamas vieno ar kelių arbitrų*“[45].

Taigi, apžvelgus tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, teismų praktikoje bei teisės doktrinoje įtvirtintus arbitražinio susitarimo apibrėžimus, galima reziumuoti, jog arbitražinis susitarimas yra susitarimas, pagal kurį dvi ar daugiau šalys pasižada perduoti arbitražui visus arba tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių. Vis dėlto, taip pat manome, kad nuo arbitražinio susitarimo sąvokos yra neatsiejamos arbitražinio susitarimo rūšys, kadangi arbitražinis susitarimas gali būti įrašytas pagrindinėje sutartyje kaip arbitražinė išlyga, arba gali būti išreikštas atskirai sudarytu arbitražiniu susitarimu.

---

[41] 2009 m. Vokietijos arbitražinis aktas // http://translex.uni-koeln.de/output.php?docid=600550; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

[42] 1987 m. Šveicarijos privatinės tarptautinės teisės įstatymas // http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

[43] 1995 m. Čekijos arbitražo aktas // http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwecze.htm#ArbitrationLaw; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

[44] Tweedale A., Tweedale K. Arbitration of Commercial Disputes: International and English Law and Practice. - London: Oxford University Press, 2007. P. 97.

[45] Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 1999. P 193.

1.2. Arbitražinio susitarimo rūšys

Neatsiejama arbitražinio susitarimo sampratos dalis yra arbitražinio susitarimo rūšys, kurių nuosekli analizė padės geriau suprasti arbitražinio susitarimo sampratą. Kaip pabrėžia P. Fouchard, arbitražinio susitarimo samprata apima dviejų rūšių arbitražinius susitarimus: arbitražinę išlygą, kuri traktuojama kaip susitarimas, kuriuo šalys nusprendžia arbitraže spręsti ginčus, kurie gali kilti ateityje; ir atskirąjį šalių susitarimą (teisės doktrinoje dažnai įvardijamą kaip „kompromisas“), kuris yra suprantamas kaip susitarimas, kuriuo šalys sutaria arbitraže spręsti jau iškilusius ginčus[46]. Esminis šių dviejų arbitražinio susitarimo rūšių skiriamasis bruožas yra tas, jog atskiras arbitražinis susitarimas yra sudaromas jau kilus ginčui, tuo tarpu šalių į sutartį įtraukta arbitražinė išlyga yra skirta spręsti ginčams, galintiems kilti ateityje iš nustatytų sutartinių ar kitokių teisinių santykių.

Arbitražinė išlyga dažniausiai būna trumpa ir glausta, tuo tarpu šalių sudaryta atskira sutartis gali būti labai detali ir reglamentuoti visas arbitražinio ginčo nagrinėjimo procedūras. Kaip nurodo A. Redfern, taip yra ne dėl kažkokių konkrečių teisinių reikalavimų, o tiesiog atspindi tokių susitarimų pobūdį. Anot A. Redfern, arbitražinė išlyga, pagal kurią šalių tarpusavio ginčai, galintys kilti ateityje, turi būti sprendžiami arbitražo tvarka, dažniausiai nedetalizuoja ginčo sprendimo, kadangi nėra aišku, kokio pobūdžio ginčas gali kilti ir kaip jį reikėtų spręsti. Taip yra ir todėl, kad susitarimo šalys tikisi, jog ginčų nekils ir dažniausiai įtraukia glaustą arbitražinę išlygą, tiesiog dėl formalumo. Tuo tarpu atsižvelgiant į tai, jog šalių sudaryta atskira sutartis sudaroma jau kilus ginčui, joje gali būti smulkiai ir išsamiai aprašyta ginčo sprendimo tvarka[47].

Anksčiau arbitražinio susitarimo rūšių atskyrimas buvo reikšmingas, nes sudarytas atskirasis arbitražinis susitarimas pats savaime buvo galiojantis ir įgyvendinamas, tuo tarpu arbitražinė išlyga turėjo būti patvirtinama atskiruoju arbitražiniu susitarimu. Tačiau dabartiniais laikais toks arbitražinio susitarimo rūšių atskyrimas neturi jokios praktinės ar teisinės reikšmės. Absoliučios daugumos valstybių teisė suteikia vienodą teisinę galią abiejų rūšių arbitražiniams susitarimams ir nenumato skirtingo teisinio režimo ar teisinių padarinių vienos ar kitos rūšies arbitražiniam susitarimui[48].

Vis dėlto, kai kurių Lotynų Amerikos ir Pietų Amerikos šalių (pavyzdžiui, Argentinos, Brazilijos) teisės normos, nepaisant to, kad susitarime yra galiojanti arbitražinė išlyga, kilus

[46] Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 1999. P 194.
[47] Redfern A., Hunter M., Blackaby N. ir kt. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 125.
[48] Steingruber A. M. Consent in International Arbitration. Oxford International Arbitration Series. - London: Oxford University Press. 2012. P. 231.

ginčui, reikalauja papildomai sudaryti atskirą šalių susitarimą, kuris papildytų arbitražinę išlygą ir jame būtų detaliau reglamentuota, kaip arbitraže bus sprendžiamas kilęs ginčas, kadangi vien arbitražinė išlyga šių šalių teisinėse sistemose reikšmės neturi[49].

Toliau darbe išsamiau atskirai patyrinėsime arbitražinio susitarimo rūšis, joms būdingus esminius bruožus bei su jomis susijusius probleminius klausimus.

1.2.1. Arbitražinė išlyga

Arbitražinė išlyga (angl. *arbitration clause*) – tai „*viena iš materialinės sutarties sąlygų, pagal kurią šalys sutaria tarpusavio ginčus, galinčius kilti ateityje, spręsti arbitražo tvarka*“[50]. Pagrindinis šios arbitražinio susitarimo rūšies skiriamasis bruožas yra tas, kad ji yra skirta spręsti ginčams, galimai kilsiantiems ateityje.

Nors, kaip buvo minėta anksčiau, kai kurių Lotynų Amerikos ir Pietų Amerikos valstybių teisinės sistemos nepripažįsta arbitražinės išlygos ir kilus ginčui šalys savo ketinimus turi patvirtinti kompromisu, arbitražinės išlygos dažnai yra naudojamos absoliučios daugumos valstybių teisinėje praktikoje.

Nacionalinės ir tarptautinės teisės normos arbitražinę išlygą traktuoja kaip pagrindinėje sutartyje esančią atskirą kontrakto dalį, nepriklausančią nuo pagrindinės sutarties. LR Komercinio arbitražo įstatymas nepateikia arbitražinės išlygos sąvokos, tiesiog įstatymo 10 straipsnio 1 dalis nurodo, jog arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga. Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas išsamiau nustato, jog „*arbitražo išlyga, sudaranti atskirą kontrakto (komercinės sutarties) dalį, ginčo atveju traktuojama kaip atskiras (procesinis – teisinis) susitarimas, nepriklausantis nuo kitų, t. y. materialinės teisės kontrakto (komercinės sutarties) dalių ir sąlygų*“[51]. Tuo tarpu 1958 m. Niujorko konvencija glaustai apibrėžia, jog „rašytinis susitarimas“ apima arbitražinę išlygą sutartyje. Praktiškai analogiška nuostata yra įtvirtinta ir 1961 m. Europos konvencijoje, kurios 2 straipsnio a dalis nustato, jog „arbitražinis susitarimas‘ reiškia arbitražinę išlygą, esančią kontrakte.

Kadangi arbitražinė išlyga būna įtraukiama į pagrindinę sutartį, jos formuluotė dažniausiai būna glausta ir trumpa, dėl ko gali kilti rizika, kad šalys, į sutartį įtraukdamos

[49] 2005 United Nations Conference on Trade and Development. International Commercial Arbitration. 5.2. The Arbitration Agreement // http://unctad.org/es/Docs/edmmisc232add39_en.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-03.
[50] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius: Justitia, 1995. P. 109.
[51] Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Lietuvos arbitražo asociacijos (LAA) Visuotinio nariu susirinkimo (VNS) 2005 m. lapkričio 19 d. sprendimu Nr. 8. Pataisos ir papildymai patvirtinti LAA VNS 2007 m. birželio 9 d. sprendimu Nr. 6 // http://www.vilniausarbitrazas.lt/lt/proceduru-reglamentai/tarptautinis-reglamentas; prisijungimo laikas: 2013-01-11.

arbitražinę išlygą ir neskirdamos ypatingo dėmesio arbitražinio susitarimo formuluotei, gali suformuoti ydingą arbitražinę išlygą ar palikti neaptartus svarbius būsimo ginčo nagrinėjimo arbitraže aspektus. Dėl šios priežasties, kai šalys nutaria kreiptis į nuolatinę arbitražo instituciją ir arbitražo procedūra vyksta pagal tos institucijos taisykles, į arbitražines išlygas paprastai įtraukiama nuoroda į tam tikrą arbitražo taisyklių rinkinį, kuris įgyja šalių susitarimo galią ir padeda išvengti susitarimo spragų, o kai kuriais atvejais ir ydingos arbitražinės išlygos. Asmenims, pageidaujantiems, kad ginčų, nesutarimų ar reikalavimų, kylančių iš jų sudaromų sutarčių ar su jomis susijusių, nagrinėjimą organizuotų nuolatinė arbitražo institucija, įvairių valstybių nuolatinės arbitražo institucijos yra suformulavusios tipines arbitražines išlygas, kurias siūlo įtraukti į tarp šalių sudaromą pagrindinę sutartį. Pavyzdžiui, UNICITRAL arbitražo taisyklėse yra pateikiama tokia tipinė arbitražinė išlyga: „*Bet koks ginčas, nesutarimas ar reikalavimas kylantis iš šios sutarties ar susijęs su ja ar jos pažeidimu, nutraukimu ar negaliojimu, turi būti išspręstas arbitražu pagal UNICITRAL arbitražo taisykles, galiojančias šiuo metu*“ [52]. Kitas pavyzdys galėtų būti Stokholmo arbitražo instituto prie Stokholmo prekybos rūmų tipinė arbitražinė išlyga: „*Kiekvienas ginčas, nesutarimas ar reikalavimas, kylantis iš šios sutarties ar susijęs su šia sutartimi, jos pažeidimu, nutraukimu bei negaliojimu, galutinai sprendžiamas pagal Stokholmo prekybos rūmų Arbitražo instituto taisykles*“[53]. Minėtos arbitražinės išlygos gali būti papildomos, nurodant taikytiną teisę, arbitrų skaičių, arbitražo vietą, arbitražo proceso kalbą ir pan. Iš pateiktų tipinių arbitražinių išlygų pavyzdžių matyti, jog visos šios arbitražinės išlygos apima esminius joms būdingus „raktinius žodžius“: „bet koks / kiekvienas ginčas“ (angl. *all / any disputes*), „kylantis iš šios sutarties ar susijęs su šia sutartimi“ (angl. *in connection with / relating to this contract*), „turi būti išspręstas / galutinai sprendžiamas“ (angl. *finally settled*).

Terminas „bet koks / kiekvienas ginčas“ apima visų tipų ginčus, galinčius būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Dažniausiai kai šalys naudoja terminą „bet koks / kiekvienas ginčas“, jos omenyje turi visus iš teisinių santykių tarp jų galinčius kilti ginčus, kurie bus sprendžiami arbitraže[54].

Terminas „kylantis iš šios sutarties ar susijęs su šia sutartimi“, apibrėžia teisinius santykius bei suteikia arbitražinei išlygai išsamumo ir reiškia, kad arbitražinė išlyga apims ir

[52] Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNICITRAL) arbitražo taisyklės // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-06.

[53] Oficialaus Stokholmo arbitražo instituto prie Stokholmo prekybos rūmų internetinio puslapio pateikiama informacija // http://www.sccinstitute.com/english-14.aspx; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

[54] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 153.

ginčus dėl pagrindinės sutarties, kuri buvo sudaryta pažeidžiant teisės normas ar apgaulės būdu[55].

Terminas „turi būti išspręstas / galutinai sprendžiamas“ reiškia, kad šalys susitaria, jog arbitražo sprendimas bus galutinis. Arbitražinėms išlygoms dažnai yra būdinga nuostata, kad arbitražinis sprendimas bus „galutinis ir privalomas“. Šiame kontekste „privalomas“ reiškia, kad šalys siekia, jog arbitražo sprendimas galutinai išspręs ginčą ir bus pripažintas ir vykdomas atsakingų institucijų prieš pralaimėjusią šalį. O „galutinis“ reiškia, kad arbitražinio sprendimo turinys nebebus peržiūrėtas nacionalinių teismų pilna apimtimi[56].

Arbitražinę išlygą įtraukus į pagrindinę sutartį, ji tampa viena iš sutarties nuostatų. Tačiau neretai pasitaiko atvejų, kai sutartis, kurioje yra arbitražinė išlyga, pripažįstama negaliojančia nuo jos sudarymo momento (*ab initio*) arba niekine, arba praranda teisinę galią ją nutraukus. Siekiant išspręsti klausimus ar arbitražinė išlyga, kaip sudedamoji sutarties dalis taip pat turėtų būti pripažinta negaliojančia ir kas turėtų priimti sprendimą dėl pagrindinės sutarties negaliojimo buvo išrutuliota arbitražinės išlygos autonomiškumo arba nepriklausomumo, dar vadinama ir atskirumo doktrina *(*angl. *autonomy (or separability) doctrine)*.

Atsižvelgiant į tai, jog aukščiau nurodytos sąvokos yra sinonimai, šiame darbe naudosime arbitražinės išlygos autonomijos doktrinos sąvoką.

Kaip teigia P. Leboulanger, „*autonomijos doktrina nustato, kad arbitražinė išlyga yra atskiras bei nuo pagrindinės sutarties nepriklausomas susitarimas, su iš jo išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis. Remiantis šiuo principu, absoliučios daugumos valstybių įstatymai ir teismų praktika pripažįsta, kad pagrindinės sutarties negaliojimas nedaro negaliojančios ir arbitražinės išlygos*“[57].

G. Dominas, V. Mikelėnas nurodo, jog „*pagrindinės sutarties negaliojimas nelemia arbitražinės išlygos negaliojimo. Arbitražinei išlygai būdinga autonomija, savarankiškumas, atskirumas nuo pagrindinės sutarties*“[58]. Tai reiškia, kad arbitražinis susitarimas gali galioti net ir tada, kai pagrindinė sutartis yra negaliojanti ir niekinė.

Tarptautiniai prekybos rūmai buvo pirmoji institucija, 1955 m. pripažinusi arbitražinio susitarimo autonomijos principą. Sekant šiuo pavyzdžiu daugumoje tarptautinių teisės aktų taip

[55] Poudret J. F., Basso S. Comparative Law of International Arbitration. - London : Thomson/Sweet & Maxwell, 2007. P. 267.
[56] King R. D. B. & Spalding Drafting the ICC Arbitral Clause // http://www.kslaw.com/library/pdf/bishop5.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15. P. 20.
[57] Leboulanger P. The Arbitration Agreement: Still Autonomuos? // http://law.queensu.ca/international/globalLawProgramsAtTheBISC/courseInfo/courseOutlines/commercialArbitration2010/Leboulanger2006.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.
[58] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius: Justitia, 1995. P. 143.

pat buvo įtvirtintas šis principas[59]. UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 1 dalis, įtvirtina, jog arbitražinė išlyga, kuri yra kontrakto dalis, turi būti laikoma nepriklausoma nuo kitų kontrakto sąlygų sutartimi. Arbitražo sprendimas, kad pagrindinė sutartis yra negaliojanti ir niekinė, nelemia *ipso jure (pagal įstatymą)* arbitražinės išlygos negaliojimo. UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 1 dalies nuostatos buvo perkeltos ir įtvirtintos daugelio šalių (pavyzdžiui, Australijos, Austrijos, Bulgarijos, Norvegijos, Turkijos, Ukrainos, Japonijos ir kt.) nacionalinės teisės aktuose[60]. Taigi tarptautiniai teisės aktai, absoliučios daugumos valstybių įstatymai bei teisės doktrina pripažįsta arbitražinės išlygos autonomijos doktriną[61].

UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 1 dalies nuostata taip pat yra perkelta ir į Lietuvos nacionalinius teisės aktus. LR Komercinio arbitražo 19 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog arbitražinė išlyga, kuri yra sutarties dalis, turi būti vertinama kaip atskiras susitarimas, nepriklausantis nuo kitų sutarties sąlygų. Arbitražo teismo sprendimas dėl sutarties pripažinimo negaliojančia nebūtinai reiškia, jog ir arbitražinė išlyga bus pripažinta negaliojančia. Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamento 28 straipsnio 1 dalis nurodo, jog arbitražinė išlyga, kuri yra sutarties dalis, turi būti vertinama kaip atskiras susitarimas, nepriklausantis nuo kitų sutarties sąlygų. Arbitražo teismo sprendimas dėl sutarties pripažinimo negaliojančia nereiškia *ipso jure* ir arbitražinės išlygos pripažinimo negaliojančia[62].

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika taip pat pažymi, jog net pagrindinės sutarties negaliojimas nedaro negaliojančios ir arbitražinės išlygos. Autonomijos doktrinos kontekste yra svarbi 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003[63], kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog „*faktas, kad šalis nepasirašė sutartyje ar nenustatytomis aplinkybėmis ją pasirašė tokių įgaliojimų neturėjęs asmuo, nesudaro pakankamo pagrindo tvirtinti, jog sutartyje esanti arbitražinė išlyga negalioja, jei yra duomenų, kad ši sutartis nepasirašiusios šalies buvo vykdoma, taip pritariant jos sąlygoms. Arbitražinės išlygos autonomijos doktrina lemia, kad net materialinės sutarties pripažinimas negaliojančia ir niekine, nedaro negaliojančia arbitražinės išlygos, todėl arbitražas gali spręsti materialinių sutarčių galiojimo klausimą ir tuo atveju, kai ginčo šalys iš esmės tuos pačius sutartinius santykius*

[59]Leboulanger P. The Arbitration Agreement: Still Autonomuos? // http://law.queensu.ca/international/globalLawProgramsAtTheBISC/courseInfo/courseOutlines/commercialArbitration2010/Leboulanger2006.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.
[60]Ten pat.
[61]Pavyzdžiui, Londono tarptautinio arbitražo teismo taisyklių 23 str. 1 d., Amerikos arbitražo asociacijos tarptautinio arbitražo taisyklių 15 str., 1991 m. Kvebeko civilinio kodekso 2642 str., 1996 m. Anglijos arbitražo akto 7 str., kuriuose yra įtvirtinta, jog arbitražinė išlyga esanti pagrindinėje sutartyje yra laikoma atskiru susitarimu ir pagrindinės sutarties negaliojimas nelemia arbitražinės išlygos negaliojimo.
[62] Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Lietuvos arbitražo asociacijos (LAA) Visuotinio nariu susirinkimo (VNS) 2005 m. lapkričio 19 d. sprendimu Nr. 8. Pataisos ir papildymai patvirtinti LAA VNS 2007 m. birželio 9 d. sprendimu Nr. 6 // http://www.vilniausarbitrazas.lt/lt/proceduru-reglamentai/tarptautinis-reglamentas; prisijungimo laikas: 2013-01-11.
[63] 2003 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003.

grindžia skirtingomis sutartimis, kurių arbitražinės išlygos numato ginčų sprendimą skirtinguose arbitražuose“[64].

Kitas svarbus praktinis šios doktrinos padarinys, kad ji sudaro galimybę arbitražiniam susitarimui taikyti kitos valstybės nei pagrindinei sutarčiai taikomą materialinę teisę. Tai reiškia, kad viso kontrakto galiojimo klausimai gali būti nustatyti pagal vienos valstybės materialinę teisę, o arbitražinės išlygos – pagal kitos. Kadangi arbitražinis susitarimas yra atskiras susitarimas, jo galiojimas turėtų būti nustatomas pagal jam taikytiną teisę. Paprastai šis klausimas sprendžiamas remiamasi *lex loci arbitri* principu, t. y. arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal arbitražo vietos valstybės teisę[65]. LR CK 1.37 straipsnio 7 dalis įtvirtina, jog arbitražiniam susitarimui taikoma teisė, reglamentuojanti pagrindinę sutartį, o jei ši negalioja, arbitražinio susitarimo sudarymo vietos teisė, o kai sudarymo vietos nustatyti neįmanoma – arbitražo vietos valstybės teisė. Arbitražiniame susitarime įtvirtintas arbitražo vietos pasirinkimas suponuoja ir arbitražiniam susitarimui taikomos teisės pasirinkimą. Vis dėlto, pažymėtina, kad šios taisyklės taikomos tik tada, jei šalys nepasirinko arbitražiniam susitarimui taikytinos teisė.

Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai arbitražinė išlyga yra neišsami, turi trūkumų. Teisės doktrinoje tokios arbitražinės išlygos vadinamos arbitražinėmis išlygomis su trūkumais (angl. *defective arbitration clauses*) arba patologinėmis arbitražinėmis išlygomis (angl. *pathological arbitration clauses*). Šie terminai vartojami kaip sinonimai, nes yra naudojami apibūdinti toms pačioms arbitražinėms išlygoms, kuriose yra netikslumų, kurie gali turėti įtakos arbitražinės išlygos galiojimui.

E. Eisemann buvo pirmasis, kuris pavartojo *patologinės arbitražinės išlygos* sąvoką apibūdinti tokioms arbitražinėms išlygoms, kurios yra su trūkumais, dviprasmiškos ar neaiškios. E. Eisemann *patologines arbitražines išlygas* padalino į dvi grupes: tos, kurios nesukelia abejonių dėl arbitražinės išlygos galiojimo ir tos, kurios suteikia pagrindą ginčyti arbitražinės išlygos galiojimą[66].

Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktika ne kartą formavo tokią nuostatą, jog ta aplinkybė, kad arbitražinė išlyga yra pakankamai glausta ir nereglamentuoja kai kurių klausimų, nėra pakankamas pagrindas pripažinti jos negaliojančia. Kaip pavyzdį šiame poskyryje nagrinėjamu klausimu galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartį civilinėje byloje Valstybinė įmonė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB

[64] 2003 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003.
[65] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 147.
[66] Rubino-Sammartano M. International Arbitration: Law and Practice. 2nd Edition. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2001. P. 214.

„Garant“, bylos numeris 3K-3-42/2009[67], kurioje teisėjų kolegija nustatė, jog „*tarp šalių sudarytos sutarties nuostatose buvo įtvirtinta ginčų sprendimo tvarka, įtvirtintos nuostatos, susijusios su ginčo sprendėju, įtvirtinta, jog arbitražo procesas vyksta pagal arbitražo procedūrą, kurią nustato institucija, įvardyta Arbitražo teismu prie Tarptautinių prekybos rūmų asociacijos – Lietuva, taip pat nustatyta procedūra, pagal kurią vyks arbitražas, ginčų sprendėjui mokėtinas atlygis ir pan.*“ Teismas atmetė skundo argumentus, kad „*šalys nebuvo sudariusios arbitražinio susitarimo, jog iš šalių pagrindinėje sutartyje esančios nuorodos į teismo procedūras negalima nustatyti aiškios šalių valios perduoti ginčą arbitražui, nenurodyta ginčą nagrinėjanti institucija, jos formavimo procedūros, nenurodyta arbitražo vieta, nelaikytinas pagrįstu*“. Teismas, pasisakė, kad „*ta aplinkybė, jog arbitražinis susitarimas nenustato tam tikrų sąlygų, pavyzdžiui, arbitrų skaičiaus, jų skyrimo tvarkos ir pan., nėra pakankamas pagrindas nepripažinti tokio arbitražinio susitarimo*“[68].

Apibendrinant šį poskyrį, iš teisės šaltiniuose pateiktos arbitražinės išlygos sampratos analizės darytina išvada, jog arbitražinei išlygai būdinga autonomija, savarankiškumas ir nepriklausomumas nuo pagrindinės sutarties. Tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatos įtvirtina vieną esminių taisyklių, jog pagrindinės sutarties negaliojimas nedaro negaliojančios ir arbitražinės išlygos. Tai, kad arbitražinė išlyga nenustato tam tikrų sąlygų, nereiškia, jog arbitražinis susitarimas automatiškai negalioja. Kita vertus, ydinga arbitražinė išlyga arbitražinio susitarimo šalims suteikia pagrindą ginčyti arbitražinės išlygos galiojimą ir gali lemti, jog dėl tam tikrų trūkumų jos nebus įmanoma įvykdyti. Todėl labai svarbu, kad arbitražinio susitarimo šalys, formuodamos arbitražinę išlygą atkreiptų dėmesį į jos formuluotę ir vengtų netikslumų arba pasinaudotų nuolatinių arbitražo institucijų siūlomomis tipinėmis arbitražinėmis išlygomis.

1.2.2. Šalių sudaryta atskira sutartis

Teisės doktrinoje šalių sudaryta atskira sutartis yra apibūdinama kaip „*arbitražinis susitarimas, kuris yra sudaromas jau kilusiam ginčui spręsti*“[69]. Šios rūšies arbitražinis susitarimas gali labai tiksliai ir išsamiai apibrėžti kaip turėtų būti sprendžiamas kilęs ginčas arbitraže. Nagrinėjant teisės literatūrą ir tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus, galima rasti įvairių šio tipo arbitražinio susitarimo pavadinimų, kartais jis vadinamas kompromisu (angl. *compromis*), susitarimu atiduoti spręsti ginčą į arbitražą (angl. *submission agreement*), atskiru

[67] 2009 m. vasario 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2009.
[68] Ten pat.
[69] Poudret J. F., Basso S. Comparative Law of International Arbitration. - London: Thomson/Sweet & Maxwell, 2007. P. 122.

arbitražiniu susitarimu (angl. *separate arbitration agreement*). Kadangi visos šios sąvokos yra sinonimai, šiame darbe naudosime „kompromiso“ sąvoką.

V. Vadapalas kompromisą apibrėžia kaip „*šalių tarptautinį susitarimą perduoti tarp jų jau kilusį ginčą spręsti trečiajam asmeniui – arbitrui vienasmeniškai arba specialiam šiam ginčui spręsti sukurtam (ad hoc) arba nuolatiniam tarptautiniam arbitražui*“[70].

Šiame darbe nagrinėjami tarptautiniai bei Lietuvos teisės aktai – 1961 m. Europos konvencija, UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, 1958 m. Niujorko konvencija, LR Komercinio arbitražo įstatymas – nepateikia kompromiso apibrėžimo. UNCITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnis ir LR Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 1 dalis tik nustato, jog arbitražinis susitarimas gali būti sudarytas kaip šalių atskira sutartis.

Vienas iš teisės aktų, kuriame pateikiama kompromiso sąvoka, yra Prancūzijos civilinio proceso kodeksas. Kompromisas čia apibrėžiamas kaip susitarimas, kuriuo egzistuojančio ginčo šalys perduoda ginčą spręsti arbitražui. Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1448 ir 1449 straipsnių nuostatos imperatyviai nustato tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi tenkinti galiojantis kompromisas: šalių sudarytame atskirame susitarime turi būti nurodytas ginčo dalykas, turi būti paskirtas ir įvardintas vienas ar keli arbitrai, kurie turi priimti kompromisu suteikiamą mandatą taip pat šis susitarimas privalo būti sudarytas raštu. Jei kompromisas netenkins šių sąlygų, jis bus niekinis ir negaliojantis[71].

Kadangi kompromisai yra sudaromi dėl jau kilusio ginčo, jie būna gerokai ilgesni, detalesni nei arbitražinės išlygos kontraktuose. Tačiau tai, jog kompromisas būtinai bus didelės apimties ir labai išsamus nėra universali taisyklė, nes šalys gali sudaryti ir trumpą bei glaustą kompromisą, kuris reguliuotų tik esminius ginčo sprendimo klausimus.

Kompromise turėtų būti įvardintas ginčo dalykas, nustatomos arbitražo teismo jurisdikcijos ribos, arbitrai, taikytina teisė[72]. Papildomai gali būti įtvirtinamos specialios nuostatos dėl išlaidų ir ginčo sprendimo terminų, kurie arbitražinės išlygos atveju gali būti palikti arbitražo teismo sprendimui. Šalys gali nustatyti visą arbitražo taikomų procesinio pobūdžio taisyklių rinkinį[73].

Kompromisas yra savarankiškas ir nepriklausomas nuo pagrindinės sutarties. Jis yra sudaromas kaip galiojantis susitarimas atskirame dokumente, turi specifinį objektą ir jame gali būti nustatyta ginčui spręsti taikytina teisė. Nors kompromisas yra susijęs su pagrindine sutartimi

[70] Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 427.
[71] Delvolve J., Rouche J, Pointon G. H. French Arbitration Law and Practice – A Dynamic Civil Law Approach to International Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2009. P. 58.
[72] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 132.
[73] Collier J., Lowe V. Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. - Vilnius: Eugrimas, 2002. P.272.

ar keliomis skirtingomis sutartimis, tačiau jis yra skirtas spręsti konkrečius tarp šalių kilusius ginčus arbitraže[74].

Vis dėlto, kaip nurodo M. L. Moses, „*kompromisai yra mažiau populiarūs nei arbitražinės išlygos sutartyse, nes jie būna sudaromi ginčui jau kilus, o tuomet šalys apskritai sunkiai gali dėl ko nors susitarti*“[75].

Taigi, kilus ginčui, šalys gali sudaryti atskirą, nepriklausomą nuo pagrindinio susitarimo arbitražinį susitarimą – kompromisą, kuriuo susitaria ginčą spręsti arbitraže. Esminė kompromiso savybė yra ta, kad ginčas, dėl kurio sudaromas kompromisas, jau bus kilęs. Kadangi kompromisas tarp šalių sudaromas tuomet, kai ginčas jau būna kilęs, tai leidžia ginčo šalims detaliai susitarti dėl ginčo sprendimo proceso eigos. Kita vertus, šalims susitarti dėl jau kilusio ginčo sprendimo procedūros gali būti sudėtinga, esant šalių nenorui tartis ir bendradarbiauti.

[74] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 102.
[75] Moses M. L. The principles and Practice of International Commercial Arbitration. Second edition. - Cambridge University Press, 2008. P. 18.

2. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO FORMAI KELIAMI REIKALAVIMAI

Sudarydamos arbitražinį susitarimą šalys išreiškia valią savo ginčus spręsti arbitraže. Šios valios išraiška turi būti įtvirtinta atitinkama forma, kadangi arbitražinis susitarimas yra pagrindas arbitražui spręsti tarp šalių kilusį ginčą. Pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai, kaip ir dauguma nacionalinių teisės aktų, kurie reglamentuoja arbitražinio susitarimo formos reikalavimus, nustato, jog arbitražinis susitarimas turi būti sudarytas rašytine forma. Manytume, jog pagrindinės tokios nuostatos priežastys yra ganėtinai akivaizdžios, kadangi sudarius arbitražinį susitarimą yra eliminuojama nacionalinių teismų jurisdikcija spręsti tarp susitarimo šalių kylančius ginčus ir susitariama perduoti ginčą spręsti arbitražui. Taigi, šalys atsisako tam tikros apimties teisių, todėl tokio pobūdžio susitarimas turi būti pakankamai aiškiai išreikštas. Atitinkamai rašytinė forma yra laikoma tinkamiausia arbitražinio susitarimo sudarymui.

Kita vertus, nėra *a priori*, būtinybės, kad susitarimas būtų rašytinis[76]. Vis dėlto, daugelyje teisės aktų, tame tarpe ir Lietuvos teisės normose, įtvirtinta nuostata, jog arbitražinis susitarimas turi būti sudarytas raštu, ir tai yra labai svarbus arbitražinio susitarimo formai keliamas reikalavimas, kurio nesilaikymas lemia arbitražinio susitarimo negaliojimą ar nepripažinimą. Rašytinės formos reikalavimu siekiama užtikrinti, jog nė viena iš ginčo šalių negalėtų paneigti arbitražinio susitarimo egzistavimo ir įvykdytų sutartines prievoles.

Šioje darbo dalyje bus analizuojami LR Komercinio arbitražo įstatymo rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimai ir pagrindinių tarptautinių dokumentų, kuriuose reglamentuojama arbitražinio susitarimo forma – 1958 m. Niujorko konvencijos, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo, 1961 m. Europos konvencijos – nuostatos bei kitų teisės šaltinių reikalavimai arbitražinio susitarimo formai. Taip pat bus nagrinėjama, kokį arbitražinį susitarimą reikėtų laikyti rašytiniu, kadangi iškyla rašytinio arbitražinio susitarimo sąvokos problema analizuojant skirtingus teisės šaltinius.

2.1. Rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimas LR Komercinio arbitražo įstatyme

1958 m. Niujorko konvencija, kurią 1995 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 1-760 ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis bei tiesioginio taikymo teisės aktas. 1958 m. Niujorko konvencija yra reikšminga tuo, jog sprendžia du pagrindinius klausimus: pirma, draudžia nacionaliniams teismams vykdyti teisminį procesą dėl ginčų, kuriems sudarytas galiojantis arbitražinis susitarimas ir antra, draudžia atsisakyti vykdyti

[76] Collier J., Lowe V. Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. - Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 258.

užsienyje priimtus arbitražo sprendimus kitais pagrindais, nei numato konvencija, taip pat juos vykdyti mažiau palankiomis sąlygomis nei analogiškus nacionalinius sprendimus[77]. Prisijungdama prie šios konvencijos Lietuva įsipareigojo laikytis rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimo.

LR CK 1.73 straipsnio 1 dalies 5 punktas imperatyviai nurodo, jog arbitražinis susitarimas turi būti sudarytas paprasta rašytine forma. To paties straipsnio 2 dalis nurodo, jog rašytinės formos sandoriai sudaromi surašant vieną dokumentą, pasirašomą visų sandorio šalių, arba šalims apsikeičiant atskirais dokumentais. Rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą.

LR Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 2 dalis įtvirtina rašytinę arbitražinio susitarimo formą. Remiantis LR Komercinio arbitražo 10 straipsnio 2 dalies 1, 4 ir 5 punktų nuostatomis, arbitražinis susitarimas bus laikomas galiojančiu, jeigu įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu arba šalims apsikeičiant ieškiniu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena šalis tvirtina, o kita šalis neneigia, kad jos sudarė arbitražinį susitarimą, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą.

Reikalaujamos rašytinės arbitražinio susitarimo formos nagrinėjimo kontekste reikšminga ir Lietuvos teismų praktikos formuojama pozicija šiuo klausimu. Lietuvos teismų praktikoje vyrauja nuostata, jog nacionalinės ir tarptautinės teisės normos, nustatančios rašytinio arbitražinio susitarimo sampratą, leidžia jį aiškinti plačiau nei susitarusių šalių parašais patvirtintą susitarimą. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartį civilinėje byloje „Baltservice“ D. P. v. AAB „Northern Shipping Company“, bylos Nr. 2-404/2012[78]. Šioje byloje ieškovas teigė, jog tarp šalių 2011 m. birželio 20 d. sudarytos sutarties 6 punkte numatyta arbitražinė išlyga nėra galiojanti, nes ieškovas teismui pateikė atsakovo nepasirašytą sutartį, į kurią buvo įtrauktas arbitražinis susitarimas. Kadangi atsakovas vengė pasirašyti sutartį, ieškovas neturėjo atsakovo pasirašyto sutarties egzemplioriaus. Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija pažymėjo, jog „*nors ieškovas atskirajame skunde nurodo, kad arbitražinis susitarimas negalioja, nes šalys sutarties nepasirašė, tačiau akivaizdu, jog pats ieškovas ieškinį grindžia tuo, jog tiek jis, tiek ir atsakovas vykdė sutartį ir iš jos kildina reikalavimą. Be to, iš atsakovo į bylą pateiktos rusų kalba sudarytos sutarties matyti, kad sutartį pasirašė ieškovo vadovas bei atsakovo savininkas, kurie sutarties sudarymą patvirtino antspaudais*“. Todėl Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, jog

[77] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius: Justitia, 1995. P. 64.
[78] 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 2-404/2012.

„*esant tokioms aplinkybėms, nėra pagrindo, manyti, kad arbitražinis susitarimas tarp ieškovo ir atsakovo nėra sudarytas*“[79].

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis 1958 m. Niujorko konvencijos nuostatomis ir jos taikymo praktika, yra pasisakęs, jog šalių valia dėl ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui turi būti išreikšta rašytine forma. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog „*dokumento patvirtinimas parašu, antspaudu, yra reikšmingas kaip šalių valios išreiškimo patvirtinimas, bet ne kaip būtina arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga*“[80]. Kaip konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kad „*šalims sudarius sutartį, kurioje yra arbitražinė išlyga, tačiau dėl kokių nors priežasčių sutarties nepatvirtinus abiejų šalių parašais ar antspaudais, šalių valią ginčą spręsti pagal šios arbitražinės išlygos nuostatas galima įrodinėti faktais, duomenimis, iš kurių galima spręsti apie arbitražinio susitarimo buvimą. Vienas iš tokių faktų yra sutarties vykdymas, leidžiantis padaryti išvadą, kad šalys sutiko su tokios sutarties sąlygomis, tarp jų – ir su sutartyje esančia arbitražine išlyga*“[81].

Taip pat remiantis Lietuvos teismų praktika galima teigti, jog nuoroda į standartines sutarties sąlygas yra pakankamas pagrindas konstatuoti arbitražinio susitarimo buvimui. Tai patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-444/1999[82], kurioje teismas yra pasisakęs, jog pasirašydamas sutartis kasatorius tuo pačiu pripažino ir joje išdėstytų sąlygų priimtinumą. Šios sutartys su visomis sąlygomis yra galiojančios, šalių nenuginčytos. Kasatorius pripažino, kad tekstą su standartinės sutarties sąlygomis gavo ir susipažino praėjus 5 dienoms po sutarties pasirašymo. Viena iš šios sutarties sąlygų – arbitražinė išlyga.

Pažymėtina, jog atsižvelgiant į 2006 m. atliktus UNICITRAL pavyzdinio įstatymo pakeitimus išplėstas rašytinės arbitražinio susitarimo formos taikymas elektroninės komunikacijos priemonėmis sudarytiems arbitražiniams susitarimams, jeigu tokia informacija prieinama tolimesniam naudojimui. Atsižvelgiant į elektroninės komunikacijos plėtrą ir jos didėjančią svarbą komerciniuose santykiuose, naujos LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatos bei teismų praktika bando išspręsti elektroninėmis priemonėmis sudaryto arbitražinio susitarimo formos ir galiojimo klausimą.

Vadovaujantis LR Komercinio arbitražo 10 straipsnio 2 ir 3 dalimis arbitražinis susitarimas bus laikomas galiojančiu, jeigu sudarytas šalims apsikeičiant raštais (kurie gali būti siunčiami elektroninių ryšių galiniais įrenginiais[83], jeigu yra užtikrintas perduodamos

[79] 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 2-404/2012.
[80] 2003 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003.
[81] Ten pat.
[82] 1999 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-444/1999.
[83] Vadovaujantis LR Elektroninių ryšių įstatymo 3 str. 22 d. „**Galinis įrenginys** – leidžiantis priimti ir (arba) perduoti informaciją įrenginys ar jo atitinkama dalis, skirti tiesiogiai ar netiesiogiai bet kokiomis priemonėmis būti prijungti prie viešųjų ryšių tinklų“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.

informacijos vientisumas ir autentiškumas) ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas, arba sudarytas naudojantis elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas ir juose esanti informacija yra prieinama toliau naudoti.

Spręsdamas tinkamo dokumentų įteikimo elektroninių ryšių priemonėmis klausimą yra pasisakęs Lietuvos apeliacinio teismas civilinėje byloje Nr. 2T-79/2012[84]. Byloje šalys Angora Maritime Limited (laivo savininkas) sudarė frachtavimo sutartį su atsakovais AB „Kauno grūdai“ (frachtuotoju) ir UAB „Baltijos pervežimai“ (frachtuotojo agentu ir garantu). Frachtavimo sutarties II dalies 19 straipsnyje buvo numatyta arbitražinė išlyga, pagal kurią „*šiai Frachtavimo sutarčiai bus taikoma ir ji bus aiškinama pagal Anglijos teisę <...> Viena iš šalių, gavusi kitos šalies rašytinį pranešimą apie paskirtą arbitrą, paskiria savo arbitrą per keturiolika dienų; to nepadarius, vienintelio arbitro sprendimas bus galutinis*“. Pareiškėjas Angora Maritime Limited „*2011 m. lapkričio 25 d. pateikė atsakovams pranešimą apie arbitražą ir informavo, apie arbitru paskirtą asmenį bei nurodė, kad atsakovai, kaip numatyta frachtavimo sutartyje, turi paskirti arbitrą iš savo pusės per 14 dienų*“. Taip pat pareiškėjas 2012 m. sausio 5 d. pateikė ieškinį suinteresuotiems asmenims tiek elektroniniu paštu, tiek kurjerių paštu. Visa arbitražinio teismo komunikacija buvo siunčiama galiojančiais atsakovų elektroninio pašto adresais. Pareiškėjas pažymėjo, kad „*nebuvo gauta jokių pranešimų apie elektroninių laiškų, adresuotų atsakovams, neįteikimą*“. Be to, UAB „Baltijos pervežimai“ elektroniniu laišku patvirtino, kad gauna visą jiems siunčiamą informaciją. Tuo tarpu atsakovas AB „Kauno grūdai“ teigė, jog „*nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą, todėl pareiškėjo paskirtas arbitras niekada neįgijo įgaliojimų išspręsti šalių tarpusavio ginčo priimdamas galutinį sprendimą ir faktas, kad elektroniniai laiškai buvo išsiųsti ir tai, kad nebuvo gauta pranešimų apie elektroninių laiškų neįteikimą, nereiškia, kad laišką adresatas gavo“*. Ginčo šalys frachtavimo sutartimi nebuvo susitarusios dėl pranešimo ar kitų dokumentų įteikimo būdo arbitražo proceso metu. Nagrinėtoje byloje „*vadovaujantis 1996 m. Arbitražo įstatymo 76 straipsnio 2 dalimi, taikytos šiame straipsnyje įtvirtinta pranešimų įteikimą reglamentuojančios nuostatos, numatančios, jog pranešimas ar kitas dokumentas gali būti įteiktas asmeniui bet kokiais veiksmingais būdais, visiškai neriboja rašytinių dokumentų, kaip jie suprantami plačiąja prasme, įteikimo būdų pasirinkimo (pavyzdžiui, įteikimas paštu, elektroniniu paštu, faksu). Tačiau įstatymo nuostatos taip pat įtvirtina jiems pagrindinį reikalavimą – efektyvumą, kuris reiškia, jog pasirinktas įteikimo būdas arbitražo šalies atžvilgiu turi sąlygoti vienintelį rezultatą – jai siunčiamo pranešimo ar kito dokumento įteikimą (gavimą)*“[85].

[84] 2012 m. gruodžio 3 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 2T-79/2012.
[85] Ten pat.

Lietuvos apeliacinis teismas nustatė, jog visi pranešimai arbitražo bylos nagrinėjimo metu atsakovams, visų pirma, buvo siunčiami elektroniniu paštu ir atsakovui buvo žinoma apie prasidėjusį arbitražo procesą iš nuolat gaunamos elektroniniu paštu siunčiamos korespondencijos. Teismas nurodė, jog „*elektroninio pašto, kaip dokumentų įteikimo būdo naudojimas, galėtų būti pripažintas tinkamu, jei byloje nustatytų faktinių aplinkybių pagrindu būtų galima padaryti išvadą dėl jo efektyvumo, konstatuojant, jog atsakovai gavo jiems siunčiamus dokumentus ir tokiu būdu buvo užtikrintas sąžiningo proceso principų įgyvendinimas, tame tarpe ir jų teisė pateikti paaiškinimus*“. Be to, Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, jog „*pasirinkto dokumentų įteikimo būdo efektyvumas tiesiogiai priklauso ir nuo to, kokios tvarkos laikomasi įteikiant konkretų dokumentą. Todėl tuo atveju, kai arbitražo proceso metu pranešimai ar kiti dokumentai atsakovams įteikiami elektroniniu paštu, būtina įvertinti, ar dokumentai buvo siunčiami tiesiogiai atsakovams, ar per tarpininkus, kokiu elektroninio pašto adresu, koks adresato ryšys su gavėju, ar siuntėjas gavo siųsto dokumento gavimo patvirtinimą ir kt.*“. Taigi, teismas pripažino, jog „*minėtų pranešimų įteikimas atsakovams per jų atstovus (brokerius ir agentus) pripažįstamas pakankamu, efektyviu įteikimo būdu ir sudariusiu jiems galimybę, sužinojus apie prasidėjusį arbitražo procesą, gintis nuo ieškinio reikalavimų, pateikiant paaiškinimus dėl ginčo esmės*“[86].

Apibendrinant, dar kartą pabrėžiama, jog LR Komercinio arbitražo įstatymas imperatyviai nustato rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimą ir šio reikalavimo nesilaikymas gali būti pagrindas pripažinti arbitražinį susitarimą negaliojančiu. Vis dėlto, įstatymas, prisitaikydamas prie šiuolaikinių technologijų kaitos ir evoliucionavimo, plačiai aiškina rašytinio arbitražinio susitarimo sąvoką ir apima ne tik bendrus šalių pasirašytus popierinius dokumentus, bet ir elektroninių ryšių galiniais įrenginiais sudaromus arbitražinius susitarimus, papildomai iškeldamas sąlygą, kad būtų užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas. Išanalizavus įstatymo ir teismų praktikos nuostatas, galima daryti išvadą, jog reikalavimas, kad arbitražinis susitarimas būtų patvirtintas parašu, yra reikšmingas kaip šalių valios išreiškimo patvirtinimas, bet ne kaip būtina arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga, kadangi tai, ar buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, galima įrodinėti faktais, duomenimis, iš kurių galima spręsti apie arbitražinio susitarimo buvimą.

[86] 2012 m. gruodžio 3 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 2T-79/2012.

2.2. Arbitražinio susitarimo formos reglamentavimas pagal kitus teisės šaltinius

Pirmasis ir vienas svarbiausių aptarimo reikalaujantis tarptautinis dokumentas, įtvirtinantis rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimą, yra 1958 m. Niujorko konvencija.

1958 m. Niujorko konvencija II straipsnio 1 dalyje arbitražiniam susitarimui nustato rašytinės formos reikalavimą, o to paties straipsnio 2 dalyje detaliau įvardina, jog terminas „rašytinis susitarimas“ apima arbitražinę išlygą sutartyje arba arbitražinį susitarimą, pusių pasirašytą ar esantį pasikeitimo raštuose arba telegramose.

Taigi, arbitražinis susitarimas bus laikomas rašytiniu, jeigu jis sudaromas raštu arbitražinės išlygos ar atskiro arbitražinio susitarimo forma. Taip pat pažymėtina, jog konvencija nustato, kad arbitražinis susitarimas turi būti patvirtintas šalių parašais ar esantis pasikeitimo raštuose arba telegramose. Kaip nurodo A. J. Van den Berg, šį reikalavimą galima padalinti į dvi dalis. Pirmiausia, reikalavimu, kad arbitražinis susitarimas būtų „šalių pasirašytas“, siekiama užtikrinti, jog šalių valia sudaryti arbitražinį susitarimą būtų patvirtinta. Antra, arbitražinis susitarimas konvencijos prasme bus laikomas sudarytu apsikeitus raštais, telegramomis, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas. Anot A. J. Van den Berg, iš 1958 m. Niujorko konvencijos nuostatų darytina išvada, jog tais atvejais, kuomet arbitražinis susitarimas sudaromas apsikeičiant raštais ar telegramomis, jis bus laikomas sudarytu net ir tuomet jei nebus patvirtintas šalių parašais. Svarbu, kad būtų įmanoma įrodyti arbitražinio susitarimo sudarymo faktą ir nustatyti laiškų autorius[87].

Atkreiptinas dėmesys, jog tuomet kai buvo rengiama 1958 m. Niujorko konvencija niekas nenumanė, jog technologijos taip sparčiai vystysis. Todėl kuomet nemažai susitarimų yra sudaroma, pavyzdžiui, faksu ar elektroniniu paštu, 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata šiandien atrodo ganėtinai senamadiška.

Jungtinių Tautų tarptautinės teisės komisija 2006 m. 44-oje darbo grupės sesijoje, atsižvelgdama į tai, kad 1958 m. Niujorko konvencijos nuostatos nebeatitinka šių dienų arbitražo praktikos sudarant arbitražinius susitarimus šiuolaikinėmis elektroninio ryšio priemonėmis ir išanalizavusi teismų praktikos interpretacijas rašytinės formos reikalavimo klausimu, pažymėjo, jog 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 1 dalies nuostatos gali būti interpretuojamos

[87] Van den Berg. A. J. The New York Convention of 1958: An Overview // http://www.arbitrationicca.org/media/0/12125884227980/new_york_convention_of_1958_overview.pdf; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

plačiau vadovaujantis UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnio 1 dalimi, kuri nustatydama arbitražinio susitarimo formos reikalavimus apima ir šiuolaikines elektroninio ryšio priemones[88].

Manytume, jog 1958 m. Niujorko konvencijoje įtvirtintas rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimas yra esminis ir šio arbitražinio susitarimo formai keliamo reikalavimo nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą ar nepripažinimą. Tokia prielaida darytina dėl to, kad 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1(a) dalyje yra įtvirtinta, jog arbitražo sprendimą pripažinti ir vykdyti gali būti atsisakyta, jei II straipsnyje nurodyto susitarimo pusės pagal joms taikomą įstatymą buvo neveiksnios arba šis susitarimas negalioja. Vadovaujantis šia nuostata, arbitražinis susitarimas gali negalioti, jei neatitiks II straipsnyje nustatyto rašytinės formos reikalavimo.

Rašytinis arbitražinio susitarimo formos reikalavimas pagal 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalį yra patvirtintas ir užsienio teismų bei komercinio arbitražo praktika. Viena iš tokių bylų, *Manufacturer v. Buyer byla Nr. 26 Sch 28 / 05*[89], kurioje ieškovas (prekių tiekėjas) bandė įrodyti, kad tarp šalių buvo sudarytas arbitražinis susitarimas. Ieškovas siekė, kad būtų pripažintas ir vykdomas Olandijos arbitražo teismo sprendimas, kuriuo buvo nuspręsta, kad atsakovas (prekių gavėjas) turėjo atsiskaityti su ieškovu už prekes. Atsakovas faksu nusiuntė užsakymą ieškovui, kuriame taip pat buvo įtvirtintos ir prekių pristatymo sąlygos. Ieškovas atsakydamas atsakovui nusiuntė faksu patvirtinimą, kuriame taip pat buvo numatyta arbitražinė išlyga, jog iš šios sutarties kylantys ginčai bus sprendžiami arbitraže. Ieškovas iš atsakovo daugiau nesulaukė jokio patvirtinimo. Atsakovui nesumokėjus už pristatytas prekes, ieškovas kreipėsi į arbitražą, kuris ieškovo naudai priėmė sprendimą. Tuo tarpu atsakovas ginčijo, jog tarp šalių nebuvo sudarytas arbitražinis susitarimas, nes jis tokio susitarimo nepatvirtino. Frankfurto Aukščiausiasis Regioninis teismas atmetė ieškovo prašymą pripažinti arbitražo sprendimą argumentuodamas tuo, jog tarp šalių nebuvo sudarytas rašytinis arbitražinis susitarimas, kaip to reikalauja 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalies nuostatos, nes susitarimas turi būti šalių pasirašytas arba sudarytas šalims apsikeičiant raštais, o nagrinėjamu atveju atsakovas nei viena iš šių formų nepatvirtino savo sutikimo sudaryti arbitražinį susitarimą[90].

[88] United Nations Commissionon International Trade Law. Settlement of commercial disputes - Preparation of uniform provisions on written form for arbitration agreements - Article II(2) of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) // http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V05/912/12/PDF/V0591212.pdf?OpenElement; prisijungimo laikas 2013-03-10.

[89] 2006 m. birželio 26 d. Frankfurto Aukščiausiojo Regioninio Teismo (Oberlandesgericht) sprendimas byloje Nr. 26 Sch 28/05 // http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=categ_see&id=14&page=3&nbr_lignes=123&main=&l_typdoc=a; prisijungimo laikas: 2013-04-02.

[90] Ten pat.

Kaip dar vieną pavyzdį galima pateikti sprendimą byloje *„Maskvos dinamo“ v. Alexander Ovechkin, bylos Nr. 05-2245*[91], kurioje atsakovas Alexander Ovechkin su ledo ritulio klubu „Maskvos Dinamo“ buvo pasirašęs sutartį, į kurią buvo įtraukta arbitražinė išlyga, kurioje buvo įtvirtinta, kad visi iš šios sutarties kylantys ginčai bus sprendžiami arbitraže. Vėliau klubas „Maskvos Dinamo“ žaidėjui nusiuntė pasiūlymą sudaryti kontraktą 2005-2006 m. sezonui, tačiau jame buvo nurodytas 30 proc. mažesnis užmokestis. Žaidėjas nei atsakė į šį pasiūlymą, nei pripažino gavęs tokį laišką ir pasirašė kontraktą su kitu ledo ritulio klubu. Jungtinių Amerikos Valstijų Kolumbijos valstijos teismas, spręsdamas tarp šalių kilusį ginčą, konstatavo, jog nėra įrodymų, patvirtinančių, jog tarp šalių buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, atitinkantis 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalies nuostatas, kadangi atsakovas Alexander Ovechkin nei pasirašė jam siūlomą kontraktą, nei raštu atsakė į pasiūlymą[92].

Vis dėlto, pažymėtina, kad 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1(a) dalis nustato, jog arbitražinio susitarimo galiojimas nustatomas pagal tos valstybės teisę, kurią yra pasirinkusios šio susitarimo šalys. Kai kuriose valstybėse reikalavimas, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas raštu, bus traktuojamas kaip įvykdytas, jei žodžiu sudarant arbitražinį susitarimą bus rašytinių įrodymų, jog šalys susitarė savo ginčus perduoti spręsti arbitražui, o kokia forma tas susitarimas sudarytas, jau nėra taip svarbu (pavyzdžiui, susitarimas įrašytas elektroninėmis priemonėmis vienos iš šalių arba trečios šalies, kuri tam turi įgaliojimus)[93]. Susiklosto įdomi situacija, kuomet nacionalinės teisės normos įtvirtina žodinę arbitražinio susitarimo formą arba išvis nereguliuoja arbitražinio susitarimo formos. *„Pavyzdžiui, Švedijos teisė nenumato jokių arbitražinio susitarimo formalaus galiojimo sąlygų. Anglijos teisėje nerašytinis arbitražinis susitarimas nėra negaliojantis*“[94]. Taigi tokais atvejais arbitražinis susitarimas, kuris bus sudarytas žodžiu, bus galiojantis, remiantis taikytinomis nacionalinėmis teisės normomis.

Dar vienas arbitražinio susitarimo formos reikalavimus nustatantis tarptautinis teisės aktas – 1961 m. Europos konvencija. Nuo anksčiau aptartos 1958 m. Niujorko konvencijos ji skiriasi savo taikymo sritimi ir reguliuojamais klausimais.

Priešingai nei 1958 m. Niujorko konvencija, ši konvencija yra taikoma ne tik arbitražo sprendimams pripažinti ir vykdyti, bet plačiau reglamentuoja arbitražinius susitarimus bei arbitražinius procesus. Taigi 1961 m. Europos konvencija detalizuoja daugelį 1958 m. Niujorko

[91] 2006 m. sausio 18 d. Jungtinių Amerikos Valstijų Kolumbijos valstijos teismo sprendimas byloje Nr. 05-2245 // http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-dcd-1_05-cv-02245/pdf/USCOURTS-dcd-1_05-cv-02245-1.pdf; prisijungimo laikas: 2013-04-02.
[92] Ten pat.
[93] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 145
[94] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 125.

konvencijos nuostatų. Vis dėlto, kaip teigia G. Dominas, V. Mikelėnas, šios konvencijos tikslas nebuvo tapti universalia konvencija, jos teritorinio taikymo sfera yra siauresnė[95]. 1961 m. Europos konvencijos reguliavimo klausimai yra apibrėžti konvencijos 1 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, jog ji yra taikoma arbitražo procedūroms ir sprendimams bei arbitražiniams susitarimams, sudarytiems turint tikslą išspręsti ginčus, kylančius iš tarptautinės prekybos tarp fizinių ir juridinių asmenų, susitarimo sudarymo metu gyvenančių skirtingose valstybėse. Vadinasi, ši konvencija reglamentuoja tik ginčus, kylančius iš tarptautinės prekybos santykių.

1961 m. Europos konvencijos 1 straipsnio 2(a) dalyje yra įtvirtinta, jog terminas „arbitražinis susitarimas“ reiškia arbitražinę išlygą, esančią kontrakte, ar arbitražinį susitarimą, kai kontraktas arba arbitražinis susitarimas yra pasirašyti šalių ar sudaryti pasikeičiant laiškais, telegramomis ar susisiekiant teletaipu, ir santykiuose tarp valstybių, kurių įstatymai nereikalauja, kad arbitražinis susitarimas būtų sudarytas raštu, bet kokį arbitražinį susitarimą, sudarytą šių įstatymų leidžiama forma.

Nors 1961 m. Europos konvencijos 1 straipsnio 2(a) dalyje, kurioje pateikiamas arbitražinio susitarimo terminas, nėra įtvirtintas tiesioginis rašytinės formos reikalavimas, vis dėlto, manytume, kad omenyje turima rašytinė forma. Tokią išvada darytina, kadangi konvencijoje kalbama apie pagrindinę sutartį arba arbitražinį susitarimą, pasirašytus šalių. Taigi, arbitražinis susitarimas bus laikomas rašytiniu, jeigu jis sudaromas raštu arbitražinės išlygos ar atskiro arbitražinio susitarimo forma. Tačiau pabrėžtina, jog abiem aukščiau minėtais atvejais būtini visų susitarimo šalių parašai ant pagrindinio kontrakto arba atskiro susitarimo.

Minėto straipsnio nuostata faktiškai yra analogiška 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 daliai, kurioje atitinkamai yra nustatomas reikalavimas, jog arbitražinis susitarimas turi būti pasirašytas šalių ar sudarytas pasikeičiant laiškais, telegramomis[96]. Tačiau pažymėtina, kad 1961 m. Europos konvencija įtvirtina platesnę rašytinio arbitražinio susitarimo sąvoką ir nustato, jog arbitražinis susitarimas gali būti sudarytas susisiekiant teletaipu. Be to, kai arbitražinis susitarimas sudaromas pasikeičiant laiškais, telegramomis ar susisiekiant teletaipu nėra reikalaujama bendro dokumento, kur būtų visų šalių parašai. Taip pat, atkreiptinas dėmesys, jog 1961 m. Europos konvencija, priešingai nei 1958 m. Niujorko konvencija, pripažįsta žodžiu ar konkliudentiniais veiksmais sudarytus arbitražinius susitarimus, jei tik tai leidžia ginčo šalių nacionalinės teisės normos.

Praktikoje gali kilti problema, kuomet bylos aplinkybės ginčo nagrinėjimo arbitraže metu leidžia taikyti tiek 1958 m. Niujorko konvencijos, tiek 1961 m. Europos konvencijos

[95] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 66.
[96] Hascher D. T. European Convention on International Commercial Arbitration of 1961: Commentary // http:// www.arbitrationicca.org/media/1/13534204360520/hascher commentary on the european convention 1961.pdf; prisijungimo laikas: 2013-02-27.

nuostatas, kai ginčo šalys priklauso valstybėms, kurios yra abiejų konvencijų dalyvės. Kaip nurodo G. Dominas, V. Mikelėnas, vienoje tokių bylų, Vokietijos teismas pasirinko 1961 m. Europos konvenciją, motyvuodamas tuo, kad ji įsigaliojo vėliau ir jos nuostatos turi prioritetą prieš 1958 m. Niujorko konvencijos nuostatas[97].

Dar vienas išsamesnio aptarimo reikalaujantis dokumentas – tai UNICITRAL pavyzdinis įstatymas. Šis tarptautinis teisės aktas, nustatė arbitražinio susitarimo formos reikalavimą, sekdamas 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalies nuostatomis, kurios įtvirtina, jog arbitražinis susitarimas turi būti sudarytas rašytine forma. Tačiau įdomu yra tai, kad 2006 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (toliau – UNICITRAL komisija) nutarė, jog yra reikalinga UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnį pakoreguoti, kad šis atitiktų vyraujančią tarptautinę kontraktų sudarymo praktiką, kadangi šalims sudarius arbitražinį susitarimą, kuris neatitiko UNICITRAL pavyzdinio įstatymo keliamo rašytinės formos reikalavimo, bet kuri ginčo šalis turėdavo pagrindą ginčyti arbitražinio susitarimo galiojimą dėl formos trūkumų[98]. Be to, arbitražo praktika parodė, jog pasitaikydavo nemažai atvejų, kuomet šalys išreiškia valią spręsti ginčus arbitraže, tačiau neturi galimybės sudaryti arbitražinio susitarimo raštu[99]. Atlikdama įstatymo pakeitimus UNICITRAL komisija įtvirtino du alternatyvius UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnio reikalavimus, kurie nustato skirtingus reikalavimus arbitražinio susitarimo formai[100].

Pirmajame UNICITRAL pavyzdinio įstatymo[101] varianto 7 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog arbitražinis susitarimas turi būti sudarytas raštu. Toliau šio teisės akto 3 dalyje paaiškinama, jog raštu sudarytas arbitražinis susitarimas bus tuomet, kai jo turinys užfiksuotas bet kokia forma, nesvarbu, ar susitarimas, ar pagrindinis kontraktas buvo sudarytas žodžiu, šalių elgesiu ar kitokiais būdais. Įstatymo 7 straipsnio 4 dalis dar išsamiau paaiškina, jog rašytinio susitarimo reikalavimas bus įvykdytas, jei arbitražinis susitarimas bus sudarytas elektroninės komunikacijos priemonėmis, kuomet informacija sukuriama, siunčiama, gaunama ar laikoma elektroniniais ar kitokiais ryšių įrenginiais ir pateikia galimą šių priemonių sąrašą: elektroniniu paštu, telegramomis, teletekstu, faksimiliniu ryšiu ir kitomis telekomunikacijos priemonėmis. Šis įstatymas rašytiniu susitarimu taip pat laiko ir tokį, jeigu šalys apsikeičia ieškininiu pareiškimu ar atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas

[97] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 128.
[98] United Nations Commission On International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 With Amendments as Adopted in 2006. Explanatory Note by the UNCITRAL secretariat on the 1985 Model Law on International Commercial Arbitration as amended in 2006 // http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html; prisijungimo laikas: 2013-03-10.
[99] Ten pat.
[100] 1985 m. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas su 2006 m. priimtais pakeitimais // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf; prisijungimo laikas: 2013-02-17.
[101] Ten pat.

arbitražinis susitarimas. Nuoroda šalių sudarytoje sutartyje į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, taip pat laikoma arbitražiniu susitarimu, jeigu sutartis sudaryta raštu, o nuoroda į dokumentą yra neatskiriama tos sutarties dalis. Antrajame įstatymo 7 straipsnio variante tiesiog nustatoma, kad arbitražinis susitarimas yra šalių susitarimas perduoti arbitražui spręsti visus ar tik kai kuriuos ginčus, kurie kilo ar gali kilti iš sutartinių ar kitokių nesutartinių santykių.

Taigi UNICITRAL pavyzdinio įstatymo antrajame 7 straipsnio variante išvis nėra pateikiama jokių gairių kokiu būdu toks susitarimas turėtų būti sudarytas, todėl arbitražinis susitarimas gali būti sudaromas bet kokia forma. UNICITRAL komisija nenurodė kuriai alternatyvai valstybės turėtų teikti pirmenybę ir leido pasirinkti pačioms[102]. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, jog nepaisant to, jog abi alternatyvios įstatymo normos nustato mažiau griežtus arbitražinio susitarimo formos reikalavimus, vis tiek yra išsaugomas arbitražinio susitarimo sudarymo privalomumas, kaip tai įtvirtinta 1958 m. Niujorko konvencijoje.

Apibendrinant, kas buvo aptarta šioje potemėje, galima teigti, kad dauguma tarptautinių teisės aktų arbitražiniam susitarimui kelia rašytinės formos reikalavimą. Ir tai yra suprantama, atsižvelgiant į tai, jog arbitražiniu susitarimu nustatoma šalių pareiga ginčo sprendimą perduoti arbitražui, tuo pačiu pašalinant nacionalinių teismų jurisdikciją, o raštu sudarytas arbitražinis susitarimas padeda nustatyti susitarimo turinį bei užtikrinti, kad šalys vykdytų sutartines prievoles, nes tai yra įrodymas, kad tarp šalių iš tikrųjų buvo sudarytas arbitražinis susitarimas. Be to, svarbu pažymėti, jog rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimas yra esminis, o jo nesilaikymas lemia arbitražinio susitarimo negaliojimą ar nepripažinimą, todėl labai svarbu, kad šalys sudarydamos arbitražinį susitarimą laikytųsi šio formai keliamo reikalavimo.

Iš atliktos teisės aktų analizės matyti, jog vystantis elektroninėms technologijoms, nuo 1958 m. Niujorko konvencijos priėmimo iki šių dienų, labai išsiplėtė rašytinio arbitražinio susitarimo samprata. Arbitražinis susitarimas bus laikomas rašytiniu ne tik jeigu jis sudaromas raštu arbitražinės išlygos ar atskiro arbitražinio susitarimo forma, ar esantis pasikeitimo raštuose arba telegramose, bet ir elektroniniu paštu, teletekstu, faksimiliniu ryšiu ir kitomis telekomunikacijos priemonėmis, svarbiausia, kad susitarimas būtų tinkamai užfiksuotas.

Kita vertus, tarptautinėje arbitražo praktikoje pripažįstamas ir žodinis arbitražinis susitarimas. Žodinio arbitražinio susitarimo pripažinimui keliamas svarbiausias reikalavimas, kad tokią susitarimo formą įtvirtintų taikytinos nacionalinės teisės normos. Vis dėlto, galima daryti prielaidą, jog žodžiu sudarytų arbitražinių susitarimų vengiama, nes jų egzistavimą sunkiau įrodyti.

[102] United Nations Commission On International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 With Amendments as Adopted in 2006. Explanatory Note by the UNCITRAL secretariat on the 1985 Model Law on International Commercial Arbitration as amended in 2006 // http://www.uncitr al.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

3. ARBITRAŽINIO SUSITARIMO TURINIUI KELIAMI REIKALAVIMAI

Atsižvelgiant į privatiniuose teisiniuose santykiuose vyraujantį šalių autonomijos principą, galimybė šalims pasirinkti ir nustatyti jų ginčo sprendimo būdą arbitražu yra visuotinai priimtina norma. Šalys, susitardamos savo ginčus spręsti arbitraže, gali susitarti dėl šios sutarties sąlygų. Arbitražinio susitarimo turinys turi apimti privalomus jo elementus, tačiau taip pat šalys gali susitarti ir dėl papildomų arbitražinio susitarimo elementų.

Taip pat labai svarbus aspektas, kad toks susitarimas perduoti spręsti ginčą arbitražo teismui nebūtų „netekęs galios ar negalintis būti įvykdytas“. Sąvoka „netekęs galios“, reiškia, jog arbitražinis susitarimas nustoja galioti. Arbitražinis susitarimas gali būti netekęs galios dėl to, jog arbitražiniame susitarime nurodyta arbitražo institucija daugiau nebeegzistuoja ar pasirinktos arbitražo taisyklės neteisingai įvardintos arbitražiniame susitarime. Taip pat arbitražinis susitarimas gali būti netekęs galios, jei pagrindinė sutartis, kurioje yra arbitražinė išlyga, taip ir nebuvo įgyvendinta[103]. Tuo tarpu sąvoka „negalintis būti įvykdytas“ dažniau vartojama, pavyzdžiui, tais atvejais, kuomet dėl kokių nors priežasčių arbitražo neįmanoma įsteigti ar suformuoti, kai jame nurodytas konkretus arbitras, jo pavardė ir sprendžiant ginčą jis objektyviai nebegali vykdyti jam patikėtos funkcijos (pavyzdžiui, miršta)[104]. Taigi kuomet šalys susitaria savo ginčus spręsti arbitraže, labai svarbu įvertinti ar arbitražinis susitarimas dėl turinio trūkumų ar kitų priežasčių nėra „netekęs galios ar negalintis būti įvykdytas“, nes kitaip šalių susitarimas netenka prasmės.

Trečiajame magistrinio darbo skyriuje tiriami privalomi arbitražinio susitarimo turinio elementai, be kurių neegzistuotų ir pats arbitražinis susitarimas. Taip pat analizuojami fakultatyviniai arbitražinio susitarimo elementai, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą ar negalimumą įvykdyti, ar gali būti pagrindas arbitražinio teismo sprendimo nepripažinimui. Paskutiniame šio skyriaus poskyryje apžvelgsime kai kuriuos papildomus arbitražinio susitarimo elementus, kurie gali būti įtraukti į arbitražinį susitarimą.

3.1. Privalomi arbitražinio susitarimo elementai

3.1.1. Susitarimas perduoti spręsti ginčą arbitražo teismui

Ginčo šalys, pasirinkdamos tarpusavio ginčą spręsti arbitraže, arbitražiniame susitarime, kuris gali būti numatytas sutarties išlygoje arba atskirame susitarime, turi nurodyti, kad sutinka

[103] Tweedale A., Tweedale K. Arbitration of Commercial Disputes: International and English Law and Practice. - London: Oxford University Press, 2007. P. 114,116.
[104] Ten pat.

perduoti arbitražo teismui bet kokį ar visus ginčus, kurie gali kilti arba kilo dėl konkrečių teisinių santykių, sutartinių ar nesutartinių. Taigi, ginčo sprendimas arbitraže įmanomas tik tuomet, jei ginčo šalys savo sutikimą aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškia arbitražiniame susitarime.

Arbitražo įgaliojimai, jo kompetencija kyla iš arbitražinio susitarimo. Arbitražinis susitarimas yra pagrindas perduoti ginčą nagrinėti arbitražui. Vis dėlto, praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai arbitražinio susitarimo šalys tarpusavio sudarytame arbitražiniame susitarime aiškiai neišreiškia savo susitarimo perduoti arbitražui spręsti ginčus, o tiesiog arbitražiniame susitarime nustato, kad jų ginčas gali būti / galėtų būti sprendžiamas arbitraže. Tokia nekonkreti nuostata sukelia abejonių ar šalys susitarė dėl ginčo sprendimo arbitraže. Taip pat pasitaiko atvejų, kuomet arbitražinis susitarimas įtvirtina tiek arbitražo, tiek nacionalinio teismo jurisdikciją nagrinėti ginčą[105]. Tokiais ydingais atvejais teismas turėtų nustatyti, ar šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, vis dėlto ketino ginčus spręsti arbitraže. Vadovaujantis 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 3 dalimi, esant sudarytam arbitražiniam susitarimui ir bent vienai iš arbitražinio susitarimo šalių prašant, teismas turi nusiųsti ginčo šalis į arbitražą. Vadinasi, jei teismas nustato, jog buvo galiojantis susitarimas perduoti spręsti ginčą arbitražo teismui, jis turi atsisakyti savo jurisdikcijos spręsti ginčą.

Taigi, iš šalių susitarimo arbitražui perduoti nagrinėti ginčą, kyla arbitražinio susitarimo turinio privaloma sąlyga – arbitražo kompetencija. Tais atvejais, kai yra sudaromas kompromisas jau kilus ginčui yra aišku, jog šalys savo ginčus nori spręsti arbitraže. Tačiau arbitražo praktikoje daug dažniau pasitaikantys atvejai yra kuomet šalys sudaro arbitražines išlygas, dėl dar nekilusių ginčų, tuomet neretai viena iš ginčo šalių bando įrodyti, kad arbitražas nėra kompetentingas spręsti konkretaus ginčo, kad jis neturi jurisdikcijos. Atsižvelgiant į tai, svarbu, kad arbitražiniame susitarime būtų konkrečiai nustatyta, kokius ginčus arbitražas kompetentingas spręsti.

Kaip jau minėta, arbitražinio susitarimo turinio privaloma sąlyga – arbitražo kompetencija, todėl svarbu panagrinėti, ar, kilus ginčui dėl arbitražo kompetencijos, arbitražo teismas pats gali jį spręsti.

Į klausimą, ar arbitražas turi kompetenciją nagrinėti savo jurisdikcijos klausimą, atsako ne visi tarptautiniai teisės aktai. Pavyzdžiui, 1958 m. Niujorko konvencija šiuo klausimu išvis nepasisako. Tuo tarpu 1961 m. Europos konvencijos VI straipsnio 1 dalis, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnio 1 dalis nustato, jog arbitražas gali spręsti dėl savo jurisdikcijos, įskaitant bet kokius pareiškimus dėl arbitražinio susitarimo neegzistavo ar negaliojimo. Kaip teigia autoriai G. Dominas, V. Mikelėnas, šiuo sakiniu įkūnijama arbitražo

[105] International Council for Commercial Arbitration. ICCA‘s Guide to the Interpretationof the 1958 New York Convention // http://www.arbitration-icca.org/media/0/13365477041670/judges_guide_english_composite_final_revised_may_2012.pdf; prisijungimo laikas: 2013-03-28.

teisės doktrina, vadinama *kompetencijos–kompetencijos* doktrina (vok. *Kompetenz-Kompetenz*, pranc. *compétence-compétence*)[106]. *Kompetencijos–kompetencijos* doktrina yra „*viena iš svarbiausių efektyvaus arbitražinio proceso garantijų, pagal kurią, arbitražas yra kompetentingas spręsti dėl savo paties jurisdikcijos, įskaitant ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą. Jei arbitražas neturėtų tokios galimybės, sutarties šalys galėtų vilkinti ir apsunkinti procesą, trukdyti arbitražo teismui priimti sprendimą. Tokia situacija užkirstų kelią greitam ir efektyviam arbitražo procesui, t. y. savybėms, kurios ir yra pagrindinės arbitražo, kaip ginčų sprendimo būdo garantijos*“[107].

Kompetencijos–kompetencijos doktrina remiasi nemažai tarptautinių teisės aktų bei ją pripažįsta valstybių nacionalinės teisės sistemos[108]. *Kompetencijos–kompetencijos* doktrina yra patvirtinta ir užsienio teismų bei komercinio arbitražo praktikos. Viena iš tokių bylų, *Case LAW on UNICITRAL Texts (toliau – CLOUT), byla Nr. 14*[109], kurioje ieškovas bandė ginčyti, jog arbitražo teismas, nustatydamas, kad tarp šalių nebuvo sudarytas arbitražinis susitarimas, neturėjo kompetencijos nagrinėti tarp šalių kilusio ginčo. Maskvos Miesto Teismas konstatavo, jog pats arbitražo teismas sprendžia ar ginčas priklauso jo jurisdikcijai. Arbitražo teismas, nagrinėdamas tarp šalių kilusį ginčą, nustatė, jog sutarties, iš kurioje buvo ir arbitražinė išlyga ir, kurios pagrindu kilo ginčas, sudarymo metu, kontraktą pasirašė asmuo, neturintis tokių įgaliojimų. Remdamasis arbitražo teismo nustatytomis aplinkybėmis, Maskvos Miesto Teismas taip pat patvirtino arbitražo teismo sprendimą, jog arbitražinis susitarimas tarp šalių nebuvo sudarytas.

Taigi, vienas esminių *kompetencijos–kompetencijos* doktrinos privalumų, jog ji suteikia galimybę arbitražo teismui tęsti ginčo nagrinėjimo procesą, net ir tuo atveju, kai šalys bando ginčyti arbitražo kompetenciją. Vis dėlto, nors arbitražas turi teisę nuspręsti dėl savo kompetencijos, tai gali būti pretekstas šalims šiuo pagrindu kreiptis į nacionalinį teismą, kad šis peržiūrėtų arbitražo teismo sprendimą.

Pažymėtina, jog „*nustatant arbitražo teismo ir valstybės teismų kompetencijos ribas, galima išskirti du kompetencijos–kompetencijos doktrinos aspektus: pirma, pripažįstama arbitražo teismo teisė nuspręsti dėl jo paties kompetencijos spręsti ginčą (pozityvusis aspektas); antra, apribojama valstybės teismų teisė vertinti arbitražo teismo jurisdikciją iki pastarajam*

[106] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 175.
[107] Kroll S., Mistelis L. A., Perales V. P., Rogers V. International Arbitration and International Commercial Law: Synergy Convergence and Evolution. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2011. P. 62.
[108] Pavyzdžiui, Amerikos arbitražo asociacijos tarptautinio arbitražo taisyklių 15 str. 1 d., įtvirtinta, jog arbitražas turi teisę spręsti dėl savo paties jurisdikcijos, įskaitant ir bet kokius prieštaravimus dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo ar galiojimo; 1996 m. Anglijos arbitražo akto 30 str. 1 d. nustato, jog jei šalys nėra sutarusios, arbitražas turi teisę spręsti dėl jurisdikcijos.
[109] CLOUT byla Nr. 147. (Maskvos Miesto Teismas, 1994 m. gruodžio 13) // http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law.html; prisijungimo laikas: 2013-03-28.

priėmus sprendimą dėl jo paties kompetencijos (negatyvusis aspektas)“[110]. Vadinasi, arbitražas nėra vienintelis, kuris turi teisę priimti sprendimą dėl savo kompetencijos, tačiau pirmasis gali tai padaryti.[111] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pasisakęs, kad kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat ir arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus. Todėl bendrosios kompetencijos teismas paprastai negali spręsti arbitražo kompetencijos klausimo, kol arbitrai nepriims sprendimo, nes arbitražo teismas turi teisę pats priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą[112].

Lietuvos teisės aktuose taip pat yra pripažįstama arbitražo teismo teisė nuspręsti dėl jo paties kompetencijos nagrinėti ginčą. UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 16 straipsnyje įtvirtintas pozityvusis *kompetencijos–kompetencijos* doktrinos aspektas yra perkeltas ir į LR Komercinio arbitražo 19 straipsnį, kurio 1 dalis nustato, jog arbitražo teismas turi teisę pats priimti sprendimą dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą, įskaitant atvejus, kai kyla abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo arba jo galiojimo.

Pastebėtina, kad arbitražo teismo teisė nuspręsti dėl jo paties kompetencijos nagrinėti ginčą yra pripažįstama ir Lietuvos teismų praktikoje. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 17 d. nutartį civilinėje byloje A. V. individuali įmonė v. K. C. firma „Schwarz“, bylos Nr. 3K-3-612/2004[113], kurioje kasatorius teigė, kad ginčą išnagrinėjo nekompetentingas arbitražo teismas, nes arbitražinė išlyga nenumatė galimybės nagrinėti ginčą Arbitražo teisme prie asociacijos Tarptautiniai prekybos rūmai – Lietuva. Arbitražinis susitarimas, kasatoriaus nuomone, buvo, tačiau šis arbitražinis susitarimas neįvardijo konkrečios nuolatinės arbitražo institucijos, todėl ginčas negalėjo būti nagrinėjamas instituciniame arbitraže. Teisėjų kolegija pasisakė, jog „*tarptautinio arbitražo doktrina ir praktika pripažįsta, kad, esant neaiškiam arbitražiniam susitarimui, pirmiausia pats arbitražo teismas sprendžia, ar ginčas priklauso jo jurisdikcijai (kompetencijos–kompetencijos principas)*“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog „*arbitražo teismas svarstė, ar ginčo šalių sutartyje esanti arbitražinė išlyga leidžia jam nagrinėti šį ginčą ir nusprendė, kad, nesant atsakovo prieštaravimų dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, jis yra kompetentingas nagrinėti šį*

[110] Rubino-Sammartano M. International Arbitration: Law and Practice. 2nd Edition. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2001. P. 584.

[111] Prancūzijos teisėje yra plačiausiai reglamentuojamas *kompetencijos-kompetencijos* doktrinos negatyvusis aspektas ir suteikiama arbitražui prioritetinė teisė spręsti klausimą dėl savo jurisdikcijos. Prancūzijos civilinio proceso kodekso ketvirtos knygos 1448 str. numato, jog nuo to momento, kai arbitražo teismas yra sudarytas, valstybės teismas privalo atsisakyti savo jurisdikcijos, nebent arbitražo teismas nėra sudarytas ir arbitražo susitarimas aiškiai yra negaliojantis ar netaikytinas. Tuo tarpu Vokietijos teisė yra labiausiai nepasiduodanti *kompetencijos-kompetencijos* doktrinos negatyvaus aspekto reglamentavimui. 2005 m. Vokietijos civilinio proceso kodekso 1032 str. 2 d., nustato, jog iki arbitražo teismo sudarymo, šalis gali kreiptis į valstybės teismą su prašymu nustatyti, ar arbitražas yra leistinas. Vokietijos teismų praktikoje ši norma yra vadinama kaip teismo teisė nagrinėti arbitražinio susitarimo galiojimo klausimą, viršijant *prima facie* pagrindus.

[112] 2010 m. kovo 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010.

[113] 2004 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.

ginčą“. Teisėjų kolegija konstatavo, jog atsakovui neginčijus arbitražo teismo jurisdikcijos, arbitražo teismas buvo kompetentingas nagrinėti šį ginčą[114].

Kaip jau buvo minėta, ginčo šalys turi teisę ginčyti arbitražinio teismo jurisdikciją, tačiau svarbu pažymėti, kad šia teise turi būti pasinaudota laikantis atitinkamų terminų, nes kitaip, laiku nepareiškus prieštaravimų dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, ši teisė prarandama[115]. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje *Nr. 3K-3-156/2007*[116]. Įvertinęs ginčijamą Vilniaus komercinio arbitražo teismo sprendimą, teismas nustatė, jog arbitražo teismas svarstė, ar jis yra kompetentingas nagrinėti ir išspręsti ginčą pagal šalių sutartyje įrašytą arbitražinę išlygą. Vilniaus komercinio arbitražo teismas sprendime konstatavo, kad yra kompetentingas nagrinėti šį ginčą. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog „*ieškovė nustatyta tvarka neginčijo arbitražo teismo jurisdikcijos, o laiku nepareiškus prieštaravimų dėl arbitražo teismo jurisdikcijos, ši teisė prarandama*“. Todėl teismas padarė išvadą, jog „*Vilniaus komercinio arbitražo teismui pripažinus savo jurisdikciją dėl šalių ginčo, o ieškovei jos neginčijus, šis klausimas negali būti keliamas, nes ieškovė yra praradusi prieštaravimo teisę*“[117].

Taigi, labai svarbu pažymėti, kad šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, jame turėtų aiškiai nurodyti, kad sutinka perduoti arbitražui bet kokį ar visus ginčus, kurie gali kilti arba kilo dėl konkrečių teisinių santykių, sutartinių ar nesutartinių. Jei iš šalių sudaryto arbitražinio susitarimo nebūtų įmanoma nustatyti, kad šalys savo ginčus nori perduoti spręsti arbitražui, toks arbitražinis susitarimas negalėtų būti įvykdytas ir būtų pripažintas negaliojančiu, o ginčo sprendimas priklausytų nacionalinių teismų kompetencijai.

3.1.2. Ginčas dėl konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių

Vienas esminių arbitražinio susitarimo elementų yra tas, jog ginčas turi būti dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Šis reikalavimas yra įtvirtintas nacionalinėse ir tarptautinėse teisės normose. 1958 m. Niujorko konvencijos II straipsnio 1 dalis nustato, jog kilęs arba kilsiantis ateityje ginčas, kurį šalys susitaria spręsti arbitraže, turi būti dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčių būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Analogiška nuostata yra įtvirtinta UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje ir LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje.

[114] 2004 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004.
[115] UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 4 str., LR Komercinio arbitražo įstatymo 19 str. 2 d. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932.
[116] 2007 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007.
[117] Ten pat.

Taigi, arbitražinis susitarimas yra skirtas iš sutartinių ar kitokių teisinių santykių kylantiems konkretiems ginčams spręsti ir negali apimti absoliučiai visų galimai kilsiančių ginčų[118]. Jeigu iš arbitražinio susitarimo nebus įmanoma nustatyti, kokie konkretūs ginčai, kylantys iš sutartinių ar kitokių teisinių santykių, turėtų būti sprendžiami arbitraže, ginčo šalis gali ginčyti, jog jų sudarytas arbitražinis susitarimas neapima kilusio ginčo, o tai galėtų sąlygoti arbitražinio susitarimo pripažinimą negaliojančiu[119].

Vis dėlto, kaip teigia G. Born, *„praktikoje „ginčo dėl konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių“ reikalavimas retai būna tikrinamas ir turi ribotą praktinę reikšmę. Ypatingai plačios arbitražinės išlygos, kaip ir arbitražinės išlygos kurios neturi aiškių apribojimų, dažnai yra vis tiek įvykdomos“*. Anot autoriaus, *„praktiškai nėra buvę, jog arbitražinis susitarimas būtų pripažintas negaliojančiu dėl to, jog neatitiko „ginčo dėl konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių“ reikalavimo“*[120]. Manytume, kad tokia autoriaus pozicija yra ne visai teisinga. Kaip rodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, sudarytas arbitražinis susitarimas pagal savo turinį turi apimti teisinius santykius, dėl kurių kilo ginčas, o sprendžiant tarp šalių kilusį ginčą teismas privalo nustatyti, iš kokių konkrečių sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus šalys susitarė spręsti arbitraže. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį civilinėje byloje Nr. Nr. 3K-3-199/2011[121]. Byloje Lietuvos apeliacinis teismas padarė išvadą, kad šalių sudarytas arbitražinis susitarimas pagal savo turinį neapima teisinių santykių, dėl kurių kilo ginčas. Tokią išvadą apeliacinės instancijos teismas padarė remdamasis aplinkybe, kad užsakymai, kurių pagrindu reiškiamas ieškinys, buvo sudaryti bei ginčo teisiniai santykiai pagal juos atsirado dar iki sutarčių 71P0061-33 ir 71P0061-32, kuriuose yra arbitražinė išlyga, sudarymo. Kasatorius nurodė, kad teismas tinkamai nenustatė įrodinėjimo dalyko byloje ir netinkamai išaiškino santykį tarp šalių pasirašytų užsakymų ir juos pakeitusių sutarčių su arbitražine išlyga. Kasatoriaus teigė, kad teismas privalėjo nustatyti, iš kokių konkrečių sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus šalys susitarė spręsti arbitraže, tačiau priimdamas skundžiamą nutartį neįvertino šalių teisinio santykio objekto (arbitražinio nagrinėjimo dalyko) ir pažeidė šios teisės normos reikalavimus. Kasatorius, cituodamas arbitražinės išlygos turinį, nurodė, kad šalys įsipareigojo arbitražu spręsti ne tik ginčus, kylančius iš sutarčių 71P0061-33 ir 71P0061-32, bet ir „ginčus, susijusius su atliekamais darbais“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

[118] Greenberg S., Kee C., Weeramantry J. R. International Commercial Arbitration: an Asia Pacific Perspective. - Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 170.
[119] International Council for Commercial Arbitration. ICCA‘s Guide to the Interpretationof the 1958 New York Convention // http://www.arbitration-icca.org/media/0/13365477041670/judges_guide_english_composite_final_revised_may_2012.pdf; Prisijungimo laikas: 2013-03-28.
[120] Born G. International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. P. 256.
[121] 2011 m. gegužės 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2011.

teisėjų kolegija konstatavo, kad „*teismas privalėjo nustatyti, iš kokių konkrečių sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus šalys susitarė spręsti arbitraže*“[122].

Taigi, apibendrinus tai, kas aptarta, galima teigti, jog tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas pagal savo turinį turi apimti teisinius santykius, dėl kurių kilo ginčas, nes nustačius, jog ginčo šalių sudarytas arbitražinis susitarimas neapima konkrečių teisinių santykių, dėl kurių kilo ginčas, arbitražinis susitarimas galėtų būti pripažintas negaliojančiu.

3.1.3. Teisiniai santykiai, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku

Šalys, susitardamos perduoti arbitražui spręsti ginčus, turi atkreipti dėmesį, jog viena esminių arbitražinio susitarimo galiojimo sąlygų yra teisiniai santykiai, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Priešingu atveju arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu. Ar ginčą galima spręsti arbitraže, išimtinai nustato valstybės savo nacionalinėse teisės normose. 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 2(a) dalis nustato, kad galima atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, jeigu ginčo dalykas buvo nearbitruotinas pagal sprendimo vykdymo valstybės teisę. Jeigu ginčo pagal nacionalinę teisę negalima spręsti arbitraže, jis priklauso išimtinei nacionalinio teismo jurisdikcijai. Taigi, susiklosčius tokiai situacijai, kai šalys susitaria arbitraže spręsti ginčą, kuris negali būti nagrinėjamas arbitraže, arbitražinis susitarimas nebus pripažintas ir įvykdytas.

Nors šalių autonomijos principas suteikia teisę šalims susitarti bet kokius ginčus perduoti nagrinėti arbitražui, tačiau nacionaliniai įstatymai dažnai nustato tam tikrus apribojimus ir kai kurių ginčų neleidžia nagrinėti arbitraže. Tokie šalių laisvės arbitražu spręsti ginčus ribojimai įvardijami kaip nearbitruotini ginčai. Šie ribojimai dažniausiai būna taikomi ginčams, kurie yra susiję su viešąja tvarka ir dėl to patenka į išimtinę teismų jurisdikciją[123].

Analizuojant Lietuvos nacionalinę teisę, matyti, kad pagal LR CPK 22 straipsnį šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Naujos redakcijos LR Komercinio arbitražo įstatyme yra žymiai susiaurintas nearbitruotinų ginčų sąrašas. LR Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad arbitražas negali spręsti ginčų, nagrinėtinų administracinių bylų teisena, ir nagrinėti bylų, kurių nagrinėjimas priskirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijai. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos, konkurencijos santykių.

[122] 2011 m. gegužės 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2011.
[123] Mistelis L. A., Brekoulakis S. L. Arbitrability: International & Comparative Perspectives. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. P. 4.

Įvairių valstybių teisės normos nustato skirtingus apribojimus teisiniam santykiam, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Dažnai pasitaiko, jog valstybės nacionaliniuose teisės aktuose neįvardina konkrečių nearbitruotinų ginčų[124]. Tokiais atvejais reikšmingas vaidmuo tenka nacionaliniams teismams aiškinant, kurie ginčai turėtų būti priskiriami prie nearbitruotinų ginčų kategorijos.

Lietuva, kaip ir dauguma valstybių, vis dar laikosi nuomonės, kad arbitražas – netinkamas metodas ginčams, kylantiems iš šeimos teisinių santykių spręsti[125]. Galima būtų daryti prielaidą, jog šeimos ginčai nėra priskirtini arbitražo kompetencijai, nes jie susiję su ypač jautriais aspektais, kurie turi būti išspręsti atsižvelgiant į visuomenės interesus, o arbitražas gali pažeisti valstybės politiką, kuri reguliuoja šeimos gyvenimo aspektus. Kadangi ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, Lietuvoje nėra arbitruotini, teismų praktikos šiuo klausimu nėra.

Kita ribotai arbitruotinų santykių grupė – tai ginčai, kylantys iš vartojimo ir darbo sutarčių. Dėl prioritetinės darbuotojų ir vartotojų apsaugos Europos Sąjungos ir nacionalinėje teisėje, ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, remiantis LR Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnyje 2 dalimi, yra nearbitruotini, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Tokią išimtį galima aiškinti tuo, kad kai kuriais klausimais konfliktuojančios šalys gali būti suinteresuotos spręsti ginčą ne teisminiu keliu, o arbitraže. Toks reglamentavimas padeda išvengti siurprizinių sąlygų, kuomet tik kilus ginčui darbuotojas ar vartotojas suvokia arbitražinės išlygos egzistavimą.

Kai kurios valstybės, kurios draudžia atsirasiančius ginčus, kylančius iš vartojimo sutarčių, nagrinėti arbitraže, teigia, kad vartotojų *a priori* sutikimas gali būti kvestionuojamas, nes vidutinis pirkėjas paprastai nežino apie arbitražinę išlygą sutartyje. Suponuojama nuomonė, kad žmonės nekreipia dėmesio į standartines sutarties sąlygas, todėl susidaro situacija, kai vartotojai „verčiami“ tapti arbitražinės išlygos dalimi[126].

Atsižvelgiant į tai, jog LR Komercinio arbitražo įstatymas nustato tik nearbitruotinų ginčų kategorijas, svarbus vaidmuo aiškinant, kurie konkretūs teisiniai santykiai gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku, tenka teismams. Kaip iliustruojantį pavyzdį teismų aiškinimo dėl ginčo arbitruotinumo galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį byloje Nr. 3K-3-156/2007[127]. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar galima vadovautis CK 1.39 straipsnio 1 dalimi, nesivadovauti CK 6.350 straipsnio 1 dalimi ir pripažinti, kad nekilnojamojo daikto

[124] Pavyzdžiui, Šveicarijos privatinės tarptautinės teisės įstatymo 177 str. 1 d. įtvirtina, jog arbitraže gali būti nagrinėjami visi su turtiniais santykiais susiję klausimai; Prancūzijos civilinio proceso kodekso 2060 str. numato, kad negalima perduoti spręsti arbitražui visų sričių ginčų, kurie yra susiję su viešąja tvarka.
[125] Kozubovska B. Ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, arbitruotinumo galimybės. Teisė. // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/16/124; Prisijungimo laikas: 2013-03-05.
[126] Ten pat.
[127] 2007 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007.

pirkimo–pardavimo sutartis, pagal kurią pirkėjas yra fizinis asmuo, o pardavėjas – juridinis asmuo, yra vartojimo sutartis. Teisėjų kolegija pasisakė, kad „*nagrinėjamoje byloje nėra pagrindo konstatuoti, kad ieškovė veikė siekdama nurodytų tikslų, ir ją pripažinti vartotoja*“. Taigi teismas padarė išvadą, kad „*nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartis, atsižvelgiant į sutarties objektą, nėra priskirtina prie vartojimo sutarčių kategorijos, todėl ginčas yra arbitruotinas*“[128].

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė, ar šalių ginčas, kylantis iš sportinės veiklos sutarties vykdymo, yra arbitruotinas. Šalys sudarė sportinės veiklos sutartį, pagal kurią bet kokie ginčai, kylantys iš minėtos sutarties ar iš šios sutarties, galutinai sprendžiami arbitraže. Teismas pripažino, kad pagal sportinės veiklos sutartį susiklostę šalių tarpusavio santykiai turi tam tikrų darbo teisinių santykių požymių, tačiau jei sportinės veiklos sutartis pagal jos sąlygas neprilyginta darbo sutarčiai, tai pagal Lietuvos Respublikos įstatymus profesionalaus sporto santykiai nėra pripažįstami darbo santykiais, o laikomi atskira pagal sporto veiklos sutartis susiklostančių teisinių santykių rūšimi, reglamentuojama specialiojo Kūno kultūros ir sporto įstatymo. Teismas konstatavo, kad pagal sutarties turinį jos vykdymo metu atsiradę šalių teisiniai santykiai labiausiai atitinka ir yra teisiškai kvalifikuotini atlygintinų paslaugų teisiniais santykiais, reglamentuojamais LR CK šeštosios knygos XXXV skyriaus „Atlygintinų paslaugų teikimas“ bendrųjų nuostatų, todėl tokio pobūdžio ginčo sprendimas priklauso arbitražo teismo jurisdikcijai[129].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog „*LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatos, kuriose įtvirtinti nearbitruotini ginčai, yra imperatyviosios, todėl teismas, spręsdamas dėl šalių arbitražinio susitarimo galiojimo, turi įsitikinti, ar ginčas gali būti nagrinėjamas arbitraže; teismas ex officio gali nepripažinti arbitražinio susitarimo tik tokiu atveju, kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo prieštaravimo imperatyviajai įstatymo normai*“[130].

Labai svarbi šioje potemėje nagrinėjama tema Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011[131], kurioje buvo sprendžiamas ginčų, kylančių iš teisinių santykių vykdant (keičiant sutarties nuostatas) viešojo pirkimo sutartis, arbitruotinumo klausimas. Teismas pasisakė, jog LR Komercinio arbitražo įstatyme nustatytas nearbitruotinų ginčų sąrašas yra baigtinis, o nearbitruotinų ginčų teisinių santykių sritys negali būti aiškinamos plačiai. Nors viešųjų pirkimų ginčai LR Komercinio arbitražo įstatyme nėra įtvirtinti kaip nearbitruotini, teismas pažymėjo, kad toks LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatų

[128] 2007 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007.
[129] 2011 m. vasario 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2011.
[130] 2012 m. birželio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.
[131] 2011 m. spalio 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.

aiškinimas *per se* (pats savaime) nereiškia, kad ginčai, kurie negali būti arbitražo ginčo dalyku, turi būti įtvirtinti viename teisės akte[132].

Teismas, spręsdamas klausimą dėl viešųjų pirkimų teisinių santykių arbitruotinumo, akcentavo, jog pagrindinis viešųjų pirkimų teisinius santykius reguliuojantis teisės aktas – Viešųjų pirkimų įstatymas (toliau – VPĮ). Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuosekliai formuojamą jurisprudenciją VPĮ – *lex specialis* (specialus įstatymas). Teismas atkreipė dėmesį, jog „*viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl VPĮ viešiesiems pirkimams nustatyti specialūs reikalavimai, o šio įstatymo nuostatos aiškintinos ir taikytinos taip, kad būtų apgintas viešasis interesas*“. Teismas pažymėjo, jog „*ginčų dėl viešojo pirkimo sutarties keitimo arbitruotinumas galėtų lemti tai, kad bus nevisiškai pasiekti įstatymo leidėjo VPĮ įtvirtinti tikslai, visuomenės suinteresuotumas šiais santykiais būtų pernelyg apribotas (pvz., dėl arbitražinio teismo sprendimo konfidencialumo), o tiekėjų teisių apsauga būtų neveiksminga de minimis dėl negalimumo prejudicinio sprendimo kreiptis į Teisingumo Teismą*“. Todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad šalių ginčas dėl viešojo pirkimo sutarties kainos keitimo – nearbitruotinas ginčas, tokio pobūdžio nesutarimai spręstini tik teisme[133].

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog „*juridinio asmens veiklos tyrimo procedūra negali būti laikoma komerciniu ginču, todėl šalys negali susitarti dėl tokios procedūros nagrinėjimo arbitraže*“. Pagal CPK 22 straipsnį šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Įvertinusi nurodytus veiksmus, kuriuos įstatymas įgalina ir įpareigoja atlikti teismą tiriant juridinio asmens veiklą bei procedūros tikslus, bei imperatyvų juridinio asmens tyrimo procedūros reglamentavimą, teisėjų kolegija pažymėjo, kad „*tokia procedūra negalima arbitražiniame teisme, nes tai visiškai neatitiktų komercinio arbitražo teisinės prigimties ir arbitro įgaliojimų. Šalių sudarytu arbitražiniu susitarimu nebuvo sulygta ir jis negalėjo apimti ginčų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Dėl to ginčas dėl juridinio asmens veiklos tyrimo pradėjimo nagrinėtinas teisme*“[134].

Aptartų bylų esmė yra ta, kad nors LR Komercinio arbitražo įstatyme yra pateiktas baigtinis nearbitruotinų ginčų sąrašas, sprendžiant klausimą dėl teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku, reikia atsižvelgti ir į kitų teisės aktų nuostatas bei įvertinti, ar tokių ginčų teisinis reglamentavimas nėra susijęs su viešojo intereso apsauga.

Pažymėtina, jog remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktomis išvadomis, prie nearbitruotinų ginčų taip pat yra priskiriami ir ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų teisinių

[132] 2011 m. spalio 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011.
[133] Ten pat.
[134] 2012 m. birželio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012.

santykių ir ginčai dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Tokie ginčai išimtinai priklauso nacionalinių teismų jurisdikcijai.

Apibendrinant, galima pažymėti, jog atsižvelgiant į tai, kad arbitražas yra laikomas privačiu ginčo sprendimo būdu, o kai kurie ginčai yra svarbūs visuomenei viešojo intereso prasme (pavyzdžiui, šeimos) arba dėl pačios valstybės suverenios galios įgyvendinimo (pavyzdžiai konstituciniai, administraciniai), daugumos valstybių nacionaliniai teisės aktai įtvirtina, kad tokie ginčai negali būti sprendžiami arbitraže ir yra nearbitruotini. Taip pat pažymėtina, jog LR Komercinio arbitražo įstatyme pateikiamas baigtinis nearbitruotinų ginčų sąrašas. Kita vertus, Lietuvos teismai formuoja praktiką, kad reikia atsižvelgti ir į kitų teisės aktų nuostatas bei įvertinti, ar tokių ginčų teisinis reglamentavimas nėra susijęs su viešojo intereso apsauga. Manytume, jog tokios teismų praktikos trūkumas sukelia tam tikrų problemų, kadangi arbitražinio susitarimo šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, vadovaujasi LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatomis ir ne visada pačios gali įžvelgti, jog tam tikri teisiniai santykiai, kurie nėra įtraukti į LR Komercinio arbitražo įstatymo pateikiamą nearbitruotinų ginčų sąrašą, negali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku ir išimtinai priklauso nacionalinių teismų jurisdikcijai.

Taigi, pažymėtina, jog viena esminių arbitražinio susitarimo galiojimo sąlygų yra teisiniai santykiai, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Jei šalys sudarys arbitražinį susitarimą dėl nearbitruotinų teisinių santykių, toks arbitražinis susitarimas bus pripažintas negaliojančiu, o ginčo sprendimas priklausys išimtinei nacionalinio teismo jurisdikcijai.

3.1.4. Šalių veiksnumas bei kiti sandorio galiojimo pagrindai

Arbitražiniam susitarimui, kaip vienai iš sandorių rūšių, yra taikomos visos bendros sandorių nuostatos, įskaitant ir sandorių negaliojimo pagrindus bei pasekmes. LR Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, jog arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu teismo tvarka vienos iš šalių reikalavimu bendrais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais arba nustačius, kad pažeisti arbitražinio susitarimo formos arba ginčų, kurie negali būti nagrinėjami arbitraže, reikalavimai. Pažymėtina, jog visi arbitražinio susitarimo elementai turi atitikti teisės aktų reikalavimus, priešingu atveju arbitražinis susitarimas bus laikomas negaliojančiu.

Sandoris yra valios aktas, sąmoningai nukreiptas tam tikram teisiniam tikslui pasiekti. Todėl sandoriui sudaryti būtina, kad jo dalyviai išreikštų savo valią: valia turi būti išreiškiama

įstatymų nustatyta forma, išorinė valios išraiška turi atitikti vidinį – tikrąjį valios turinį[135]. LR CK 1.63 straipsnio 6 dalis nustato, jog sandoriui sudaryti yra būtina suderinta šalių valia.

Arbitražinio susitarimo, kaip civilinių teisinių santykių subjektų valios išraiškos, prigimtis yra materialinė-teisinė[136]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad arbitražinio susitarimo sutartinė prigimtis lemia būtinybę sutarties šalims išreikšti suderintą valią dėl ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui[137]. Taigi, valios išraiška yra vienas svarbiausių arbitražinio susitarimo elementų – jeigu valios išraiška neatitinka jos tikrojo turinio, arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu.

Taip pat, kaip ir bet kokio civilinio sandorio, arbitražinio susitarimo šalys turi turėti tam reikalingą veiksnumą, nes kitaip arbitražinis susitarimas bus negaliojantis. Štai LR CK 1.84 straipsnis įtvirtina, jog neveiksnaus fizinio asmens sudarytas sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu. LR CK 1.82 straipsnio 1 dalis nustato, jog sandoriai, sudaryti privataus juridinio asmens valdymo organų, pažeidžiant privataus juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją ar prieštaraujantys juridinio asmens tikslams, gali būti pripažinti negaliojančiais tais atvejais, kai kita sandorio šalis veikė nesąžiningai, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams, o LR CK 1.82 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog viešųjų juridinių asmenų sudaryti sandoriai, prieštaraujantys jų veiklos tikslams, gali būti pripažįstami negaliojančiais. 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies (a) punkte taip pat yra įtvirtintas reikalavimas, jog sudarydamos arbitražinį susitarimą arbitražinio susitarimo šalys turi turėti tam reikalingą veiksnumą, kitu atveju, nustačius, kad bent viena iš šalių buvo kuriuo nors metu neveiksni, gali būti atsisakyta pripažinti, ar vykdyti arbitražo sprendimą, kadangi toks šalių sudarytas arbitražinis susitarimas bus negaliojantis.

Priklausomai nuo valstybės nacionalinio teisinio reglamentavimo, arbitražinio susitarimo šalimi gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, valstybės, savivaldybės ir kiti viešieji juridiniai asmenys[138]. Lietuvoje arbitražinį susitarimą gali sudaryti fiziniai ir juridiniai asmenys, valstybė, savivaldybė ir kiti viešieji juridiniai asmenys. Fizinių asmenų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus buvo patvirtinta ir teismų praktikos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog arbitražinio susitarimo galiojimas dėl šalių veiksnumo nustatomas remiantis

[135] 2001 m. sausio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2001.
[136] 2007 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007.
[137] 2003 m. lapkričio 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003.
[138] Kadangi įvairiose valstybėse valstybinės ar vietos valdžios institucijos, organizacijos ir įmonės yra skirtingai vadinamos, tokiems su valstybe susijusiems juridiniams asmenims įvardinti naudosime 1961 m. Europos konvencijoje vartojamą terminą „viešosios teisės juridinis asmuo“ (angl. *legal persons of public law*).

bendrosiomis tarptautinės privatinės teisės taisyklėmis (kitaip tariant, pagal šalims „taikytiną“ teisę, t. y. nacionalines kolizines normas ir jų pagrindu taikytinus nacionalinius įstatymus) [139].

Bendroji taisyklė yra ta, jog jeigu fizinis ar juridinis asmuo gali sudaryti sandorį, jis galės sudaryti ir arbitražinį susitarimą, tačiau skirtingų valstybių nacionalinės teisės normos kartais nustato apribojimus, kad tam tikri teisės subjektai gali sudaryti visus civilinius sandorius, išskyrus arbitražinį susitarimą[140]. Lietuvos teisės aktai nustato tam tikrus apribojimus kai kuriems fiziniams teisės subjektams, siekiantiems sudaryti arbitražinį susitarimą. Vadovaujantis LR CK 2.11 straipsnio 4 dalimi, asmuo, kurio veiksnumas apribotas, be rūpintojo sutikimo, negali sudaryti arbitražinio susitarimo, tuo tarpu LR CK 3.188 straipsnio 4 dalis įtvirtina, jog be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinį susitarimą.

Kaip teigia G. Dominas, V. Mikelėnas, juridinių asmenų veiksnumo klausimai palyginti nesunkiai išsprendžiami pasitelkus įstatymų kolizines normas. Tačiau problema kyla, kai viena arbitražinio susitarimo šalis yra valstybė ar viešasis juridinis asmuo, nes jų veiksnumą sudaryti arbitražinius susitarimus gali apriboti nacionalinės teisės normos[141].

E. Zemlytė yra pažymėjusi, jog nacionalinėje teisėje, nustatant apribojimus valstybei ir viešosios teisės juridiniams asmenims, vadovaujamasi išimtinai šalies kriterijumi, t. y. valstybė ir viešosios teisės juridiniai asmenys yra išskiriami iš privačių asmenų rato ir teisė sudaryti arbitražinius susitarimus ribojama, neatsižvelgiant į ginčo dalyką (net ir tais atvejais, kai papildomai taikomas ir ginčo dalyko kriterijus, jis taip pat yra taikomas išimtinai viešosios teisės juridiniams asmenims, privatiems asmenims teisės sudaryti analogiškus arbitražinius susitarimus neribojant)[142].

Dauguma Europos valstybių teisės aktuose nenumato jokių draudimų ar ribojimų valstybei bei kitiems viešosios teisės juridiniams asmenims perduoti ginčus spręsti arbitražui (pavyzdžiui, Suomija, Italija, Norvegija, Švedija). Tuo tarpu Latvijoje, Prancūzijoje, Belgijoje ir Graikijoje viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus yra ribojama[143]. Taip pat dažni yra atvejai, kuomet juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą priklauso nuo įgaliotos valdžios institucijos sutikimo[144].

---

[139] 2010 m. kovo 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007.

[140] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 145.

[141] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 138.

[142] Zemlyte E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/16/133; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

[143] Zemlyte. E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/17/147; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

[144] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 146.

Nors remiantis LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 5 dalimi, arbitražinį susitarimą gali sudaryti valstybė, savivaldybė ir kiti viešieji juridiniai asmenys, tačiau LR Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnio 3 dalis įtvirtina tam tikrus ribojimus ir nustato, jog arbitražui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas. Taigi matyti, jog viešosios teisės juridinių asmenų, išskyrus Lietuvos banką, viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinius susitarimus priklauso nuo tam tikrų valdžios institucijų leidimo. LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatos reikalauja konkretaus viešosios teisės juridinio asmens steigėjo sutikimo, todėl kompetencija duoti sutikimą dėl arbitražinio susitarimo sudarymo suteikta ne vienai konkrečiai institucijai, bet keletui institucijų (pavyzdžiui, VšĮ Lietuvos verslo paramos agentūrai sutikimą sudaryti arbitražinį susitarimą turėtų suteikti Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai – Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija).

Vis dėlto, kaip teigia E. Zemlytė, *„kai kurių valstybių taikomi tam tikri apribojimai valstybėms ir viešosios teisės juridiniams asmenims sudaryti arbitražinius susitarimus yra nesuderinami su lygybės principu, pagal kurį valstybės ir viešosios teisės juridiniai asmenys dalyvauja privatiniuose santykiuose lygiais pagrindais su kitais šių teisinių santykių dalyviais“*[145].

Taigi arbitražiniam susitarimui, kaip vienai iš sandorių rūšių, yra taikomos visos bendros sandorių nuostatos, visi arbitražinio susitarimo elementai turi atitikti teisės aktų reikalavimus, arbitražinio susitarimo sudarymo metu turi būti išreikšta tikroji šalių valia sudaryti arbitražinį susitarimą, kitu atveju, jeigu bus nesilaikoma šių reikalavimų – arbitražinis susitarimas bus pripažintas negaliojančiu. Taip pat, kaip ir bet kokio civilinio sandorio, arbitražinio susitarimo šalys turi turėti tam reikalingą veiksnumą ir teisnumą. Kai kurių šalių teisė sudaryti arbitražinius susitarimus gali būti ribojama įstatymų, tad jei arbitražinis susitarimas bus sudarytas šalių, kurios neturi tokios teisės – šis susitarimas negalės būti pripažintas galiojančiu.

[145] Zemlyte. E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/17/147; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

3.2. Fakultatyviniai arbitražinio susitarimo elementai, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą

3.2.1. Arbitražo rūšies pasirinkimas

Sudarydamos arbitražinį susitarimą šalys turi nuspręsti, kokią arbitražo rūšį renkasi – institucinį ar *ad hoc* arbitražą.

LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 1 dalis *ad hoc* arbitražą apibrėžia kaip arbitražą, kai šalių susitarimu ginčo sprendimo procedūros neorganizuoja nuolatinė arbitražo institucija. Tuo tarpu to paties straipsnio 9 dalyje institucinis arbitražas apibūdinamas kaip arbitražas, kai šalių susitarimu ginčo sprendimą organizuoja, administruoja, sudaro sąlygas arbitražiniam nagrinėjimui ir kitus šalių susitarimu suteiktus įgaliojimus vykdo nuolatinė arbitražo institucija.

Instituciniame arbitraže šalių susitarimu ginčo sprendimą organizuoja, jį aptarnauja bei kitus šalių susitarimu suteiktus įgaliojimus vykdo nuolatinė arbitražo institucija. *Ad hoc* arbitraže šalys pačios paskiria arbitrus, nesikreipdamos į nuolatinę arbitražo instituciją, nustato, kur turėtų vykti procesas, sprendimo priėmimo terminus[146]. Taigi, jei šalys arbitražiniame susitarime numato, kad arbitražas turėtų būti institucinis, ginčas visada bus sprendžiamas pagal atitinkamos arbitražo institucijos procesines taisykles. Tuo tarpu *ad hoc* arbitražas veikia pagal susitarimo šalių nustatytas taisykles.

Vis dėlto, jeigu arbitražiniame susitarime nėra įtvirtinta, kad šalys pasirinko institucinį arbitražą, preziumuojama, kad arbitražas yra *ad hoc*[147].

Šalys, įvertinusios kiekvienos iš arbitražo rūšių joms būdingas ypatybes, gali pačios pasirinkti joms labiau priimtiną arbitražinio ginčo sprendimo būdą. Tiek institucinis, tiek *ad hoc* arbitražas turi savų privalumų ir trūkumų.

Galima išskirti esminius institucinio arbitražo, kurį organizuoja ir koordinuoja nuolatinė arbitražo institucija, privalumus: nuolatinės arbitražo institucijos siūlo savo paslaugas organizuota forma; vienai iš šalių dėl pateisinamų priežasčių nepasirodžius svarstyme, arbitražas gali tęsti savo svarstymą; iš anksto nustatytos ir patvirtintos procedūrinės taisyklės sudaro galimybę išvengti proceso vilkinimo ir nenumatytų nesusipratimų; arbitražo institucijos prieš išsiųsdamos šalims sprendimo projektą jį peržiūri, siekdamos užtikrinti, kad sprendimas apimtų visus ginčo klausimus, kurie neretai būna pamiršti (pavyzdžiui, išlaidų apmokėjimas); arbitražo institucijų siūlomos tipinės arbitražinės išlygos. Vis dėlto, institucinis arbitražas turi ir savo

[146] Born G. International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2010. P. 62.
[147] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 112.

trūkumų: institucinis arbitražas yra saistomas konkrečių procedūrinių taisyklių, o tai reikalauja daugiau laiko sąnaudų; institucinio arbitražo išlaidos, kurias sudaro atlyginimas arbitrui ir administracinės išlaidos, dažnai būna žymiai didesnės nei *ad hoc* arbitražo[148].

Ad hoc arbitražo privalumai tokie, kad šalys yra laisvos pasirinkti arbitrus; šis arbitražas nėra saistomas kokių nors konkrečių procedūrinių taisyklių ir yra uždaresnis; arbitražo šalims nereikia mokėti didelių administracinių mokesčių ir padengti visų išlaidų. Tačiau nors šalys, norėdamos ginčui taikyti *ad hoc* arbitražo procedūrą yra laisvos nusistatyti procedūrinius klausimus, tokio taisyklių rinkinio sudarymas gali užimti nemažai laiko, taip pat šalims tenka nemaža organizacinė našta, be to, arbitražo proceso sėkmė priklauso nuo šalių noro bendradarbiauti, nes jei kuri iš šalių bus nusiteikusi priešiškai, greitas ir sklandus procesas mažai tikėtinas[149].

Tais atvejais, kuomet ginčo šalys arbitražiniame susitarime konkrečiai neįvardina, kuriame *ad hoc* ar instituciniame arbitraže bus sprendžiamas tarp šalių kilęs ginčas, bendra nuoroda į arbitražą reiškia, kad ginčas gali būti nagrinėjamas tiek instituciniame, tiek *ad hoc* arbitražiniame teisme. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006[150], kurioje teismas turėjo nustatyti ar Latvijos *ad hoc* arbitražinis teismas turėjo teisę nagrinėti ieškovo reikalavimą dėl paskolos priteisimo. Nagrinėjamoje byloje paskolos sutarties 7.4 punkte buvo įtvirtinta arbitražine išlyga, pagal kurią šalys susitarė: „*Bet kuris ginčas, nesutarimas arba reikalavimas, kylantis iš sutarties, susijęs su ja arba jos pažeidimu, pasibaigimu arba negaliojimu, sprendžiamas arbitraže Latvijos Respublikoje, Rygoje ir Latvijos įstatymuose apibrėžta tvarka, kurią nustatys arbitražas*“. Šalių ginčas kilo dėl paskolos grąžinimo, t. y. iš šalių sudarytos paskolos sutarties. Teismas pažymėjo, jog iš arbitražinės išlygos aišku, kad arbitražo buvimo vieta turi būti Latvijos Respublikos Rygos mieste. Ginčas išspręstas šiame mieste sudarytame arbitraže. Teisėjų kolegija konstatavo, jog „*bendra arbitražinės išlygos nuoroda į arbitražą reiškia, kad ginčas gali būti nagrinėjamas tiek instituciniame, tiek ad hoc arbitražiniame teisme. Bylą išnagrinėjo ad hoc arbitražinis teismas. Taigi visos arbitražinės išlygos sąlygos buvo aiškios ir jų laikytasi*“[151].

Pažymėtina tai, jog remiantis tarptautiniais teisės aktais, nesvarbu kokią arbitražo rūšį pasirinks ginčo šalys, abiejų rūšių arbitražų sprendimai turi vienodą juridinę galią. Pavyzdžiui, 1961 m. Europos Konvencijos 1 straipsnio 2(b) dalis įtvirtina, jog terminas „arbitražas“ reiškia ginčo sprendimą ne tik tada, kai jį išsprendžia kiekvienam atvejui paskirti arbitrai (*ad hoc*

[148] Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. - London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 58.
[149] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 51.
[150] 2006 m. liepos 19 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006.
[151] Ten pat.

arbitražas), bet ir nuolatinės arbitražo institucijos. Panašios nuostatos yra įtvirtintos UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 2 straipsnyje, kuris nurodo, kad arbitražas reiškia bet kokį arbitražą, nepriklausomai nuo to, jį administruoja nuolatinė arbitražo institucija, ar ne.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog šalys, pasirinkusios institucinį arbitražą, turi tiksliai nurodyti jo pavadinimą arbitražiniame susitarime, kadangi kitu atveju viena iš arbitražinio susitarimo šalių gali ginčyti, jog omenyje turėjo, kad ginčą turi spręsti visai kita arbitražo institucija, nei nurodyta arbitražiniame susitarime. Be to, jei iš arbitražinio susitarimo bus neįmanoma identifikuoti arbitražo institucijos, į kurią ketino kreiptis šalys (pavyzdžiui, nurodomas netikslus pavadinimas arba apskritai neegzistuojanti institucija) – arbitražinio susitarimo gali būti neįmanoma įvykdyti.

3.2.2. Arbitražo vieta

Bendriausia prasme arbitražo vieta yra vieta, kur vyksta arbitražo procedūra. Arbitražo vieta gali būti (ir dažniausiai būna) nurodyta arbitražiniame susitarime. LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 8 dalis įtvirtina, jog arbitražo vieta – tai arbitražiniame susitarime nurodyta arba arbitražo teismo nustatyta arbitražo vieta.

Vadovaujantis šalių autonomijos principu, ginčo šalys gali pačios pasirinkti arbitražo vietą. Tai yra įtvirtinta tarptautiniuose teisės aktuose, kurie reguliuoja tarptautinio komercinio arbitražo veiklą[152]. Pažymėtina, kad šalys dėl arbitražo vietos gali susitarti bet kuriuo metu iki prasidedant arbitražo procesui[153].

Vis dėlto, tarp šalių neretai kyla ginčas dėl arbitražo nustatymo vietos, kadangi ginčo šalys yra iš skirtingų valstybių. Taigi, prasidėjus arbitražo procesui ir šalims nesusitarus dėl arbitražo vietos, taikoma priverstinė jos nustatymo tvarka ir ją nustato arbitražas. Štai UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 20 straipsnio 1 dalis numato, jog jei šalys nesusitaria, arbitražo vietą, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, nustato arbitražas. Tuo tarpu LR Komercinio arbitražo 3 straipsnio 8 dalis nustato, jog jeigu šalys nėra susitarusios dėl arbitražo vietos arba šalių susitarimas dėl arbitražo vietos nėra aiškus ir kol arbitražo vieta nenustatyta arbitražo teismo, arbitražo vieta laikoma nuolatinės arbitražo institucijos buveinė, *ad hoc* arbitražo atveju – atsakovo gyvenamoji vieta ar buveinė, o kai yra keli atsakovai – vieno iš atsakovų gyvenamoji vieta ar buveinė ieškovo pasirinkimu.

[152] Pavyzdžiui, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 20 str. 1 d. Londono tarptautinio arbitražo taisyklių 7 str. nurodo, jog šalys gali pačios pasirinkti arbitražo vietą.
[153] Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 1999. P 226.

Pastebėtina, jog teisės aktuose nėra apibrėžta, kokiais konkrečiais kriterijais turi vadovautis arbitražas, nustatydamas arbitražo vietą. Arbitražas, nustatydamas arbitražo vietą, dažniausiai atsižvelgia į šalių interesus ir, kaip teigia G. Dominas, V. Mikelėnas, „*tarptautinio komercinio arbitražo praktika rodo, kad dažniausiai stengiamasi nagrinėti bylą trečiojoje, t. y. neutralioje šalyje*“[154].

Arbitražo vietos nustatymas yra svarbus tiek arbitražo procesui, tiek arbitražo procesui taikytinos teisės (*lex arbitri*) aspektu. 1958 m. Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1(a) dalis numato, jog galima atsisakyti pripažinti ar vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, jeigu arbitražinis susitarimas negalioja pagal arbitražo vietos įstatymus arba arbitražo sprendimo priėmimo vietos įstatymus. Arbitražo teisėje vyrauja tradicinis požiūris, kad jei šalys pačios nėra pasirinkusios arbitražo procesui taikytinos teisės, šalys, pasirinkdamos arbitražo vietą, atitinkamai pasirenka ir teisę, taikytiną arbitražui. Arbitražo procesas turi paklusti arbitražo vietos valstybės teisei, t. y. arbitražo proceso teisė (*lex arbitri*) yra arbitražo vietos valstybės teisės (*lex loci arbitri*). Arbitražo praktikoje yra preziumuojama, jog arbitražo procesą reguliuoja teisė valstybės, kurioje yra arbitražo vieta ir vyksta arbitražo procesas[155].

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog arbitražo vieta ir ta vieta, kurioje vyksta arbitražo posėdžiai gali būti skirtingose vietose[156].

Taigi, arbitražo vietos nustatymas yra reikšmingas, nes gali lemti ginčui taikytiną materialinę teisę bei arbitražui taikomą jo vietos proceso teisę. Arbitražo vietos nustatymas taip pat gali būti reikšmingas arbitražinio susitarimo galiojimui, nes, pavyzdžiui, 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a ir d punktai nustato, jog galima atsisakyti vykdyti užsienio sprendimą, jeigu arbitražinis susitarimas negalioja pagal arbitražo vietos įstatymus (jeigu šalys nesusitarė kitaip) arba arbitražo sprendimas panaikintas vietos teismų.

3.2.3. Arbitrų skaičius ir skyrimo tvarka

Norint išspręsti ginčą, turi būti suformuotas arbitražo teismas – paskirti asmenys, kuriems šalių vardu būtų patikėta priimti sprendimus. Arbitrai skiriami kiekvienam konkrečiam ginčui, o arbitrų skaičius ir jų skyrimo tvarka priklauso nuo šalių susitarimo[157].

[154] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 202.
[155] Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 1999. P. 226.
[156] Pavyzdžiui, LR Komercinio arbitražo įstatymo 3 str. 8 d. nustato, jog arbitražo vieta gali nesutapti su arbitražinio nagrinėjimo vieta. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932. UNICITRAL arbitražo taisyklių 18 straipsnio 2 dalis, numato, jog arbitražas gali išklausyti liudytojus, apžiūrėti prekes, turtą ar dokumentus rengti konsultacinius savo narių susitikimus bet kurioje vietoje, kurią jis laiko tinkama, atsižvelgdamas į arbitražo aplinkybes.
[157] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 153.

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai įtvirtina arbitražinio susitarimo šalių autonomiją pasirinkti arbitrų skaičių. Pavyzdžiui, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, nustato, jog arbitražinio susitarimo šalys gali laisvai pasirinkti arbitrų skaičių. Dažniausiai tai reiškia, kad šalys turi nutarti kiek arbitrų – vienas ar trys (t. y. arbitrų kolegija) – spręs jų ginčą, t. y. arbitrų skaičius turi būti nelyginis. Nelyginis arbitrų skaičius padeda išvengti arbitražo atsidūrimo aklavietėje, kuomet, pavyzdžiui, esant lyginiam arbitrų skaičiui balsai pasiskirsto po lygiai ir arbitrai gali nesutarti dėl galutinio sprendimo[158]. Tais atvejais, kai arbitrų kolegija susideda iš trijų arbitrų, šalys gali pasirinkti ir skirti po vieną arbitrą, o trečiąjį (arbitrų kolegijos pirmininką) gali skirti jau paskirtieji arbitrai, šalys savo susitarimu ar kurie nors teisės aktuose nustatyti tretieji asmenys.

Vis dėlto, nepaisant vyraujančio principo, kad šalys pačios nusprendžia dėl arbitrų skaičiaus, kai kurių šalių nacionaliniai teisės aktai griežtai draudžia pasirinkti lyginį arbitrų skaičių[159].

Tuo tarpu kai kurių šalių teisės aktai (pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Anglijoje) leidžia sudaryti arbitražą iš dviejų arbitrų[160]. Tokia teisės sistema vadinama *umpire* sistema, kai ginčą sprendžia porinis skaičius arbitrų (dažniausiai du), tačiau skiriamas ir papildomas, trečiasis asmuo – *umpire*. Kai balsai pasiskirsto nevienodai, *umpire* arbitras gali priimti vienasmenišką sprendimą[161].

Remiantis LR Komercinio arbitražo įstatymo nuostatomis, Lietuvoje arbitražinio susitarimo šalys savo nuožiūra gali nustatyti arbitrų skaičių. LR Komercinio arbitražo įstatymo 13 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad arbitrų skaičius turi būti nelyginis, tačiau įdomu tai, jog naujosios redakcijos įstatymas yra papildytas nauja nuostata, jog arbitražo teismo, sudaryto iš lyginio arbitrų skaičiaus, priimtas arbitražo teismo sprendimas savaime dėl šios priežasties nebus laikomas negaliojančiu. Vadinasi, arbitražas gali būti sudarytas ir iš lyginio arbitrų skaičiaus. Tad čia iškyla klausimas, kaip tokiais atvejais sprendžiama problema, kai arbitrų balsai pasiskirsto po lygiai, nes tai gali sukelti problemų proceso efektyvumui. Šioje vietoje įstatymo kūrėjai pasekė Anglijos teisės pavyzdžiu, ir LR Komercinio arbitražo įstatymo 40 straipsnio 2 dalyje įtvirtino nuostatą, jog procedūrinius arbitražinio nagrinėjimo klausimus gali vienasmeniškai išspręsti arbitražo teismo pirmininkas, jeigu jį tam įgalioja šalys arba visi kiti šio arbitražo teismo arbitrai.

---

[158] Born G. International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. P. 1352.

[159] Pavyzdžiui, tokia nuostata yra įtvirtinta 1986 m. Olandijos civilinio proceso kodekso ketvirtos knygos 1026 str. 3 d.; 2006 m. Italijos civilinio proceso kodekso ketvirtos knygos 809 str., kurie nustato, jog arbitražas turi būti sudaromas iš nelyginio arbitrų skaičiaus, o tuo atveju, jei šalys paskiria lyginį arbitrų skaičių, turi būti paskirtas papildomas arbitras.

[160] Born G. International Commercial Arbitration. - The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. P. 1352.

[161] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 157.

Didžiąja dalimi atvejų, kai šalys nėra sutarusios dėl arbitrų skaičiaus ar jų skyrimo tvarkos, taikomos arbitražo taisyklės, į kurias yra nuoroda arbitražiniame susitarime[162]. Tačiau tuo atveju, jeigu šalys susitarė taikyti *ad hoc* arbitražą, šie klausimai bus sprendžiami remiantis nacionaliniais įstatymais[163].

Kaip ir daugelio valstybių įstatymai[164], taip ir LR Komercinio arbitražo įstatymo 13 straipsnio 2 dalis numato, jog tais atvejais, kuomet arbitražinio susitarimo šalys nesusitaria dėl arbitrų skaičiaus, skiriami trys arbitrai. Tuo tarpu Vilniaus komercinio arbitražo teismo arbitražo procedūros reglamentas[165] įtvirtina priešingai. Šio reglamento 16 straipsnio 2 dalis nustato, jog jeigu arbitražiniame susitarime nėra susitarimo dėl arbitrų skaičiaus, laikoma, kad šalys susitarė, kad ginčą nagrinės vienas arbitras, išskyrus atvejus, kuomet bet kuri iš šalių išreiškia pageidavimą, kad ginčą nagrinėtų trys arbitrai[166].

Atkreiptinas dėmesys, kad pasitaiko atvejų, jog ginčo šalys savo susitarime nustato arbitrų skaičių, tačiau bylą išnagrinėja ir sprendimą priima susitarimo reikalavimų neatitinkančios sudėties arbitražas. Manome, jog toks arbitražas, sudarytas nesilaikant arbitražiniame susitarime nustatyto arbitrų skaičiaus reikalavimo, apskritai negali nagrinėti šalių ginčo, o jo priimtas sprendimas negali būti pripažintas. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje Nr. 3K-3-323/2011[167], kurioje arbitražiniu susitarimu šalys susitarė, kad jų ginčai bus nagrinėjami pagal arbitražo procedūras, nustatytas Latvijos Respublikos Baltijos arbitražo ir taikos teismo reglamente (toliau – Reglamentas). Arbitražinę bylą nagrinėjo ir sprendimą priėmė arbitražo teismas, sudarytas iš vienos arbitrės, nors šalių ginčą nagrinėjusio Baltijos arbitražo ir taikos teismo reglamente nustatyta, kad ginčas turi būti nagrinėjamas trijų arbitrų, klausimą. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog *„šalys tarėsi dėl arbitrų kandidatūrų – siūlė savo arbitro kandidatūrą ir nepritarė kitos šalies siūlomai arbitro kandidatūrai. Tačiau šių įrodymų pagrindu negalima daryti išvados, kad šalys susitarė dėl vieno arbitro arbitražo teismo sudėties – byloje nėra objektyvių rašytinių įrodymų, kuriuose būtų aiškiai išreikšta ir patvirtinta (suinteresuoto asmens parašu) šalių valia dėl vieno arbitro arbitražo teismo sudėties“*. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog *„kasatoriaus argumentas, kad suinteresuoto asmens atstovas nepateikė prieštaravimų dėl arbitražo teismo teisėjų sudėties, nėra tiesioginis įrodymas, kuris pagrįstų šalių valios pasikeitimą dėl arbitražo teismo sudėties“*.

[162] Pavyzdžiui, UNICITRAL arbitražo taisyklių 7 str. 1 d. nustato, kad jeigu šalys nebuvo sutarusios dėl arbitrų skaičiaus ir praėjus 30 d. nuo to momento, kai atsakovas gavo pranešimą apie arbitražą, nesusitarė, kad bus vienas arbitras, turi būti paskirti trys arbitrai.
[163] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 154.
[164] Pavyzdžiui, 2004 m. Norvegijos arbitražo akto 12 str., 2006 m. Italijos civilinio proceso kodekso 809 str.
[165] Vilniaus komercinio arbitražo teismo arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Nacionalinės arbitražo institucijos „Vilniaus komercinio arbitražo teismas“ valdybos 2012 m. gruodžio 17 d. nutarimu. Galioja nuo 2013 m. sausio 1 d. // http://www.arbitrazas.lt/2013_vkat_ap_reglamentas.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-17.
[166] Ten pat.
[167] 2011 m. liepos 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2011.

Dėl to teisėjų kolegija konstatavo, kad *„nebuvo aiškaus šalių susitarimo dėl vieno arbitro arbitražo teismo sudėties, todėl yra pagrindas nepripažinti arbitražo teismo sprendimo“*[168].

Autonomijos principas šalims leidžia laisvai susitarti dėl arbitrų skyrimo tvarkos, todėl arbitrai skiriami ta tvarka, kurią nustato šalys savo susitarimu. Jeigu šalims susitarus dėl arbitrų skyrimo procedūros viena iš šalių vengia dalyvauti arbitrų skyrimo procedūroje, tokiais atvejais taikoma priverstinė arbitrų skyrimo tvarka. Kaip nurodo G. Dominas, V. Mikelėnas, priverstinė arbitrų skyrimo tvarka yra skirtinga esant *ad hoc* ir instituciniams arbitražams. Kai arbitražas yra institucinis, arbitrus skiria institucinių arbitražų administracija, o *ad hoc* arbitražo atveju – kiti, arbitražo taisyklėse nustatyti subjektai. Bendra taisyklė yra ta, kad už vieną iš šalių arbitrą ar arbitrus paskiria trečiasis asmuo. Jeigu dėl kokių nors priežasčių arbitražo institucija atisakytų skirti arbitrus, šalys šią teisę gali realizuoti kreipdamosi į nacionalinį teismą[169]. Kai viena iš šalių vengia skirti arbitrą ar arbitražiniame susitarime nėra numatyta skiriančioji institucija remiantis LR Komercinio arbitražo įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 6 punktu, *ad hoc* arbitražo atveju, šalims nepaskyrus arbitro, jį paskiria Vilniaus apygardos teismas.

Atkreiptinas dėmesys, jog ir tais atvejais, kuomet šalys pageidauja dėl arbitrų skaičiaus susitarti vėliau, net kai nusprendžiama kreiptis į arbitražo teismą, pirmenybė turėtų būti teikiama šalių susitarimui, nes tokiu būdu yra skatinamas šalių bendradarbiavimas[170].

Vis dėlto, kai kurių valstybių teisės normos nustato, jog arbitražinio susitarimo sąlyga, kuria paskiriami arbitrai, yra esminė ir jei šalys arbitražiniame susitarime nenurodo arbitrų ar jų paskyrimo tvarkos, toks arbitražinis susitarimas laikomas negaliojančiu. Tokia nuostata yra įtvirtinta Prancūzijos civilinio proceso kodekso 1443 ir 1448 straipsniuose[171].

Šalys savo susitarimu taip pat gali nustatyti reikalavimus, kuriuos turi atitikti skiriamas arbitras ar arbitrai. Dažniausiai šie reikalavimai būna susiję su reikalavimu mokėti arbitražo kalbą, turėti tam tikrą pilietybę, turėti specialių žinių ar tam tikrą profesinę kvalifikaciją[172]. Vienas iš pagrindinių arbitražo principų, kad arbitras byloje turi būti nepriklausomas ir spręsti ginčą bešališkai. Su bešališkumo ir nepriklausomybės reikalavimais yra susijusi arbitro pareiga atskleisti visą informaciją, kuri gali būti pagrindas suabejoti jo bešališkumu ir nepriklausomybe[173]. LR Komercinio arbitražo įstatymo 15 straipsnio 1 dalis taip pat numato, jog duodamas sutikimą būti arbitru, asmuo turi raštu pranešti apie visas aplinkybes, galinčias kelti

[168] 2011 m. liepos 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2011.
[169] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 158.
[170] Beržanskienė R. Arbitrų skyrimo pagrindai ir tvarka naujoje Komercinio arbitražo įstatymo redakcijoje, 2012 // http://www.arbitrazas.lt/priedai/2012_1.1.Arbitru_skyrimo_pagrindai_ir_tvarka_naujajame_KAI.pdf; prisijungimo laikas: 2013.02.24.
[171] Prancūzijos civilinio proceso kodeksas // http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=39&r=7439; prisijungimo laikas: 2013-01-01.
[172] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 174.
[173] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 163,164.

pagrįstų abejonių dėl jo nepriklausomumo ar nešališkumo. Papildydama anksčiau minėtą straipsnio nuostatą 15 straipsnio 2 dalis nustato, kad tais atvejais kai yra pagrįstų abejonių dėl arbitro nepriklausomumo ar nešališkumo arba kai jis neturi šalių susitarime aptartos kvalifikacijos – arbitras gali būti nušalintas. Taigi arbitrams neatitinkantiems keliamų reikalavimų gali būti pareikštas nušalinimas.

Nagrinėjamu arbitrų nešališkumo klausimu yra reikšminga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Vienoje byloje kasatorė teigė, kad Estijos prekybos ir pramonės rūmų arbitražinis teismas, skirdamas arbitrę–pirmininkę ir pranešime apie paskirtus arbitrus nenurodydamas arbitrų tautybės, adreso ir kvalifikacijos aprašymo, pažeidė UNCITRAL arbitražo taisykles. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, jog tai, kad du iš trijų arbitrų buvo estų tautybės, nesudaro pagrindo abejoti arbitrų nešališkumu[174].

Remiantis galiojančiu teisiniu reglamentavimu, jeigu šalys nesusitaria kitaip, arbitru gali būti paskirtas bet kuris veiksnu fizinis asmuo. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad LR Komercinio arbitražo įstatymo 14 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog nesvarbu, ar arbitras paskiriamas šalių susitarimu ar priverstine tvarka, visais atvejais yra reikalingas rašytinis asmens sutikimas būti arbitru.

Taigi, arbitražiniame susitarime numatoma komercinio arbitražo sudėtis ir jo formavimas yra vieni esminių arbitražinio susitarimo elementų. Pažeidus susitarime nustatytus arbitrų skyrimo reikalavimus, arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu. 1958 m. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies d punktas nustato, jog galima atsisakyti pripažinti ar vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, jeigu arbitražo institucijos sudėtis neatitiko arbitražinio susitarimo. Arbitražinio susitarimo taip pat gali būti neįmanoma įvykdyti, jeigu, pavyzdžiui, jame būtų nurodomas konkretus arbitras, jo pavardė ir sprendžiant ginčą, jis dėl objektyvių priežasčių nebegali vykdyti (pavyzdžiui, miršta, atsistatydina arba atsisako priimti arbitro funkcijas).

3.2.4. Arbitražui taikytina materialinė teisė

Šalių valios autonomijos principas leidžia ginčo šalims pasirinkti arbitražui taikytiną materialinę teisę. LR Komercinio arbitražo įstatymo 39 straipsnio 1 dalis arbitražo teismas sprendžia ginčus vadovaudamasis šalių pasirinkta teise, taikytina ginčui. To paties straipsnio kita dalis paaiškina, jog nuoroda į taikytiną užsienio teisę reiškia nuorodą į atitinkamos valstybės vidaus materialinę teisę, o ne į tos valstybės tarptautinę privatinę teisę.

[174] 2001 m. gegužės 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-632/2001.

Ne visada sutarties šalys arbitražiniame susitarime nurodo taikytiną teisę arba iškilus ginčui nesusitaria dėl taikytinos materialinės teisės. Susiklosčius tokiai situacijai, tarptautinio komercinio arbitražo teisės aktai nustato, jog nesant šalių susitarimo, taikytiną teisę nustato pats arbitražas. Štai 1961 m. Europos konvencijos VII straipsnio 1 dalis, numato, kad šalims nesusitarus, arbitrai turi taikyti įstatymus pagal kolizines normas, kurias jie laiko taikytinomis.

Tarptautinio komercinio arbitražo veiklą reglamentuojantys teisės aktai, valstybių nacionaliniai įstatymai ir teismų praktika arbitražinio susitarimo šalims leidžia pasirinkti arbitražui taikyti ne tik užsienio nacionalinę teisę, bet ir kitokio pobūdžio normas, kaip pavyzdžiui, *lex mercatoria*, t. y. tarptautinės prekybos teisę, kuri nėra nacionalinė teisė, o įvairių prekybos papročių ir teisės principų rinkinys[175].

LR Komercinio arbitražo įstatymas nustato, jog tais atvejais, kuomet šalys nėra pasirinkusios taikytinos materialinės teisės, arbitražo teismas turi teisę pats parinkti ir taikyti teisę, kuri, arbitražo teismo pagrįsta nuomone, yra taikytina konkrečiam ginčui spręsti, įskaitant prekybos papročius (*lex mercatoria*)[176].

Kadangi nėra sutarta, kokiais pagrindais turi remtis arbitras, nustatydamas ginčo esmei taikytiną teisę, tarptautinio komercinio arbitražo teisėje ir praktikoje vyrauja du požiūriai: arbitrai turi remtis vienais ar kitais įstatymų kolizijų principais arba, kai nėra suvaržyti kokių nors kolizinių principų, o savo nuožiūra nustato taikyti tinkamą teisę[177]. Pirmasis požiūris atspindėtas 1961 m. Europos konvencijoje, UNICITRAL pavyzdinis įstatyme ir kt.[178]. Tuo tarpu antrasis požiūris atsiskleidžia LR Komercinio arbitražo įstatyme[179].

Lietuvos teismų praktika taip pat formuoja tokią nuomonę, jog šalims nepasirinkus taikytinos teisės, arbitražo teismas yra laisvas pats nuspręsti kokią materialinę teisę taikyti. Kaip iliustruojantį pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį civilinėje byloje Nr. Nr. 3K-3-632/2001[180]. „*Kasatorius teigė, kad šalys susitarė, kad „arbitražinis nagrinėjimas vyksta pagal Estijos Respublikos įstatymus“. Tai reiškia, jog šalys susitarė, kokia procesinė teisė bus taikoma arbitraže, tačiau nesusitarė, kokia materialinė teisė bus taikoma sprendžiant ginčus. Tuo tarpu arbitražinis teismas neišsprendė klausimo taikytinos teisės ir tuo nesuteikė ieškovui galimybės tinkamai pateikti savo paaiškinimus*“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį, jog susitarimas apėmė tik procesinę teisę, todėl pažymėjo, kad reikia atsižvelgti į visuotinai paplitusį tarptautinės privatinės teisės principą, kad „*jeigu šalys nesusitarė kitaip,*

[175] Born G. International Commercial Arbitration. –The Netherlands: Kluwer Law International, 2009. P. 422.
[176] LR Komercinio arbitražo įstatymo 39 str. 2 d. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932.
[177] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 94.
[178] 1961 m. Europos konvencijos 7 str. 1 d., UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 28 str. 2 d., UNICITRAL arbitražo taisyklių 35 str. 1 d.
[179] LR Komercinio arbitražo įstatymo 39 str. 2 d. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932.
[180] 2001 m. gegužės 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-632/2001.

teismas (arbitražas) taiko valstybės, kurioje nagrinėjamas ginčas teisę“. Taip teisėjų kolegija pažymėjo, jog ir „*Estijos Respublikos įstatymo dėl Estijos pramonės ir prekybos rūmų arbitražinio teismo 3 paragrafo 2 punktu nurodoma, kad net ir tuo atveju, kai šalys nėra susitarusios dėl taikytinos teisės, arbitražinis teismas taiko Estijos Respublikos teisę*“. Todėl teismas padarė išvadą, kad „*arbitražas, nesant atskiro šalių susitarimo dėl taikytinos materialios teisės, turėjo teisę taikyti ir taikė savo valstybės, t. y. Estijos Respublikos, teisę*“. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog „*kasatorius nagrinėjant bylą buvo atstovaujamas Estijos advokato, todėl negalima sutikti su kasacinio skundo argumentu, kad jai nebuvo suteikta galimybė tinkamai pateikti savo paaiškinimus*“[181].

Taigi, nors ginčo šalys gali taikyti ne tik konkrečios valstybės teisę, bet ir kitokio pobūdžio normas ginčo sprendimui, tačiau ginčo šalys arbitražiniame susitarime turėtų aiškiai ir nedviprasmiškai įvardinti arbitražui taikytiną materialinę teisę, ar jų kombinaciją, nes kitu atveju šalims nesusitarus dėl taikytinos materialinės teisės ir arbitražui neišsprendus šio klausimo ar pritaikius netinkamą materialinę teisę, gali būti atsisakyta pripažinti ar vykdyti arbitražo sprendimą.

3.3. Kiti papildomi arbitražinio susitarimo elementai

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, arbitražinio susitarimo turinį sudaro privalomi ir fakultatyviniai arbitražinio susitarimo elementai. Arbitražinio susitarimo šalys yra laisvos susitarti ne tik dėl arbitražo rūšies, vietos, arbitrų skaičiaus ir jų skyrimo tvarkos ar taikytinos materialinės teisės, bet ir dėl įvairių papildomų arbitražinio susitarimo elementų, pavyzdžiui, arbitražo kalbos, arbitravimo taisyklių, išlaidų paskirstymo, arbitražo proceso ir kt. Šiame poskyryje aptarsime kai kuriuos papildomus arbitražinio susitarimo turinio elementus.

Arbitražo nagrinėjimo kalba. Arbitražinio susitarimo šalys yra laisvos pasirinkti kalbą, kuria vyks arbitražo procesas. Štai UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 22 straipsnis įtvirtina, jog šalys yra laisvos pasirinkti arbitražo proceso kalbą. Tai yra ganėtinai aktualus arbitražo proceso klausimas, kadangi tarptautiniame komerciniame arbitraže dalyvauja skirtingų valstybių asmenys, tiek šalys ar jų atstovai, tiek ir patys arbitrai paprastai atstovauja skirtingoms kalbinėms grupėms.

Pasirinkta kalba taikoma ir žodiniam bylos nagrinėjimui, ir žodinei bylos medžiagai. Taigi procesas gali vykti viena arba keliomis kalbomis.

Dauguma atvejų arbitražo procesas vedamas ta kalba, kuria surašytas arbitražo susitarimas. Jei vis dėlto šalys pageidauja, kad arbitražo procesas vyktų kita kalba, nei ta, kuria

[181] 2001 m. gegužės 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-632/2001.

sudarytas arbitražinis susitarimas, šalys turi tai pažymėti susitarime[182]. LR Komercinio arbitražo įstatymo 31 straipsnio 1 dalis taip pat nustato, jog jeigu šalys nesusitarė dėl arbitražinio nagrinėjimo kalbos, tol, kol arbitražo teismas nustatys arbitražinio nagrinėjimo kalbą, arbitražinio nagrinėjimo kalba laikoma kalba, kuria sudarytas arbitražinis susitarimas.

Tuo atveju, jei šalys kalbos nepasirenka, pagal bendrąsias taisykles, ją nustato arbitražas[183]. Tai darydamas arbitražas vadovaujasi tokiais kriterijais kaip arbitražinio susitarimo kalba, pareiškimo dėl arbitražo kalba, arbitražo vietos kalba, šalims priimtina kalba ir pan.[184]. Vilniaus komercinio arbitražo teismo arbitražo procedūros reglamentas[185] įtvirtina, jog „*jeigu šalys dėl kalbos nesusitarė, kalbą nustato arbitražo teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, tame tarpe ir kalbą ar kalbas, kuriomis sudarytas arbitražinis susitarimas*“[186].

Arbitravimo taisyklės. Šalys sudarydamos arbitražinį susitarimą ne tik nusprendžia, jog kilus ginčui jis bus sprendžiamas arbitraže, tačiau taip pat svarbi ir tvarka, kuria vadovaujantis bus sprendžiamas tarp šalių kilęs ginčas. Todėl komercinio arbitražo srityje yra reikšmingos arbitražo taisyklės. Tokių iš anksto parengtų arbitražo taisyklių inkorporavimas į arbitražinį susitarimą, kilus ginčui, labai palengvina arbitražo eigą, nes visas procesas vyksta pagal iš anksto nustatytas taisykles.

Taigi, bet kurio arbitražo procedūra turi vykti pagal nustatytas taisykles. Šalys gali pasirinkti ir arbitražiniame susitarime numatyti ginčo sprendimui taikyti iš anksto parengtą taisyklių rinkinį. Kurį taisyklių rinkinį taikyti, turėtų būti pasirinkta atsižvelgiant į arbitražo rūšį: *ad hoc* ar institucinis arbitražas.

Šalys, sprendžiančios savo ginčą *ad hoc* arbitraže, gali nusistatyti savo arbitravimo taisykles, tačiau kadangi tai gali pareikalauti labai daug laiko ir finansinių sąnaudų, jos dažniausiai palieka arbitrams nuspręsti kurias taisykles pasirinkti arba pasirenka arbitražo taisykles, kurios yra skirtos šio tipo arbitražo rūšiai, pavyzdžiui, UNICITRAL arbitražo taisykles, nes šios taisyklės gali būti taikomos tiek *ad hoc*, tiek instituciniam arbitražui[187].

Arbitražo taisyklės šalims privalomos tik tada, kai šalys jas nutaria įtraukti į arbitražinį susitarimą. Nebūtina šių taisyklių įrašyti į pačią sutartį, pakanka įtraukti jas į nuorodą, tuomet šios taisyklės turi tokią pačią galią kaip ir arbitražinis susitarimas. Vis dėlto, jei šalys siekia, kad

---

[182] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 174.

[183] Pavyzdžiui, LR Komercinio arbitražo įstatymo 31 str. 1 d. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932. UNICITRAL pavyzdinio įstatymo 22 str., 2004 m. Norvegijos arbitražo akto 24 str.

[184] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 158.

[185] Vilniaus komercinio arbitražo teismo arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Nacionalinės arbitražo institucijos „Vilniaus komercinio arbitražo teismas“ valdybos 2012 m. gruodžio 17 d. nutarimu. Galioja nuo 2013 m. sausio 1 d. // http://www.arbitrazas.lt/2013_vkat_ap_reglamentas.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-17.

[186] Ten pat.

[187] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London,New York: Kluwer Law International, 2003. P. 174.

ginčo sprendimo procesui būtų taikomos konkrečios arbitražinės taisyklės, arbitražiniame susitarime turi tiksliai nurodyti jų pavadinimą. Praktiškai visos nuolatinės arbitražo institucijos turi iš anksto parengtas arbitražines taisykles[188]. Pavyzdžiui, Stokholmo prekybos rūmų arbitražo instituto taisykles[189], Vokietijos arbitražo instituto taisykles[190], Singapūro tarptautinio arbitražo centro taisyklės[191] ar kt.

Pažymėtina, jog šalys, pasirinkdamos arbitražo taisyklių rinkinį, turi nurodyti tikslų jų pavadinimą. Tačiau tais atvejais, kai šalys nėra pasirinkusios kurias arbitražo taisykles taikyti arba yra nurodytas netikslus arbitražo taisyklių pavadinimas, arbitražo teismas gali savo nuožiūra organizuoti arbitražo procesą.

Arbitražo išlaidų paskirstymo tvarka. Arbitražinio susitarimo šalys arbitražiniame susitarime gali numatyti kaip bus paskirstomos arbitražo išlaidos. Pavyzdžiui, šalys gali susitarti, jog nepriklausomai nuo to, kas laimės ginčą, išlaidos bus paskirstytos po lygiai. Arbitražo išlaidų dydis, jų mokėjimo tvarka gali būti nustatomi šalims įtraukiant atitinkamas nuostatas dėl išlaidų apmokėjimo į arbitražinį susitarimą arba nurodant atitinkamas arbitražo taisykles, kurios reguliuoja arbitražo veiklą. Pažymėtina, jog pirmasis būdas yra taikomas nagrinėjant ginčą *ad hoc* arbitraže, o antrasis – nagrinėjant ginčą instituciniame arbitraže.

Arbitražinio susitarimo šalims nesusitarus dėl išlaidų paskirstymo tvarkos, arbitražas tai atlieka savo nuožiūra. Štai LR Komercinio arbitražo įstatymo 48 straipsnio 3 dalis nustato, jog jeigu šalys nesusitarė kitaip, arbitražo teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, šalių elgesį, arbitražo teismo sprendime turi paskirstyti arbitražo išlaidas šalims.

Arbitražo išlaidos gali būti suskirstytos į tris dalis: atlyginimas už darbą arbitrams (honoraras); administracinės išlaidos; išlaidos susijusios su bylos nagrinėjimu[192].

Jeigu šalių susitarimas nenumato, kaip turėtų būti paskirstytos arbitražo išlaidos, arbitražo praktikoje vyrauja principas, jog arbitražo išlaidos bylą laimėjusiai šaliai priteisiamos iš pralaimėjusios šalies[193]. Pavyzdžiui, UNICITRAL arbitražo taisyklių 40 straipsnio 1 dalis[194] nustato, jog arbitražo išlaidas iš esmės turi atlyginti pralaimėjusi šalis. Kita vertus, šis principas

[188] Ashurst LLP. International Arbitration Clauses // http://www.myashurst.com/en/Events/documents/International%20Arbitration%20Clauses.pdf; prisijungimo laikas: 2013.02.23.
[189] 2010 m. Stokholmo prekybos rūmų arbitražo instituto taisyklės // http://www.sccinstitute.com/filearchive/3/35894/K4_Skiljedomsregler%20eng%20ARB%20TRYCK_1_100927.pdf; prisijungimo laikas 2013-02-27.
[190] 1998 m. Vokietijos arbitražo instituto taisyklės // http://www.dis-arb.de/en/16/rules/dis-arbitration-rules-98-id10; prisijungimo laikas 2013-02-27.
[191] 2010 m. Singapūro tarptautinio arbitražo centro taisyklės // http://www.siac.org.sg/images/stories/documents/rules/SIAC_Rules_2010_schedule_of_fees-revised_16Jan2013.pdf; prisijungimo laikas 2013-02-27.
[192] LR Komercinio arbitražo įstatymo 48 str. 1 d. // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76-3932.
[193] Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 208.
[194] 1976 m. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNICITRAL) arbitražo taisyklės. Oficialaus UNICITRAL internetinio puslapio pateikiama informacija // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules/arb-rules.pdf; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

nėra universalus ir arbitražo teismas gali nustatyti proporcijas, kokiomis dalimis šalys atlygins arbitražo išlaidas[195].

Ginčo sprendimo tvarka iki arbitražo procedūros. Dažniausiai, kai tarp šalių kyla ginčas, kiekviena šalis tvirtai laikosi savo nuomonės ir gali tapti sunku išspręsti ginčą be kitų pagalbos. Todėl kai kuriais atvejais prieš perkeliant ginčo sprendimą į arbitražą, šalys gali bandyti ginčą išspręsti taikiai. Tokiu būdu šalims suteikiama galimybė ramiai ir neskubant apsvarstyti galimus ginčo sprendimo variantus[196]. Arbitražinio susitarimo šalys, siekdamos maksimaliai diplomatiškai išspręsti kilusį ginčą, gali susitarti ir į arbitražinį susitarimą įtraukti papildomą nuostatą, jog kilus ginčui, prieš pradedant arbitražo procedūrą, pirmiausia šalys ginčą bandys išspręsti taikiai, pavyzdžiui, derybomis ar bus taikomas taikinamasis tarpininkavimas (mediacija)[197].

Taigi ginčo šalys arbitražiniame susitarime gali numatyti galimybę pirmiausia ginčą išspręsti padedant trečiai šaliai, o nepavykus susitarti – kita ginčo sprendimo pakopa gali būti arbitražas.

Kita vertus, nagrinėjant teismų praktiką šiuo klausimu, galima daryti išvadą, jog net ir ikiteisminės ginčų sprendimo procedūros, numatytos arbitražiniame susitarime, nesilaikymas neužkerta kelio nagrinėti ginčo arbitraže. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį byloje Nr. 2A-360/2012[198], kurioje apeliantas teigė, jog arbitražo teismas neturėjo teisės nagrinėti ieškovo ieškinio, kadangi ieškovas nesilaikė šalių sutarties 11.1 punkte nustatytos ikiteisminės ginčo sprendimo procedūros (šalys susitarė, jog tik praėjus ne mažiau kaip 30 dienų po pirmosios rašytinės vienos šalies pretenzijos kitai pateikimo dėl sutarties vykdymo, ginčas bus sprendžiamas arbitraže, arbitražo procedūrai taikant UNCITRAL arbitražo taisykles). Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija pasisakė, kad „*procesinės sąlygos, susijusios su ikiteisminės ginčų sprendimo procedūros laikymusi gali būti teisiškai reikšmingos ir sudaryti pagrindą atsisakyti pradėti arbitražo procedūrą tik tuomet, jeigu tokia tvarka yra aiškiai nustatyta imperatyviose teisės normose. Vien ta aplinkybė, kad šalys, susitardamos dėl ginčo nagrinėjimo arbitraže kartu nustatė, jog iš sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus sieks išspręsti taikiai iki kreipimosi į arbitražo teismą, nereiškia, kad šalis, mananti, jog jos subjektinės teisės yra pažeistos, neturi teisės kreiptis su ieškiniu į arbitražą. Draudimo tiesiogiai kreiptis į arbitražą neįtvirtina ir UNCITRAL arbitražo taisyklės*“. Todėl kolegija laikė nepagrįstu apelianto teiginį, kad Vilniaus komercinio arbitražo teismas neturėjo teisės priimti ir nagrinėti

[195] Pavyzdžiui, Londono tarptautinio arbitražo teismo taisyklių 18 str. 2 d.
[196] Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. - The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003. P. 182.
[197] Greenberg S., Kee C., Weeramantry J. R. International Commercial Arbitration: an Asia Pacific Perspective. - Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 197.
[198] 2012 m. liepos 5 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutaris civilinėje byloje Nr. 2A-360/2012.

ieškovo reiškiamų reikalavimų dėl to, kad ieškovas nesilaikė ikiteisminės ginčų sprendimo procedūros. Be to, teismas pažymėjo, jog „*atsisakymas priimti ieškinį remiantis vien tik formaliu pagrindu neatitiktų ne tik protingumo, bet ir proceso operatyvumo bei ekonomiškumo principų (LR CPK 3 str. 1 d., 7 str.)*“[199].

Konfidencialumas. Teisės doktrinoje ir daugumos valstybių teisės aktuose vyrauja bendras principas, jog arbitražo ginčų sprendimui yra būdingas privatumas. Arbitražo teisme, priešingai nei valstybiniame teisme, nesivadovaujama viešumo principu.

Vis dėlto, nors bylos nagrinėjimas vyksta uždarame arbitražo teismo posėdyje ir arbitražo procesas yra privatus, tai ne visada reiškia, jog bylos nagrinėjimo metu atskleista informacija automatiškai tampa konfidencialia[200]. Kartais arbitražinio susitarimo šalis gali ginčyti, jog nesant susitarime nuostatos dėl konfidencialumo, ji nėra įpareigota, neviešinti priimto sprendimo. Kaip iliustruojantį pavyzdį galime pateikti Švedijos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 27 d. sprendimą byloje *Bulgarian Foreign Trade Bank Ltd. v. A. I. Trade Finance*[201], kurioje teismas konstatavo, jog nesant konfidencialumo reikalavimo arbitražiniame susitarime, ginčo šalis gali paviešinti arbitražo sprendimą.

Taigi arbitražinio susitarimo šalys, kurios siekia, kad neabejotinai būtų užtikrintas arbitražo sprendimo konfidencialumas, turėtų į arbitražinį susitarimą įtraukti papildomą nuostatą, draudžiančią viešinti bet kokią informaciją, susijusią su bylos nagrinėjimu ir sprendimu.

Aukščiau aptartas papildomų arbitražinio susitarimo elementų sąrašas nėra baigtinis. Arbitražinis susitarimas tuo ir yra ypatingas, jog jo turinys gali apimti įvairius arbitražinio susitarimo šalių pageidautinus arbitražinio proceso klausimus, nustatyti proceso eigą.

Pažymėtina, jog jeigu arbitražinio susitarimo šalys į arbitražinį susitarimą neįtrauks aukščiau minėtų papildomų arbitražinio susitarimo turinio elementų arba juos įvardins netiksliai, tai nelems arbitražinio susitarimo negaliojimo, kadangi šie elementai yra neprivalomi ir arbitražas turi kompetenciją pats išspręsti šiuos klausimus savo nuožiūra: parinkti arbitražo kalbą; nustatyti arbitražo išlaidų paskirstymo tvarką; kuomet šalys nėra pasirinkusios, kurias arbitražo taisykles taikyti, arba yra nurodytas netikslus arbitražo taisyklių pavadinimas, arbitražas savo nuožiūra gali organizuoti arbitražo procesą ir kt.

[199] 2012 m. liepos 5 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutaris civilinėje byloje Nr. 2A-360/2012.
[200] Noussia K. Confidentiality in International Commercial Arbitration. A Comparative Analysis of the Position under English, US, German and French Law. - Berlin: Springer-Verlag, 2010. P. 23.
[201] 2000 m. spalio 27 d. Švedijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje Nr. T1881-99, 15(2) Mealey’s, A-1.

IŠVADOS

Remdamiesi baigiamajame darbe atlikta 1958 m. Niujorko konvencijos, LR Komercinio arbitražo įstatymo, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo, 1961 m. Europos konvencijos, Lietuvos ir užsienio teismų praktikos bei Lietuvos ir užsienio teisės doktrinos analize, galime daryti išvadą, kad įvade iškelta hipotezė – arbitražo teisinių santykių pobūdis lemia tai, jog arbitražinis susitarimas yra specifinis ir savo esme besiskiriantis institutas, kurio galiojimui keliami ypatingi formos ir turinio reikalavimai, pasitvirtino.

1. Vadovaujantis tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose bei teisės doktrinoje pateiktais arbitražinio susitarimo apibrėžimais, arbitražinį susitarimą galima apibūdinti kaip susitarimą, pagal kurį dvi ar daugiau šalių susitaria perduoti arbitražui visus arba tam tikrus ginčus, galinčius būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių.

2. Arbitražinis susitarimas gali būti sudarytas dar neiškilus ginčui ir įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje, arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis – kompromisas. Esminis šių dviejų arbitražinio susitarimo rūšių skiriamasis bruožas yra tas, jog kompromisas yra sudaromas jau kilus ginčui, tuo tarpu šalių į sutartį įtraukta arbitražinė išlyga yra skirta spręsti ginčams galintiems kilti ateityje iš nustatytų sutartinių ar kitokių teisinių santykių. Nors arbitražinė išlyga įrašyta sutartyje tampa viena iš sutarties nuostatų, ji yra traktuojama kaip atskira kontrakto dalis, savaime nepriklausanti nuo pagrindinės sutarties galiojimo, su iš ja išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis.

3. Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai arbitražinis susitarimas būna neišsamus, tačiau teismų praktikoje yra suformuota pozicija, jog ta aplinkybė, kad arbitražinis susitarimas yra pakankamai glaustas ir nereglamentuoja kai kurių klausimų, nėra pakankamas pagrindas pripažinti, jo negaliojančiu.

4. LR CK 1.73 straipsnio 1 dalies 5 punktas, LR Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnio 2 dalis imperatyviai įtvirtina rašytinę arbitražinio susitarimo formą. Atsižvelgiant į elektroninės komunikacijos plėtrą ir 2006 m. atliktus UNICITRAL pavyzdinio įstatymo pakeitimus, naujos redakcijos LR Komercinio arbitražo įstatymas išplėtė rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimus, todėl arbitražinis susitarimas gali būti įforminamas ne tik bendru šalių pasirašytu dokumentu arba šalims apsikeičiant ieškiniu ir atsiliepimu į ieškinį, bet ir sudarytas šalims apsikeičiant raštais, kurie gali būti siunčiami elektroninių ryšių galiniais įrenginiais arba sudarytas naudojantis elektroninių ryšių galiniais įrenginiais. Esminė elektroninių ryšių galiniais įrenginiais sudaromų arbitražinių susitarimų galiojimo sąlyga – turi

būti užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas bei ši informacija turi būti prieinama toliau naudoti.

5. LR Komercinio arbitražo įstatymo, 1958 m. Niujorko konvencijos, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo, 1961 m. Europos konvencijos nuostatų bei teismų praktikos analizė rodo, jog rašytinio arbitražinio susitarimo samprata leidžia jį aiškinti plačiau nei susitarusių šalių parašais patvirtintą susitarimą. Dokumento patvirtinimas parašu, antspaudu, yra reikšmingas kaip šalių valios išreiškimo patvirtinimas, bet ne kaip būtina arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga. Tai ar buvo sudarytas arbitražinis susitarimas galima įrodinėti faktais, duomenimis, iš kurių galima spręsti apie arbitražinio susitarimo buvimą. Kai kurių valstybių nacionalinės teisės sistemos pripažįsta ir žodinius arbitražinius susitarimus. Tačiau žodžiu sudarytų arbitražinių susitarimų vengiama, nes jų egzistavimą sunkiau įrodyti.

6. Privalomų arbitražinio susitarimo turinio elementų analizė leidžia teigti, jog arbitražiniam susitarimui yra taikomos visos bendros sandorių galiojimo sąlygos, o arbitražinis susitarimas galioja, jei arbitražinio susitarimo šalys, turėdamos tam reikalingą veiksnumą ir teisnumą, savo suderintą valią dėl ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškia arbitražiniame susitarime. Arbitražinis susitarimas turi būti dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku.

7. Šalių autonomijos principas arbitražinio susitarimo šalims leidžia susitarti dėl fakultatyvinių arbitražinio susitarimo elementų. Arbitražiniame susitarime dažnai nurodoma arbitražo rūšis, vieta, arbitražo sudėtis ir jo formavimo tvarka bei taikytina materialinė teisė – yra vieni esminių arbitražinio susitarimo elementų, kuriuos ginčo šalys gali nustatyti savo nuožiūra. Fakultatyvinių arbitražinio susitarimo elementų sąrašas nėra baigtinis ir šalys tarpusavio sutarimu gali nustatyti kitus procesinius klausimus. Tokiu būdu yra skatinamas arbitražinio susitarimo šalių bendradarbiavimas.

8. Arbitražinio susitarimo formai ir turiniui keliamų reikalavimų analizė parodė, jog arbitražinis susitarimas, sudarytas nesilaikant tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose keliamų privalomų arbitražiniam susitarimui nustatytų reikalavimų, sukuria pagrindą ginčyti arbitražinio susitarimo galiojimą ir šis susitarimas gali būti pripažintas niekiniu ar negaliojančiu. Taip pat labai svarbu ypatingą dėmesį skirti fakultatyvinių arbitražinio susitarimo elementų formulavimui, kadangi tokie atvejai, kuomet arbitražo institucija ar jos reglamentas netiksliai įvardinti arba pagal arbitražinį susitarimą nėra įmanoma suformuoti arbitražo teismo – gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą arba gali tapti neįmanoma įvykdyti arbitražinio susitarimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Nacionaliniai, užsienio ir tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai

1. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNICITRAL) arbitražo taisyklės // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-06.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76 – 3932.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 – 1340.
4. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 76 – 3932.
5. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // // Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.
6. Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I – 760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 10 – 208.
7. Singapūro tarptautinio arbitražo centro taisyklės // http://www.siac.org.sg/images/stories/documents/rules/SIAC_Rules_2010_schedule_of_fees-revised_16Jan2013.pdf; prisijungimo laikas 2013-02-27.
8. Stokholmo prekybos rūmų arbitražo instituto taisyklės // http://www.sccinstitute.com/filearchive/3/35894/K4_Skiljedomsregler%20eng%20ARB%20TRYCK_1_100927.pdf; prisijungimo laikas 2013-02-27.
9. Vilniaus tarptautinio komercinio arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Lietuvos arbitražo asociacijos (LAA) Visuotinio nariu susirinkimo (VNS) 2005 m. lapkričio 19 d. sprendimu Nr. 8. Pataisos ir papildymai patvirtinti LAA VNS 2007 m. birželio 9 d. sprendimu Nr. 6 // http://www.vilniausarbitrazas.lt/lt/proceduru-reglamentai/tarptautinis-reglamentas; prisijungimo laikas: 2013-01-11.
10. Vilniaus komercinio arbitražo teismo arbitražo procedūros reglamentas. Patvirtintas Nacionalinės arbitražo institucijos „Vilniaus komercinio arbitražo teismas“ valdybos 2012 m. gruodžio 17 d. nutarimu. Galioja nuo 2013 m. sausio 1 d. // http://www.arbitrazas.lt/2013_vkat_ap_reglamentas.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-17.
11. 1961 m. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo // http://www.jus.uio.no/lm/europe.international.commercial.arbitration.convention.geneva.1961/portrait.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

12. 1981 m. Prancūzijos civilinio proceso kodeksas // http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=39&r=7439; prisijungimo laikas: 2013-01-01.

13. 1985 m. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/06-54671_Ebook.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-05.

14. 1985 m. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas su 2006 m. priimtais pakeitimais // http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf; prisijungimo laikas: 2013-02-17.

15. 1986 m. Olandijos civilinio proceso kodeksas // http://www.jus.uio.no/lm/netherlands.arbitration.act.1986/; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

16. 1987 m. Šveicarijos privatinės tarptautinės teisės įstatymas // http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

17. 1991 m. Kvebeko civilinis kodeksas // http://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/sq-1991-c-64/Latest/sq-1991-c-64.html; prisijungimo laikas 2013-02-02.

18. 1995 m. Čekijos arbitražo aktas // http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwecze.htm#ArbitrationLaw; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

19. 1996 m. Anglijos arbitražo aktas // http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/1; prisijungimo laikas: 2013-02-13.

20. 1998 m. Londono tarptautinio arbitražo teismo taisyklės. Oficialus Londono tarptautinio arbitražo teismo puslapio pateikiama informacija // http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/LCIA_Arbitration_Rules.aspx#article23; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

21. 2000 m. Amerikos arbitražo asociacijos tarptautinio arbitražo taisyklės // http://www.jus.uio.no/lm/american.arbitration.association.international.arbitration.rules.2000/; prisijungimo laikas: 2012-01-06.

22. 2004 m. Norvegijos arbitražo aktas // http://www.chamber.no/filestore/PDF/voldgiftslovpengelsk.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-06.

23. 2005 m. Vokietijos civilinio proceso kodeksas // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html; prisijungimo laikas: 2013.02.23.

24. 2006 m. Italijos civilinio proceso kodeksas // http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/C_25/C25_A.HTM; prisijungimo laikas 2013-01-12.

25. 2009 m. Vokietijos arbitražinis aktas // http://translex.uni-koeln.de/output.php?docid=600550; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

2. Specialioji literatūra

1. Born G. International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2010.

2. Born G. International Commercial Arbitration. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.

3. Brunet. E., Speidel R. E., Sternlight J. N., Ware S. J. Arbitration Law in America: A Critical Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

4. Collier J., Lowe V. Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. – Vilnius: Eugrimas, 2002.

5. Delvolve J., Rouche J, Pointon G. H. French Arbitration Law and Practice – A Dynamic Civil Law Approach to International Arbitration. – The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2009.

6. Dominas G., Mikelėnas V. Tarptautinis komercinis arbitražas. – Vilnius: Justitia, 1995.

7. Fouchard P. Gailard E., Goldman B., Savage J. On International Commercial Arbitration. – The Netherlands: Kluwer Law International, 1999.

8. Greenberg S., Kee C., Weeramantry J. R. International Commercial Arbitration: an Asia Pacific Perspective. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

9. Kroll S. M., Mistelis L. A., Perales V. P., Rogers V. International Arbitration and International Commercial Law: Synergy Convergence and Evolution. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.

10. Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kroll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. – The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2003.

11. Mistelis L. A., Brekoulakis S. L. Arbitrability: International & Comparative Perspectives. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.

12. Moses M. L. The principles and Practice of International Commercial Arbitration. Second edition. – Cambridge University Press, 2008.

13. Noussia K. Confidentiality in International Commercial Arbitration. A Comparative Analysis of the Position under English, US, German and French Law. – Berlin: Springer-Verlag, 2010.

14. Poudret J. F., Basso S. Comparative Law of International Arbitration. – London : Thomson/Sweet & Maxwell, 2007.

15. Redfern A., Hunter M., Blackaby N, Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, fourth ed. – London: Sweet & Maxwell, 2004.

16. Rubino-Sammartano M. International Arbitration: Law and Practice. 2nd Edition. – The Netherlands: Kluwer Law International, 2001.

17. Steingruber A. M. Consent in International Arbitration. Oxford International Arbitration Series, 2012.

18. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2006.

19. Tweedale A., Tweedale K. Arbitration of Commercial Disputes: International and English Law and Practice. – London: Oxford University Press, 2007.

3. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-444/1999 Islandijos kompanija „Man-Producten Rotterdam B.V.“ v. „R. Suslavičiaus individuali imonė“, 1999 m. rugsėjo 20 d. Vilnius.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2001 A. P. v. E. P., 2001 m. sausio 20 d. Vilnius.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-632/2001 Heidelberg Balticum Ltd v. UAB “Etnomedijos spauda”, 2001 m. gegužės 28 d. Vilnius.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002 Jungtinių Amerikos valstijų ribotos atsakomybės bendrovės „Main Bridge, L. L. C.“ v. UAB „Lakvita“, 2002 m. kovo 27 d. Vilnius.

5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2006 AS „Super FM“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Laisvoji banga“, 2006 m. liepos 19 d. Vilnius.

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007 VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. Belgijos įmonė „Hydro Soil Services NV“ tretieji asmenys: Belgijos įmonė „HAECON“, Belgijos įmonė „SECO“ Technical Control Bureau for Construction, Belgijos draudimo kompanija „FORTIS AG“, 2010 m. kovo 5 d. Vilnius.

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007 L. K. v. AB SEB Vilniaus bankas, 2007 m. balandžio 6 d. Vilnius.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2011 UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ v. ALSTOM Power Sweden (AB), 2011 m. gegužės 2 d. Vilnius.

9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2009 Valstybinė įmonė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Garant“, 2009 m. vasario 10 d.

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2004 A. V. individuali įmonė v. K. C. firma „Schwarz“, 2004 m. lapkričio 17 d. Vilnius.

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra v. AB „Požeminiai darbai“, „WTE Wassertchnik GmbH“, 2010 m. kovo 16 d. Vilnius.

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-999/2003 ribotos atsakomybės bendrovė „Szolmar“ v. UAB „Ukmedė“, 2003 m. lapkričio 25 d. Vilnius.

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2011 K. M. v. uždaroji akcinė bendrovė „A. Sabonio Žalgirio krepšinio centras“, 2011 m. vasario 21 d. Vilnius.

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2011 Latvijos įmonė SIA „Bolderaja Ltd“ v. UAB „Klaipėdos mediena“, 2011 m. liepos 8 d. Vilnius.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011 „WTE Wassertechnik GmbH“ ir akcinė bendrovė „Požeminiai darbai“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra, uždaroji akcinė bendrovė „Kauno vandenys“, 2011 m. spalio 17 d.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012 N. V. K., I. V. K. ir R. W. v. Lietuvos ir Vokietijos uždaroji akcinė bendrovė “Luksora” ir A. L. 2012 m. birželio 26 d.

17. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-404/2012 „Baltservice“ D. P. v. AAB „Northern Shipping Company“, 2012 m. balandžio 19 d., Vilnius.

18. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-360/2012 akcinė bendrovė „ORLEN Lietuva“ v. akcinė bendrovė „Lietuvos geležinkeliai“, 2012 m. liepos 5 d. Vilnius.

19. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 2T-79/2012 Angora Maritime Limited v. akcinė bendrovė „Kauno grūdai“, uždaroji akcinė bendrovė „Baltijos pervežimai“ 2012 m. gruodžio 3 d.

20. CLOUT byla Nr. 147. (Maskvos Miesto Teismas, 1994 m. gruodžio 13) // http://www.uncitral.org/uncitral/en/ case_law.html; prisijungimo laikas: 2013-03-28.

21. 2000 m. spalio 27 d. Švedijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje Nr. T1881-99, 15(2) Mealey’s, A-1.

22. 2006 m. birželio 26 d. Frankfurto Aukščiausiojo Regioninio Teismo (Oberlandesgericht) sprendimas byloje Nr. 26 Sch 28 / 05 // http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=categ_see&id=14&page=3&nbr_lignes=123&main=&l_typdoc=a;
prisijungimo laikas: 2013-04-02.

23. 2006 m. sausio 18 d. Jungtinių Amerikos Valstijų Kolumbijos valstijos teismo sprendimas byloje Nr. 05-2245 // http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-dcd-1_05-cv-02245/pdf/USCOURTS-dcd-1_05-cv-02245-1.pdf; prisijungimo laikas: 2013-04-02.

4. Kiti šaltiniai

1. Ashurst LLP. International Arbitration Clauses // http://www.myashurst.com/en/Events/documents/International%20Arbitration%20Clauses.pdf; prisijungimo laikas: 2013.02.23.

2. Beržanskienė R. Arbitrų skyrimo pagrindai ir tvarka naujoje Komercinio arbitražo įstatymo redakcijoje, 2012 // http://www.arbitrazas.lt/priedai/2012_1.1.Arbitru_skyrimo_pagrindai_ir_tvarka_naujajame_KAI.pdf; prisijungimo laikas: 2013.02.24.

3. Davis B. G. „Pathological Clauses: Frédéric Eisemann‘s still vital criteria“. Arbitration International. Vol. 7, No. 4. 1991. P. 365.

4. Hascher D. T. European Convention on International Commercial Arbitration of 1961: Commentary // http://www.arbitration-icca.org/media/1/13534204360520/hascher_commentary_on__the_european_convention_1961.pdf; prisijungimo laikas: 2013-02-27.

5. International Council for Commercial Arbitration. ICCA‘s Guide to the Interpretationof the 1958 New York Convention // http://www.arbitration-icca.org/media/0/13365477041670/judges_guide_english_composite_final_revised_may_2012.pdf; Prisijungimo laikas: 2013-03-28.

6. King R. D. B. & Spalding Drafting the ICC Arbitral Clause // http://www.kslaw.com/library/pdf/bishop5.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15. P. 20.

7. Kozubovska B. Ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, arbitruotinumo galimybės. Teisė. // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/16/124; Prisijungimo laikas: 2013-03-05.

8. Leboulanger P. The Arbitration Agreement: Still Autonomuos? // http://law.queensu.ca/international/globalLawProgramsAtTheBISC/courseInfo/courseOutlines/commercialArbitration2010/Leboulanger2006.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

9. Oficialaus Stokholmo arbitražo instituto prie Stokholmo prekybos rūmų internetinio puslapio pateikiama informacija // http://www.sccinstitute.com/english-14.aspx; prisijungimo laikas: 2013-01-15.

10. Van den Berg. A. J. The New York Convention of 1958: An Overview // http://www.arbitration-icca.org/media/0/12125884227980/new_york_convention_of_1958_overview.pdf; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

11. Zemlyte E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/16/133; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

12. Zemlyte. E. Valstybės ir viešosios teisės juridinių asmenų teisė sudaryti arbitražinį susitarimą pagal Lietuvos ir užsienio valstybių teisę // http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/jdownloads/finish/17/147; prisijungimo laikas: 2013-03-04.

13. 2005 United Nations Conference on Trade and Development. International Commercial Arbitration. 5.2. The Arbitration Agreement // http://unctad.org/es/Docs/edmmisc232add39_en.pdf; prisijungimo laikas: 2013-01-03.

14. United Nations Commissionon International Trade Law. Settlement of commercial disputes - Preparation of uniform provisions on written form for arbitration agreements - Article II(2) of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) // http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V05/912/12/PDF/V0591212.pdf?OpenElement; prisijungimo laikas 2013-03-10.

15. United Nations Commission On International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 With Amendments as Adopted in 2006. Explanatory Note by the UNCITRAL secretariat on the 1985 Model Law on International Commercial Arbitration as amended in 2006 // http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html; prisijungimo laikas: 2013-03-10.

SANTRAUKA

Arbitražiniam susitarimui keliami reikalavimai

Pagrindinės sąvokos: *arbitražinis susitarimas, arbitražinė išlyga, privalomi reikalavimai, 1958 m. Niujorko konvencija, rašytinė forma, kompromisas, fakultatyviniai reikalavimai.*

Arbitražinis susitarimas yra būtina sąlyga tam, kad ginčas galėtų būti sprendžiamas arbitraže. O norint, kad arbitražinis susitarimas būtų galiojantis, jis turi atitikti tam tikrus jo formai ir turiniui keliamus reikalavimus.

Pirmojoje magistrinio darbo dalyje siekiant nuodugniai išanalizuoti arbitražinio susitarimo sampratą, gilinamasi į arbitražinio susitarimo apibrėžimą. Nustačius, jog arbitražinio susitarimo samprata apima dviejų rūšių arbitražinius susitarimus: arbitražinę išlygą, kuri traktuojama kaip susitarimas, kuriuo šalys nusprendžia arbitraže spręsti ginčus, kurie gali kilti ateityje; ir kompromisą, kuris yra suprantamas kaip susitarimas, kuriuo šalys sutaria arbitraže spręsti jau iškilusius ginčus, išsamiai aptariamos šio susitarimo rūšis.

Antrojoje darbo dalyje analizuojami LR Komercinio arbitražo įstatymo rašytinės arbitražinio susitarimo formos reikalavimai ir pagrindinių tarptautinių dokumentų, kuriuose reglamentuojama arbitražinio susitarimo forma – 1958 m. Niujorko konvencijos, UNICITRAL pavyzdinio įstatymo, 1961 m. Europos konvencijos – nuostatos bei kitų teisės šaltinių reikalavimai arbitražinio susitarimo formai. Taip pat nagrinėjama kokį arbitražinį susitarimą reikėtų laikyti rašytiniu, kadangi iškyla rašytinio arbitražinio susitarimo sąvokos problema analizuojant skirtingus teisės šaltinius.

Paskutinėje darbo dalyje aptariami privalomi arbitražinio susitarimo turinio elementai, kurie lemia arbitražinio susitarimo galiojimą. Vėliau analizuojami fakultatyviniai arbitražinio susitarimo elementai, kurių nesilaikymas gali lemti arbitražinio susitarimo negaliojimą ar negalimumą įvykdyti, ar gali būti pagrindas arbitražinio teismo sprendimo nepripažinimui. Galiausiai apžvelgiami kai kurie papildomi arbitražinio susitarimo elementai, kurie gali būti įtraukti į arbitražinį susitarimą.

Darbo pabaigoje pateikiamos darbe atliktos analizės išvados, nurodomos esminės problemos, pastebėtos nagrinėjant arbitražinio susitarimo sampratą, arbitražinio susitarimo formai ir turiniui keliamus reikalavimus.

SUMMARY

Requirements for arbitration agreement

Keywords: *arbitration agreement, arbitration clause, obligatory requirement, New York Convention, compromise, written form, facultative requirement.*

The arbitration agreement is a prerequisite that dispute could be settled by arbitration. Arbitration agreement to be valid it must comply with some certain requirements for its form and content.

In the first part of the master thesis in order to thoroughly analyze the concept of arbitration agreement, its definition is being explored. Finding out that the conception of arbitration agreement comprehends two types of arbitration agreements: an arbitration clause which is treated as an agreement by which parties decide to settle disputes by arbitration, that may arise in the future; and a compromise which is treated as an agreement by which parties agree to settle disputes, which already arouse by arbitration, types of such an agreement are discussed in detail.

The second part analyzes the requirements for a written form of arbitration agreement, established in the Lithuanian Law on Commercial Arbitration (The Law on Commercial Arbitration of the Republic of Lithuania), and the provisions of the main international instruments, regulating the form of arbitration agreement – the New York Convention (1958), the UNICITRAL Model Law (1985), the European Convention (1961), as well as requirements of other sources of law for the form of arbitration agreement. It is also being examined what kind of arbitration agreement should be considered as written, since there is a problem concerning the concept of the written arbitration agreement while analyzing different sources of law.

The last part of the paper deals with the obligatory elements of arbitration agreement content, determining its validity. Later facultative elements of arbitration agreement are analyzed. In case of non-compliance with them may lead to arbitration agreement being invalid or impossibility to implement/fulfill it, or may be the ground for non-recognition of arbitral tribunal's decision. Finally some certain additional elements of arbitration agreement, which may be included in arbitration agreement, are reviewed.

In the end of the thesis findings on the analysis made in the paper are presented, basic problems, recognized while examining the concept of arbitration agreement, requirements for its form and content, are indicated.